

Сергій УХАЧЕВСЬКИЙ

КАРПАТСЬКИЙ КАПКАН

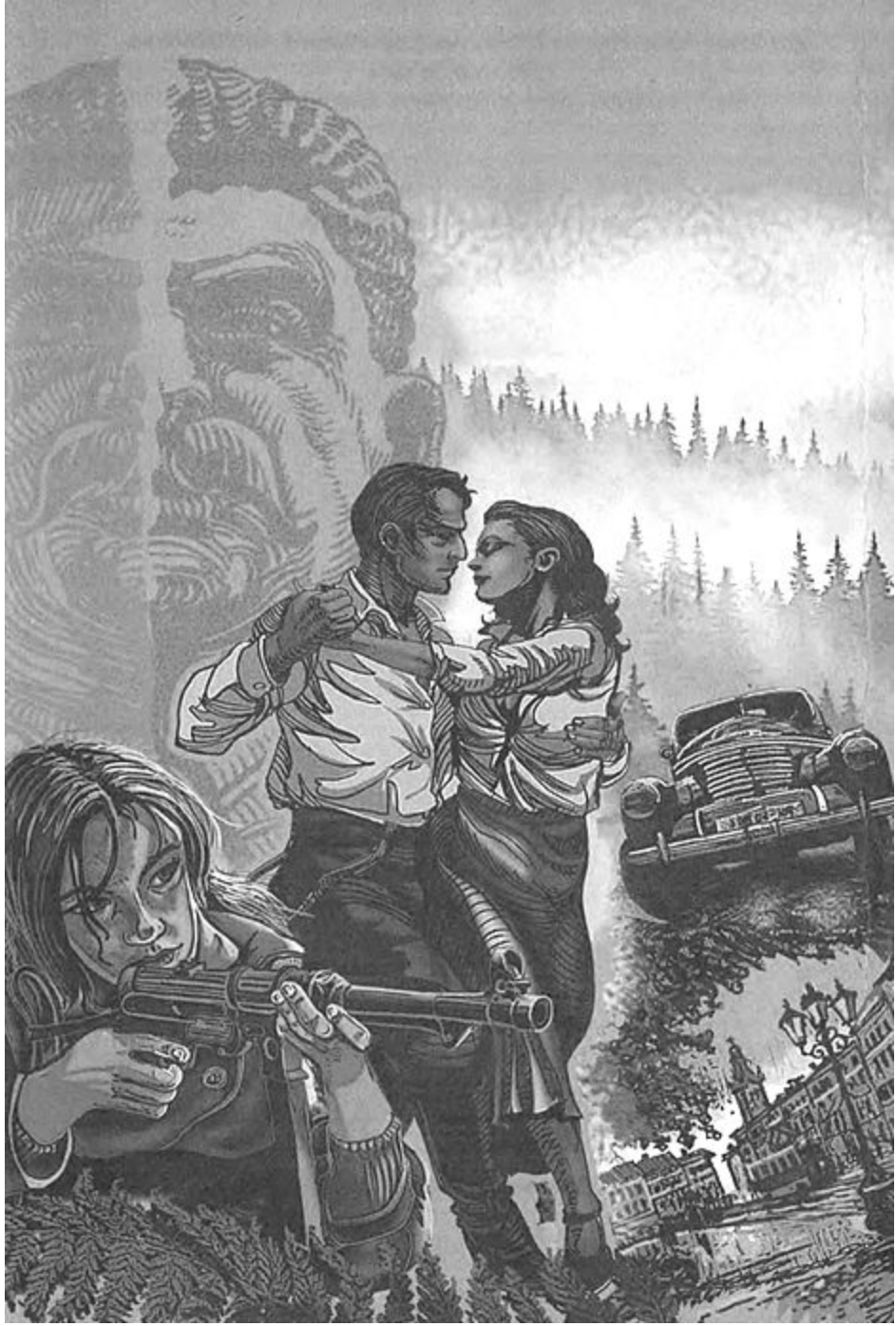

Кольварія

Сергій УХАЧЕВСЬКИЙ

КАРПАТСЬКИЙ
КАПКАН

Сергій УХАЧЕВСЬКИЙ

Карпатський капкан

Роман

Ідея Сергія Гаврилюка

▲ Кальварія · Львів

Сергій Ухачевський
Карпатський капкан

Ідея Сергія Гаврилюка

1

*Москва. 1951 рік, 15 квітня,
Красна площа, 12:45 за московським часом.*

Дивакувата ця Москва... Така чужа... Холодна... Непривітна... І така вона різна...

Убогі задвірки з власним клопотом, з босоною шпаною, що ріжеться в «ножички» або в пристінок, з чоловіками в потертих куфайках і заношених майках, що з ранку до вечора забивають козла під горілку... Жінки, втомлені невеселим життям на спільній кухні біля каструль, пранням білизни, сварками із сусідками й постійним дефіцитом. І так мало свят... Та й тільки радості з того, що «наша страна — первая в мире»... Про це волають передовиці газет, про це харчать репродуктори на всіх перехрестях... Не важливо, чого насправді держава досягла, а важливо, що «перша»! Дивишся на людей, і помітно, як гордість їх аж розпирає, коли вони чують магічне слово «перша». Їм так і хочеться шарпнути комір сорочки й підставити розхристані груди та веснянкувате лице під холодний вітер, щоб він куйовдив волосся, щоб сльози наверталися на очі... Від радості й щастя за себе — «перших з перших».

У задзеркаллі цього світу існує й інше життя — парадне. Теж з відтінком пихатості, відчуттям обраності та прихованого месіанства, яке проявляється в нав'язливій любові до всього людства та переконаності, що саме тут вершина цивілізації — й більш ніде. Дискусії зайві. Але, як доважок до парадності, це життя присмачене багатими крамницями, достатком і високим суспільним статусом. Зовні воно презентує себе дамами в манто з хутряною оторочкою, чоловіками в дорогих костюмах, сигналами клаксонів авто, парадними офіцерами та впрілими від ситості й власної значущості чиновниками. Цей світ не збирався рвати на горлі комірці, але завжди майстерно закликав робити це інших, пропагуючи таку ідеологію. І з репродукторів знову й знову харчало: «закатив рукава», «уверенной поступью», «решительными действиями», «раз и навсегда», «народ и партия», «враг не дремлет, товарищ»!

Та було й те, що об'єднувало і задвірки, й тих, для кого це життя складалося успішно... Це відчуття власної значущості, як народу, що переміг у великій війні. Воно й досі висіло в повітрі, мовби не минуло шість років з часу перемоги... Мовби не полягли в полях ні за цапову душу мільйони громадян цієї країни, а сотні тисяч інвалідів війни, неприкаяних морфіністів і алкоголіків, що псували загальну картинку щасливого життя, не були викинуті на Валаамські острови... Те відчуття безапеляційної значущості постійно підсилювалося патріотичними піснями з репродукторів, промовами вождів і звітами про успіхи робочих, колгоспників, учених та інтелігенції... І переконанням лежачого під штахетником п'янюги, що «мы можем все».

* * *

У цю першу сонячну неділю квітня московський люд вийшов на вулиці. Може, для того, щоб погрітися на сонці, поторгувати витрішками чи просто, — бо так робить «уся Москва». Натовп заповнив Красну площу та прилеглі вулиці, окупував ГУМ, пивні кіоски, ятки із содовою, морозивом і біляшами. Стояв радісний лемент, його приглушували бравурні марші, які вихрипував деренькучий репродуктор, та нескінченні хвальні оплески. Ось і зараз конференсьє виголошував: «Сейчас вы услышите украинскую народную песню «Летела кукушка». Песня о нелегкой доле украинских крестьян Галичины, которых до 1939 года беспощадно угнетали польские паны. И об их испоконвечном стремлении к объединению с великим русским народом в едином государстве, под мудрым руководством товарища Сталина и Коммунистической партии Советского Союза»!

Рваний грім оплесків накрив хвилею вуличку, якою дівчата в легких сукнях, беретиках і білих шкарпеточках цокотіли підборами по бруківці. Вони трималися попід руки, весело проходячи повз дивакуватого дядька.

Дядько зупинився, немов спотикнувся, й, задерши голову, прислухався... З гучномовця тужливо тягнув хор:

Летіла зозуля та й стала кувати,
А то не зозуля, то рідная мати.
Якби мати знала, яка в мене біда,
Вона б передала горобчиком хліба.
Горобчиком хліба, синичкою солі,
Ой мамо, ой мамо, як тяжко в неволі...

Дівчата мимоволі звернули увагу на чоловіка, пирснули смішком і пішли далі. Дядько, одягнений у підрізану засмальцьовану морську шинель і дивний капелюх з мереживною стрічкою, тримав на плечі гострильний станок. Він був наче сторонній на цьому святі життя. Дядько не став дослуховувати пісню, повів байдужим поглядом на дівчат, підкинув на плечах станок і вийшов на Красну площу. Зупинився, почував потилицю, дивлячись, як до мавзолею Леніна тягнеться черга «паломників». Глянув на собор Василя Блаженного, зняв капелюха, похапцем перехрестився. Роззирнувся й прошепотів під носа: «І це — третій Рим?! Вавилон нечестивий»...

Розвернувся й під важкою ношею доволі легко пішов у бік Старої площі. Помітно, що чоловік був чужим у цьому місті, але добре орієнтувався в ньому. Він двічі зупинявся, ставив станок на асфальт, розгинав спину, витирав долонею піт з чола, закурював, оглядав свій робочий інструмент з усіх боків — присідав довкола нього, щось поправляв, задоволено переглядався з перехожими, наче похваляючись своїм станком-годувальником. Іноді весело пропонував:

— Мил человек, может, поточить че? Ножичек, бритву? Правим складно да ладно! После моей работы бритва сама бреет, а с острым ножичком и пацан смелеет!

Але сьогодні нікому не треба було нічого гострити, тому дивакуватий дядько знову брав станок на плече й рухався далі.

За півгодини у скверику неподалік Луб'янки чоловік вкотре зупинився, сів на лавку, дістав з кишені газету, розгорнув і взявся читати. За мить поруч усівся ставний військовий з погонями полковника, зняв кашкета, поклав поруч. У нього був сторожкий погляд і плавні, мов котячі, рухи. Зазвичай так поводяться професійні розвідники.

— Як дісталися, товаришу? — запитав офіцер.

— Без пригод, товаришу, — відповів дядько з ледь помітним смішком.

— Столиця сподобалася?

— Писав Іван Богослов: «Вавилон великий, мати блудницям і мерзотам земним»...

— Ви стали священиком?

— Ні, мабуть філософом. А Москва... Дихати тут важко, мов хтось горло стискає.

— Даремно ви так. Москва — чудове місто. Тут багато вихованих і розумних людей. Мені тут подобається жити й працювати. А народ є різний...

— Народ різний, а дух нечестивий, — перебив офіцера. — Болото затягає, і вас затягло. Гріх — липкий, а чоловік — слабкий.

— Може, й так, товаришу, може, й так... — офіцер на мить задумався. — Я й сам сумую за Батьківщиною, за Карпатами, де так круто змінилася моя доля. Дуже сумую. Тільки мені тут потрібно жити, як живуть усі — радісно й щасливо, — затнувся і вирішив перейти до справи: — Хвоста не було?

— Ходив дворами, ходив вулицями кілька годин. Чисто... Хто-хто, а я б помітив.

— Ваші вже на місці?

— Так, усе готово. А наш як?

— Сьогодні о третій, е-е-е, — поправився, — о п'ятнадцятій нуль-нуль...

— Я зустріну. Не віряться... П'ять років, як один день.

— П'ять років... — погодився полковник. — На словах для мене щось передавали?

— Ні, працюємо, як працювали. Мінімум контактів.

— Це добре. У нас зараз усі під ковпаком, — одягнув кашкета, підвівся й коротко кинув наостанку: — Удачі тобі, Василю.

Дядько промовчав і навіть не повів очима на полковника, тільки коли він зник з поля зору, пробубонів під носа: «І тобі, Миколо, удачі». Перекинув ногу на ногу й знову заглибився в читання газети. За кілька хвилин відірвався від неї, стиха пробурмотів:

— Єресь і пропаганда, — глянув на годинника, промугикав: — Прум-пурум... Пора, — звівся й знову повторив: — П'ять років, як один день...

* * *

*Лондон. 1946 рік, 2 вересня,
Штаб-квартира Секретної розвідувальної служби MI-6 —
зовнішньої розвідки Великобританії,
14:13 за Грінвічем*

У шифрувальному відділі, здавалося, панував хаос. У залі з кількома десятками компактних бюро, за якими працювали жінки та чоловіки у військовій формі, стояв гомін, мов на лондонській біржі в день торгів; дзеленчали телефони, глухо цокотіли телетайпи, клацали друкарські машинки. Кімната була прохідною, тому люди зі стрічками повідомлень, листками рапортів і стосами доповідей сновигали між бюро взад-вперед, посилюючи враження безладу.

У кутку біля дверей із табличкою «Шеф відділу лейтенант Дж. Хадсон», за столом, що був заставлений телефонами, папками й стосами паперів, сидів сержант з мужніми рисами обличчя й шрамом через усю ліву щоку. Він верещав у телефонну трубку: «Перевірте! Сто разів перевірте цю інформацію!» Схоже, сержант був головним у цьому царстві хаосу, й тільки він розумів, що тут відбувається, куди і як тече інформація та що зробити, щоб вона знаходила вірний шлях. До всього, сержант виконував функцію ад'ютанта, вирішуючи, кого можна пускати до «шефа Хадсона», кого ні. І зараз біля нього в черзі вишикувалося кілька дівчат із теками в руках. Вони закоханими очима дивилися на красеня-сержанта.

Раптом різко розчинилися двері, до зали влетіла білява жінка років тридцяти в білій сукні, із золотавими квіточками в зачісці, в мереживних рукавичках, у кавалерійських чоботах з крагами та золоченими шпорами; в руках гарячково вигравав новенький чорний хлист. Весь відділ, здивований несподіваним видовищем, затих, і зацікавлено зосередив погляди на візитерці. Вона рвучко зупинилася перед сержантом. Той відірвався від телефону й ошелешено скрикнув:

— Міс, хто ви і як сюди потрапили?!

Жінка роздратовано закотила очі, вийняла із декольте посвідчення й тицьнула йому під носа. Сержант зірвався з місця, виструнчився:

— Вибачте, міс! Я вас не впізнав!

— Мені потрібно поспілкуватися з лейтенантом Хадсоном.

— Зараз доповім! — схопив телефонну трубку внутрішнього зв'язку. — Сер, до вас майор SIS Хелен Сміт... Слухаю, сер! — до гості, рапортуючи: — Міс, прошу заходити, лейтенант Хадсон чекає на вас!

Майор Сміт дещо роздратовано зиркнула на сержанта, стримуючись, злегка вдарила хлистом по чоботу, заховала посвідчення в пазуху й коротко кинула:

— Дякую, сержанте. Моя порада: будьте уважнішим до свого начальства, — і рвучко увійшла до кабінету Хадсона. Грюкнули двері.

— Уважним? У цьому бардаку? — втомлено пробубонів під носа сержант і сів у крісло. — Тебе б на моє місце, крихітко... Квіточки у волоссі стояли б сторч, як улітку на лісовій галявині, — повернувся обличчям до дівчат у черзі. — Але хіба наша міс майор щось знає про квіточки? Що фурія може знати про них?

Дівчата стримано розсміялися, прикриваючи усмішки теками.

Лейтенант Хадсон виструнчився, як тільки Хелен увійшла в кабінет.

— Не сподівався побачити вас у цивільному, міс майор! — промовив лейтенант, на що Хелен пояснила:

— У сина перше причастя, не встигла переодягнутися. Що у вас сталося?

— Із Росії надійшло повідомлення шифром, яким ми не користуємося із сорок другого року.

— Ви нічого не сплутали?

— Ні. Перевірили тричі, — узяв у руки записку, прочитав: — «Карпати. Арій. Три нулі. Канал Яблуко».

Хелен важко опустилася в крісло.

— Неймовірно. Цього просто не може бути! Ось що... Завтра о п'ятій вечора Арій знову вийде в ефір. Шифрограму — одразу до мене, — й, рвучко зірвавшись з крісла, вийшла з кабінету.

Лейтенант перебіг очима записку, непевно знизав плечима, підняв трубку й доповів:

— ...Сер, Арій вийшов на зв'язок внутрішнім шифром. Майор Сміт вирішила, що завтра він теж вийде на зв'язок, і наказала наступну шифрограму передати їй. Але ж, згідно інструкції... Слухаюсь, сер! Передам!

Хелен вийшла на подвір'я Блетчлі-парку. Вона радісно посміхалася, на хвилинку навіть підставила обличчя під останні літні промені сонця. Біля під'їзду її очікував молоденький солдат, що тримав за вудила розпашілого жеребця чорної масті. Кінь нетерпляче почав перебирати ногами, як тільки побачив хазяйку. Вояк з острахом косився на жеребця, сподіваючись, що той не вирветься в нього з рук і не брикне задніми копитами або не вкусить, водночас намагаючись виструнчуватися перед Хелен, як це приписує устав. Майор відібрала повід у вояка.

— Спасибі, рядовий, — сказала зі смішком. — Вас чекає блискуча кар'єра. Цей звір, — поплескала коня по шиї, — покалічив не одного коновода. Тож у вас щаслива доля, — і, захопившись за луку сідла, поковбойськи заскочила на коня.

— Радий, міс, що візит на роботу поліпшив ваш настрій, — відрапортував солдат.

Вона ж, гарцюючи на коні, з ніг до голови озирнула вояка, знову посміхнулася й відповіла:

— Беріть з мене приклад, юначе. Робота іноді приносить цікаві сюрпризи, навіть мені, тій, кого ви прозвали Фурією! — і дала коневі шенкелів. Кінь якусь мить гарячково перебирав ногами, а потім рвонув ускач. Підкови ритмічно зацокотіли по бруківці, вибиваючи іскри.

Солдат козирнув услід і полегшено пробубонів: «І Фурією, і Гарпією, міс майор, і навіть Мегерою. Хоча на останнє прізвисько раніше я був незгоден... Після рандеву з вашим жеребцем, міс майор, ви таки Мегера».

* * *

*Москва, Кремль. 1946 рік, 2 вересня,
кабінет Сталіна,
2:00 за московським часом.*

У кабінеті було по-домашньому м'яке освітлення. Найяскравіше горів зеленкуватим посвітом тільки світильник на столі «вождя». Над столом для нарад кілька ламп освітлювали робочу зону. За важкими білими порт'єрами проблискували далекі нічні вогні Москви. За столом у кабінеті, наче за командою «струнко», сиділо кілька офіцерів Держбезпеки. Міністр Держбезпеки генерал-полковник Віктор

Абакумов стояв біля карти, що висіла на стіні. Обличчя в нього було напружене — стійка коміра нового генеральського мундира врізалася в шию. Член Політбюро, заступник голови Ради Міністрів СРСР, куратор МВС, МДБ та Міністерства державного контролю Лаврентій Берія розвальцем сидів за столом, ближче до карти.

Весело пробив другу ночі підлоговий годинник. Усі механічно звірили час своїх годинників з часом «вождя». Абакумов підкрутив стрілки й перевів погляд на хазяїна кабінету. Берія налив у склянку боржомі й повільно випив. Зависла пауза. Сталін зі схиленою головою походжав по паркету й задумливо смоктав мундштук люльки. Люлька не диміла. Паркет у нього під ногами не скрипів, м'які чоботи не видавали жодного звуку. «Как призрак», — подумав Абакумов і крутнув головою, намагаючись ослабити тугий комір кітеля. Йосип Віссаріонович нарешті підвів свої жовті котячі очі на Абакумова й сердито запитав:

— Объясните мне, товарищ Абакумов, на хрена нам целое управление, если оно не может расшифровать одну-единственную радиogramму?! Вы хотя бы понимаете, что это значит? О чем свидетельствует выход этой радиogramмы в эфир? Он свидетельствует об одном, товарищ Абакумов: что украинские буржуазные националисты наладили связь с Западом! Что вам известно о рации? Или вообще ничего не известно?

Абакумов указкою показав на карті територію, заштриховану синіми смугами, й пояснив:

— Рация вышла в эфир из района действия так называемой группы УПА «Говерла». Это в Карпатах. Почерк незнаком. Шифр очень похож на тот, которым пользовались британские диверсанты в Праге во время покушения на Гейдриха. Больше нам ничего не известно.

— Это все, что вы можете доложить?! — спохмурнів Сталін і сів до столу.

— Эта рация заработала в канун выборов в Верховный Совет Украины! — підхопив Берія, емоційно крутячи головою, при цьому скельця його окулярів то зблискували, мов дзеркальця, ловлячи світло ламп, то тьмяніли. — Уже в сентябре мы там проведем показательные выборы в местные советы. Вы знаете, сколько иностранных журналистов, этих шелкоперов, приедет их освещать? И это добрая воля и мудрое решение Иосифа Виссарионовича — пригласить

западную прессу! А если УПА захочет использовать ситуацию в своих грязных целях?! Представляете, как мы будем выглядеть в глазах Запада — наших союзников и наших же врагов?

Абакумов наче не звернув уваги на репліку Лаврентія.

— Мы готовы к провокациям со стороны националистов. И разработали предварительный этап операции по депортации украинского населения Галиции и Закерзонья. Кодовое название основного этапа операции — «Висла», предварительного — «Восточный экспресс».

— Изложите вкратце суть данных акций, пожалуйста, — зацікавився Сталін.

— Мы подготовили проект договора о совместных действиях СССР, Чехословакии и Польши против УПА в рамках операции «Висла» с целью выселения более полумиллиона украинцев из Закерзонья — частично в СССР, частично — на новые земли Польши, переданные ей Германией — в Восточную Пруссию и Силезию. Это основной этап депортации. Согласно плану, мы перебросим из Львовской области одну танковую дивизию, спецотряды и заблокируем погранвойсками советско-польскую границу, чехи выставят горную бригаду, а поляки — моторизованный корпус. С нашего согласия на закрытом заседании политбюро ЦК Польской Рабочей Партии принято решение о восстановлении концентрационных лагерей нацистов, в частности в Освенциме, с целью использования их как фильтрационных и перевалочных баз для депортируемого населения. Операция должна пройти в три этапа, с марта по июль следующего года. На предварительном этапе операции, в сентябре этого года, предлагаю провести депортацию украинского населения нашей части Галиции, где наиболее активно партизанское движение. Эта часть операции преследует цель лишить УПА поддержки мелкобуржуазных слоев населения и без помех провести выборы в Верховный Совет Украины в феврале сорок седьмого года.

— Польским и чехословацким товарищам мы, конечно, поможем, хотя это и дальняя перспектива, — перебив його Сталін, — а вот с нашими бандитами... — повернувся до Берії, лукаво косячи на нього погляд: — Лаврентий, что будем с ними делать, как считаешь?

Берія різко звівся, та Сталін махнув до нього люлькою, мовляв, сиди. Той сів. Якось бочком, невпевнено.

— Товарищ Сталин, я считаю такую депортацию несвоевременной...

— Лаврентий, я что-то не понимаю... Смотрю, и товарищ Абакумов не понимает. Аргументируй.

— Солдаты и офицеры, прошедшие войну, не хотят воевать с повстанцами, они устали от войны, — пояснив Берия, всидаючись зручніше. — Нужна свежая кровь. В борьбе с УПА наши молодые кадры получают огромный опыт. Такой опыт не даст ни одна академия! Это и разведка, контрпартизанские меры... Это огромный пласт опыта для наших органов.

Сталін звівся й знову став походжати, розмірковуючи вголос:

— Я с тобой согласен, товарищ Берия. Враг не дремлет. Он уже создает новую антисоветскую ось. Вот только враг не осознает, что на любой акт агрессии мы ответим новым походом в глубь Европы. Но что мы видим на опыте борьбы с украинским буржуазным подпольем? Мы видим, что фанатики, поддерживающие помещиков и капиталистов, тоже могут вести партизанскую войну! Именно поэтому нам нужны опытные кадры для борьбы с такими врагами, — перевів допитливий погляд на Берію.

— Товарищ Сталин, до сих пор у нас было много неудач в войне с бандеровцами, этими фашистскими наймитами, — знову блимнув той окулярами. — Пора дать им всем понять, кто настоящий хозяин в Украине.

— Неудачи, Лаврентий, — сказки для смазливых барышень. За каждой неудачей кроется враг или предатель. А мы, коммунисты, привыкли их уничтожать.

— Поэтому, товарищ Сталин, — продолжив Берия, — предлагаю в канун выборов провести в указанном районе показательную операцию спецгрупп МГБ. Жертвы не имеют значения — женщины, дети, старики... Взять какой-нибудь городишко, массово поддерживающий националистов, и силами переодетых в бандитов бойцов спецгрупп окружить его и уничтожить. Убьем двух зайцев! В первую очередь, продемонстрируем Западу, какие негодяи и мерзавцы засели в лесах Советской Украины. Пусть они там у себя в Европе покажут страшную картину того, что на самом деле происходит в освобожденной от панов Галиции! Ну, а во-вторых, мы поседем недоверие гражданского населения к бандеровскому движению.

Сталін перевів погляд на Абакумова. Абакумов, розмірковуючи, запропонував:

— В таком случае, товарищ Сталин, операция не может считаться завершённой.

— Это с чего ты взял, Виктор? — дещо здивувався Сталін. Голос його скрипнув.

— Если считать такую операцию завершённой, то Запад не увидит, что мы способны побеждать примитивных убийц, грабителей и насильников.

— Продолжайте, товарищ Абакумов... — зацікавився Сталін.

— Спецгруппы, уходя из города, наверняка должны быть перехвачены нашими пограничными войсками, окружены, частично перебиты, частично взяты в плен.

Сталін пройшовся по кімнаті, задумливо сів за стіл, вибив люльку в попільничку й почав набивати її свіжим папіросним тютюном.

— наших людей не жалко? — нарешті запитав у Абакумова. В очах заграла хитринка.

— Сейчас в спецгруппах состоит много сброда, есть даже бывшие немецкие полицаи, личности, служившие польскому режиму до тридцать девятого года, перебежчики из банд УПА, уголовники из числа смывших кровью... Сразу после войны у нас была нехватка кадров, поэтому приходилось использовать такой вот человеческий материал.

— Да, это была идея Хрущева, — пригадав Берія й додав: — Я согласен с товарищем Абакумовым: сейчас надо воспользоваться возможностью и очистить наши ряды от таких элементов.

— Тем более, товарищ Сталин, — похвалився Абакумов, — мы уже готовим к переходу в Польшу несколько таких групп, по пятнадцать-двадцать человек в каждой. С целью дискредитации УПА на территории сопредельных государств. Их легко можно будет перебросить в зону намеченной акции.

Сталін розкурив люльку, випустив густу хмарку диму, примружився й задоволено покивав.

— Кто там у вас резидент, товарищ Абакумов? — поцікавився.

— Полковник Крыжень, — Абакумов нарешті рукою потягнув комір мундира і з полегшенням вдихнув.

— Замечательный разведчик! — похвалив Сталин. — Есть мнение, товарищ Абакумов, за успешную операцию по разоблачению немецкой агентуры в Белоруссии наградить его орденом Ленина. Я изучил материалы... Блестящая работа!

— Есть, товарищ Сталин!

— И возложить выполнение операции, назовем ее... — вказав чубуком люльки на Берия. — Как мы ее назовем, Лаврентий Павлович?

— Операция «Карпатский капкан», — запропонував Берия, недовго роздумуючи.

— ...Возложить выполнение операции «Карпатский капкан» на товарища Крыжня, — погодився Сталин. — Насколько нам известно, у него огромный опыт по борьбе со шпионами и предателями. После выполнения операции заберем его в Москву, чтобы в полной мере использовать опыт полковника Крыжня в новых условиях, — до присутніх: — Вы свободны, товарищи, — до Абакумова: — А ты, Виктор Семенович, до начала выборов разберись с рацией. И доложи. Мне лично. И план операции «Карпатский капкан» подготовь. Срочно. Я рассмотрю.

Берия з Абакумовим вийшли з кабінету Сталіна й покрокували довгим коридором. За ними ад'ютанти — з планшетами, кашкетами та ремнями. Абакумов з полегшенням розцібнув гачок на комірі.

— А что, Витя, Коба явно готовит тебе замену, — підколов Берия.

— С чего ты взял?

— А зачем ему вытаскивать из какой-то дыры какого-то Крыжня?

— Хозяину виднее. Крыжень — профессиональный разведчик, к тому же мой друг. Ты знаешь, как он работает и какие дает результаты?

— Да знаю я, знаю. Помню, как ты его отпаивал самогоном Макара Филиппыча после акции в Восточной Пруссии. В одиночку уничтожить такую разведшколу! Большое дело сделал твой друг. И не одно!

— Надеюсь, он еще послужит нашей Родине. Но... Он не командный игрок, не кабинетный, — враз чомусь вирішив Абакумов. — Он — волк. Матерый. Сам создающий свою стаю и распоряжающийся ее жизнью. В этом его проблема.

— Это не проблема, Витя. Такие кадры тоже нужны. Особенно для работы в тылу врага. И особенно сейчас. Волки! — зловісно блимнув

окулярами. — Настоящие волки!

Зупинилися на розвилці, прощаючись, Берія подав руку:

— Ну-ну... Ты смотри, не прогляди... Если что — заберу его к себе. Такие кадры на дороге не валяются, — Абакумов потиснув руку Лаврентію Павловичу, той затримав його долоню у своїй. — У меня, ты знаешь, работа посерьезнее и поважнее твоей возни. Мне нужны спецы.

— Ну, Лаврентий... Не каждому дано «гордо реять в небесах», — віджартувався Абакумов словами Горького, — кому-то и грязь надо подчищать. А грязи у нас... Сам знаешь, сколько.

Берія відпустив руку й розвернувся до ад'ютанта. Той подав кашкета. Лаврентій Павлович натягнув його на лисину, та чомусь зняв, узяв під руку, повернувся до Абакумова й задоволено запитав:

— Если что, пойдешь ко мне заместителем?

— Если партия прикажет...

— Золотые слова, Виктор Семенович! И главное — правильные! Партия знает, что делать. Может, ко мне заедем, обсудим, так сказать, наши общие дела? У меня есть отличный коньяк, из погребов самого Геринга. Ему лет сто. Для хорошего друга не жалко открыть бутылку-другую.

— Спасибо, Лаврентий Павлович, но мне еще до утра над бумагами корпеть. Теперь у меня работы — непочатый край. Хозяин не любит проволочек. С этим «Карпатским капканом» ты мне, конечно, удружил...

— Одно дело делаем! Я тебе помогу в этом деле. Все мои возможности и люди — в твоём распоряжении. А насчет работы — это правильно. Работа прежде всего. До свидания, дорогой! — і покрокував своєю дорогою.

— До свидания, Лаврентий Павлович.

Абакумов зтягнув ремінь на пузі, задумано глянув услід Берії, котрий ішов коридором, виблискуючи лисиною. Хвильку постояв — і до ад'ютанта:

— К девяти часам утра собери всех начальников по западному направлению. Вызови этих хохлов из Киева, пусть срочно вылетают, встретишь их в аэропорту.

— Есть! Готовится что-то серьезное?

— Все зависит от нас, как сработаем. Ну, а кто сработает плохо, у того будут серьезные проблемы — не сносить погон, а то и головы.

— Чехарда в верхах?

— Да уж пора, давно не было, война прошла, а мы как-то засиделись в стойлах, — і хижо усміхнувся. — А мы-то волки, не наше это дело — стоять в стойлах. Да, майор?

— Эт точно, товарищ генерал-полковник! — усміхнувся ад'ютант. — Матерые...

* * *

***Польща, Щецин. 1941 рік,
розвідувальна школа SD, AST Stettin,
23:18 за берлінським часом.***

У просторій танцювальній залі інтимно горіло кілька ламп, освітлюючи невелику площу, на якій розташувався стіл з розкиданими на ньому ранніми яблуками та перекинутими келихами. Скряю стола — патефон, пляшка з червоним вином та маленька настільна лампа. На гімнастичному козлі стояла спиртівка, на якій грівся кавник, поруч — невеличка срібна таця з двома фарфоровими чашечками, розеткою меду, глечиком молока й плиткою шоколаду. Неподалік на стільці висів сірий армійський кітель з імперським орлом і написом *SD* у чорному ромбі на лівому рукаві та одною срібною зіркою в петлицях.

Стиха награвало ностальгічне танго *Man kann beim Tango sich so schdne Dinge sagen*, воно було наче з іншого світу, з мирного й такого далекого 1935 року. Шарфюрер *SS* фройляйн Мод Шультце і унтершарфюрер *SD* Вільгельм Моргенштерн танцювали палке прощальне танго. Вона — справжня юна аристократка з правильними рисами обличчя й витонченою фігурою. Розпущене русяве волосся й зім'ята блузка, розстібнута до бюстгальтера, не виглядали вульгарно, а тільки акцентували її аристократизм. Щоб було зручніше танцювати, дівчина підтягнула вище сіру спідницю однострою, з-під неї виглядали точені ніжки в панчішках з мереживними підв'язками. Вільгельм — дещо старший, циганкуватої зовнішності, із хитрими різкими очима — в елегантному галіфе та начищених до блиску високих офіцерських чоботах; у нього спущені підтяжки й вибита з-за пояса сорочка. Схоже, в цій залі між ними вирували недитячі пристрасті. І зараз дівчина під

завершальні акорди пройшла довкола партнера мулінете, він перехопив її за талію, заламав і поклав спиною собі на коліно. Голова його рвучко лягла їй на груди, рука манливо пробігла по стегну й завмерла на плечі партнерки. Музика обірвалася.

— Неймовірно! — захекано сказала Моді.
Він плавно звівся на ноги, підводячи її. Вона обвила його шию
руками.

— Неймовірно! — повторила. — Ти здібний учень. Ти мене відчуваєш так, наче ми танцюємо разом не півроку, а роки й роки... Хочу кави, просто божевільно хочу кави!

— Це ти — талановита вчителька. Ні з ким іншим я б так не віддався танцю.

Вільгельм налив з кавника в чашечку кави, подав їй. Вона з насолодою потягнула носом запах арабіки, надпила, задоволено закотила очі, відставила чашечку і втретє повторила:

— Неймовірно! Я так давно не пила справжньої кави...

Вільгельм поцілував її в губи, узяв у долоні її голівку й зазирнув їй у вічі.

— Це наш останній вечір, Моді, — сумно сказав. — Скоро війна... Мабуть, зустрінемося вже аж у Москві. Думаю, що так і станеться... Якби я знав Москву, призначив би тобі побачення біля якогось романтичного пам'ятника.

— Здається, після варварства комуністів там залишилися пам'ятники тільки Марксу та Леніну. Біля якого зустрінемося? — усміхнулася. — Ні, мабуть, ще є пам'ятник Пушкіну. Росіяни люблять цього поета. Ось послухай, як він писав:

Ein Augenblick, ein wunderschöner:
Vor meine Augen tratest du,
Erscheinung im Vorüberschweben,
Der reinen Schönheit Genius.

Непоганий поет, правда? Не знаю, як російською, але німецькою звучить красиво.

Вільгельм ледь стримав посмішку.

— Моді, а тобі не здається, що зараз нам слід навчатися танцювати якийсь божевільний російський танок з ведмедями під деренчання балалайки, а не танго?

— Мабуть, я чогось не розумію, — знизала плечима Моді, — адже це ми маємо нести цивілізацію тим дикунам, а не переймати їхні примітивні звичаї.

— Хто знає... — продовжував жартувати Вільгельм, — їх так багато, цих росіян. Після нашої перемоги вони тисячами будуть переїздити до Берліна, й за кілька років у нашій славній столиці з'являться російські ресторани з балалайками та п'яними козачками. А

в театрах будемо слухати страждальні монологи постійно п'яного поміщика про гірку долю його кріпаків і читати товстенні книги графа Толстого... А ще — вистоювати довгі черги в каси за білетами на якогось новітнього російського Шаляпіна. І будемо заслуховуватися вечорами його басовитим ревінням про Волгу-матушку й життя бурлаків.

— Невже заради цього ми починаємо війну з тими азіатами?! Ні-ні-ні, мені така перспектива не до душі. Віллі, скажи, що це неправда, що ти жартуєш, що ми ніколи не побачимо в наших містах цю орду!

Віллі пригорнув її до себе.

— Я пожартував, кохана, пожартував! Моді, я пожартував... Яка ти ще юна й простодушна! — він вдихнув запах її волосся. — Я так боюся, щоб ця війна не зіпсувала тебе... Я так цього боюся! І мені зовсім не хочеться зустріти тебе на тій війні. Де солдатчина і смерть — там, де буду я... — й повчально додав: — А до Москви, моя люба, ще потрібно дожити. І пройти тисячі кілометрів. Тисячі кілометрів війни — через Україну, Росію...

Вона з насолодою довгим ковтком допила каву. Вільгельм знову зазирнув їй у вічі й чомусь злякався: в них стояв холодний металевий блиск. Чи то вона просто замислилася про щось своє? Він розімкнув обійми.

— Про що ти думаєш, люба?

— Про майбутнє. Війна така непередбачувана. Жінки нашої родини ніколи не воювали, я — перша, — їй ставало сумно.

— Твоє ім'я зобов'язує: «Могутня в битві».

— А мені трішки страшно перед невідомістю, перед тими тисячами кілометрів... — Її очі знову набули холодного металевого блиску, вона задумано пройшла кілька па із танго, кружляючи довкола Вільгельма. Це була калесіта — неймовірна, чарівна, коли грають м'язи ніг і сіднички ваблять вихилясами...

— Ти можеш зробити крок назад... Ще не пізно.

— Зараз я не знаю, чого я хочу... — тихо і якось розмито відповіла вона. — Знаю напевне тільки те, що не хочу втрачати тебе. Зовсім не хочу, — Мод протанцювала камінату, віддаляючись від нього, наче акробат по натягнутому над прірвою канату, й наполовину розчинилася в мороці, який відділяв тепле світло ламп від холодної темряви зали.

Мод танцювала. З темряви було чути її тихі ритмічні кроки й видно граційні помаху рук. Вони виринали на світло, немов пливли нічною річкою. Віллі зачаровано дивився на це дійство. Він збуджено спробував проковтнути грудку в горлі, але відчув, що в роті геть пересохло. Кроки Моді затихли. Руки зникли в темряві. Вона відтанцювала свій танець і тепер десь пливла в мороці незбагненої невідомості перед майбутнім. Зі свого мороку вона бачила його, такого правильного, красивого, вірного.

— Хочеш вина? — запитав Віллі.

— Дуже хочу, — долинуло з пільми. — Хочу вина, хочу кави, хочу музики, хочу зірок... Хочу лежати й дивитися на нічне небо. І заснути в твоїх обіймах.

— Тебе, мабуть, втомили останні ночі. Нині відіспишся.

— Відісплюсь... — Її голос, наче відлуння.

— А мені ще наздоганяти полк. Давай вип'ємо.

— Вип'ємо...

Він теж пройшов у камінаті до столика, узяв штопор, щоб розкоркувати пляшку. Було чути, як Мод зробила кілька легких танцювальних па назад. Вільгельм усміхненим поглядом спробував виловити її силует у темряві й зосередився на пляшці, корок котрої не піддавався. Та враз почув знайомий звук пересмикування затвора. Озирнувся. Мод стояла на світлі в стрілецькій позі. На нього холодно дивилося дуло люгера.

— Сцяпан Іванавіч, падйом! Абакумав на сувязі. Сцяпан Іванавіч, — забубоніла Мод басовитим прокуреним голосом. — Просипайся, Іванавіч!..

* * *

*Західна Україна, місто Калин. 1946 рік, 3 вересня,
кабінет директора школи для дітей з обмеженими
можливостями, 8:10 за місцевим часом
(10:10 за московським).*

Крижень ошелешено розплющив очі, зірвався з потертої шкіряної софи. З плечей з'їхав радянський мундир з погонами полковника. Він побачив перед собою заклопотаного дядька, котрий трусив його за рамено. Крижень протер очі й дуже здивувався, коли зрозумів, що

поруч немає Моді, війна — в минулому, а він сам давно не Вільгельм Моргенштерн, а дещо старший полковник у відставці Степан Крижень. І зараз він офіційно працює директором сиротинця майже на кордоні з Польщею. А неофіційно — керівник резидентури головного управління Держбезпеки СРСР в районі, де досі війна, де ллється кров. Крижень струснув головою, щоб переконатися, що сон минув, ще раз роззирнувся, чомусь дивуючись на облуплені стіни свого кабінету, заліплені патріотичними плакатами, старий, але міцний дубовий стіл з чорнильницею та кількома великими зошитами на ньому, могутній сейф у кутку, увінчаний австро-угорським гербом, кілька стільців з різьбленими спинками.

З вулиці долинав дитячий галас і дзвінкий сміх — школярі граються по закінченні уроків. Між рамами вікна об скло приречено б'ється маленька муха. На неї сторожко, з надією дивиться голодний павук, що облаштував собі тут павутиння.

Дядько дав можливість Крижневі отямитися після сну і продовжив будити його:

— Сцяпан Іванавіч, Абакумов на спецсв'язі... Сцяпан Іванавіч!

Крижень байдуже позіхнув і підвів очі на дядька:

— Це ти, Трохимович... Мені така хрінь наснилася...

— Табе пасля кантузіі кожную ноч такое сніцца. Табе треба адпачиць, і я б адпачив... Можа, пайдзьом завтра на карася?

Крижень струснув головою:

— Карасі... Для початку від Вітька лящів нахапаю, — відміряв по лікоть, показуючи, якого розміру це будуть лящі, а там буде видно, — нарешті легко зіскочив на ноги, поспіхом вийшов до сусідньої кімнати, узяв слухавку й відрепортував:

— Полковник Крыжень! Здравия желаю, товарищ генерал-полковник!

— Степа, ты там у себя вообще охренел?! Я пять минут вишу на телефоне, жду пана галицийского. У тебя че, манеры панские появились? Так мы их мигом подрихтуем!

— Прошу прощения, товарищ генерал-полковник. С моими детьми дел невпроворот.

— Товарищ полковник! Это не твоя основная работа. Ты — разведчик! Ты знаешь, что из твоего района вышел на связь радиопередатчик?

Крижень заклопотано потер чоло.

— Никак нет. У нас нет аппаратуры радиоперехвата. Этим занимается Львов. Разрешите спросить, когда они вышли в эфир?

— Уже полтора суток как. Что думаешь по этому поводу?

— Я вам докладывал: месяц назад здесь объявилась боевая группа Службы Безопасности УПА. Мы о ней пока ничего не знаем.

— Это не ответ! Ты знаешь, что скоро к тебе приедут зарубежные журналисты? Сегодня на совещании появилось предположение, что радиосигнал связан именно с этим. В общем, так: на днях я пришлю к тебе курьеров с инструкциями. Пора действовать жестко. Понял?

— Но здесь сложный регион, своя специфика. Надо работать тонко.

— У нас, в столице, тоже сложный район и своя специфика. Поверь, сложнее, чем у тебя. Все на взводе, на нервах. Ну, ты газеты читаешь... Еще этот менгрельський очкарик — Берия — кровь портит. Короче, Степа, если что — будь осторожен и действуй не по внутренним соображениям, а как велит наш воинский устав и наша партия. Понял, о чем я?

— Да понял я!

— Ничего ты не понял! Я первым тебя посажу, если что пойдет не так. Понимаешь? Не то моя голова с плеч! У нас расправа короткая. А очередь засадить мне в спину топор — как в мавзолей... Слечу я — и тебе несдобровать!

— Витя, не надо меня пугать. Я сам за себя в ответе. И давно ничего не боюсь. Боюсь только за детей своих детдомовских: чтобы они никогда не пережили то, что пережили мы.

— Степан... — важка пауза. — Если что надо для твоих оборванцев — скажи, подсоблю: вещи, продукты.

— Витя, надо, очень надо! Нашего с Трофимовичем пайка не хватает! Мне бы еще спецфонды... А то столько ртов приходится кормить.

— Фу-у-у... Сейчас же дам команду во Львов, чтобы собрали и отправили. Да, и самое главное. Встать! Смирно!

Крижень від окрику інтенсивно прочистив пальцем вухо й переключив слухавку до іншого вуха, але не встав.

— Товарищ полковник! За особо важные заслуги в защите социалистического Отечества, укреплении обороноспособности Союза

ССР ви представлені к вишній награді Союзу Советських Соціалістических Республік — ордену Леніна!

Крижень і не подумав вставати, тільки гаркнув у трубку:

— Служу Советському Союзу!

— Поздравляю! Сам Хозяин дал команду. Так что с тебя ресторан. Жду в ближайшее время в Москве... Ладно, некогда мне с тобой лясы точить. Надеюсь, ты все понял как следует. Бывай, полковник!

— До свидания, товарищ генерал-полковник!

Крижень кинув слухавку й замислився.

Трохимович, що терся біля одвірка, плеснув руками по колінах:

— Нявжо медаль далі?! Дик гету справу треба як след спаласнуць!

Крижень пхинькнув:

— Медаль... Орден Леніна! — знехотя посміхнувся. — Поскупився Хазяїн, міг би й Героя Радянського Союзу дати. Чим я не герой, га, старий?

Трохимович радісно сів на краєчок стільця й підбив Крижня під лікоть:

— Скажу табе так: саправдни герой! Так што, можа, гету справу таго... кхе-кхе... — почухав горлянку.

Крижень, дражнячи Трохимовича надією, вдав, що задумався:

— Можна і «таго, кхе»... Тільки не зараз. Мені потрібно подумати. Якщо відверто, то тривожно щось мені. Снилася мені оце красуня Моді... Після снів за її участі завжди трапляються неприємності.

Полковник позіхнув, почухав волохаті груди. На них — залізний католицький хрест та великі шрами від ран.

Трохимович розчаровано посміхнувся:

— Скажу табе так: то яна цябе так любіць, што з таго свету папярэдзвае аб неприємнасцях. Я такое веру. Била в нас в вьоске адна баба, то да яе мужа пастаянна приходзіла в сне патапельніца, і пасля гетага...

— Так, не починай свої побрехеньки. Краще ось що: збери нашу агентуру і дай завдання дізнатися про радіопередавач, який минулої ночі вийшов в ефір. Попередь: не здобудуть інформації — поїдуть крутити хвости північним оленям.

— На фінскай ми елі мясо павночних аленьяв, — зауважив Трохимович. — Скажу табе так: свініна значна смачней!

— Саме з цього гастрономічного факту й почни з ними розмову.

* * *

*Лондон, 1946 рік, 3 вересня, штаб-квартира
служби контррозвідки MI-5,
11:15 за Грінвічем.*

У кабінеті генерального директора MI-5 сера Персі Джозефа Сіллітоу зібралися офіцери з розвідувального управління. У кутку, наче манекен, застигла стенографістка, чекаючи початку наради. В офіцерів пісні вирази обличчя, та й сидять вони — наче кілки ковтнули. Давалося взнаки минуле MI-5 — відділ створювався на базі Британського Адміралтейства, тому військові тут вирізнялись особливою виправкою.

Персі Сіллітоу змінив на посту професійного розвідника Девіда Петрі не так давно. Упродовж попередніх двадцяти років він був головним констеблем Глазго, де прославився відомим розгромом банди «гострих кепі». Ще в тридцять роки Сіллітоу першим увів у поліції систему зв'язку по «бездротовому радіо», обов'язковий вихід на пенсію після тридцяти років служби і введення сучасної форми поліцейських із біло-чорними кубиками на околиці кашкета. Бадьорий чоловік, під шістдесят років, з витягнутим лицем та шотландською рудою шевелюрою був для працівників своїм хлопцем, добряком, але надто вимогливим. Багато людей у SIS його не сприймали, вважаючи вискочкою, непрофесійним розвідником. Він абсолютно адекватно сприймав це, хоча іноді й ображався. Ось і зараз Стюарт Мензіс, керівник SIS, запізнювався на зустріч, наче демонструючи свою зверхність професійного розвідника над вискочкою з поліції.

— Це так неввічливо з його боку, — пробубонів Сіллітоу під носа й звернувся до своїх підлеглих: — Учора Арій вдруге вийшов на зв'язок... — одразу зацокотіла стенографістка. Це помітно дратувало нового хазяїна кабінету й збивало його з думки. — Так ось... Він пропонує налагодити пряму комунікацію з українськими інсургентами. Згідний виходити на контакт тільки зі знайомою йому особою. Хтось знає щось більше про цю історію з Арієм? Я не встиг ознайомитися з його справою.

Ледь підвів не так руку, як вказівний палець секунд-лейтенант Лернер. Сіллітоу кивнув, мовляв, доповідайте. Лернер звівся, виструнчився й доповів:

— Сер, секунд-лейтенант Лернер, сер! — назвався, кивнув до генерального директора й продовжив: — Полковник Юджин Франк на службі в нашій системі перебував з тисяча дев'ятсот двадцять другого року. Спеціаліст по Східній Європі та боротьбі з комуністичним режимом Росії. Добре орієнтувався в політичних процесах, які відбувалися в тридцяті роки в Росії. Завдяки його діяльності нам вдалося зірвати деякі поставки озброєння з Росії в Іспанію під час громадянської війни, перешкодити поставкам технологічного обладнання в Росію зі Сполучених Штатів і частково — сировини з Росії в Німеччину напередодні війни. Також полковник Франк провів блискучі операції щодо дискредитації комуністичних та військових діячів Радянського Союзу, що ослабило позиції цієї країни напередодні війни й не дало змогу Сталіну вчасно розпочати операцію «Гроза».

Сіллітоу запитально підвів брови, глянувши на секунд-лейтенанта. Той набрав у груди повітря, але Сіллітоу повернувся до стенографістки:

— Це не записуйте, — вона знову завмерла, мов манекен, — і до Лернера: — Будь ласка, поясніть мені, що це за операція «Гроза».

— Так, сер! — секунд-лейтенант знову кивнув, як це приписує устав при спілкуванні з вищими офіцерами. — Операція «Гроза» — запланований Сталіним у травні тисяча дев'ятсот сорок першого року військовий акт агресії проти Німеччини і її сателітів. Не відбувся через зволікання росіянами початку військової кампанії. У результаті їх випередив Гітлер і завдав превентивний удар. Німцям вдалося зруйнувати глибокоешелоновану оборону росіян і дійти до Москви.

— Пфу-у... — відсапнувся Сіллітоу. — Бачу, я ще багато чого дізнаюся в стінах цього закладу. Так, власне, а що сталося з полковником Франком і де він зараз? — махнув рукою до стенографістки й та беземоційно продовжила роботу.

— Сер... — продовжив Лернер, — у сорок другому році Франк із загоном Управління спеціальних операцій був закинутий у Чехію з метою прикриття групи замаху на Гейдріха. Після знищення цього негідника чеські патріоти загинули в Празі від рук нацистів, а зв'язок з Франком обірвався. Після війни ми провели власне розслідування, але слідів полковника так і не знайшли. До вчорашнього дня він вважався загиблим.

— Дякую, — сказав Сіллітоу, кивнув до Лернера, мовляв, сідайте, й звернувся до інших офіцерів: — Хто має якісь думки з цього приводу?

Звівся лейтенант і представився:

— Лейтенант Хейг, сер! Я готував групу полковника Франка до закиду в Чехію. Особисто для мене ця історія видається дещо дивною, вам ні? — обвів поглядом своїх колег. — Арій зник п'ять років тому, і його слідів у Чехії ми не знайшли. І тут виявляється: він сидить у лісі з українськими інсургентами й надсилає нам одне за одним повідомлення. Це схоже на радіограму росіян.

На ноги зірвався інший лейтенант і доповів:

— Лейтенант Віслоу, сер! Сер, у сорок другому ми втратили майже всю агентуру в Протектораті Богемія і Чехія. А якщо пригадати, ким Арій був у Першу світову війну та його українські зв'язки в Празі, мене ніщо не здивує.

— Джентльмени, джентльмени, — заспокоїв Сіллітоу офіцерів. — Ми не на плацу, не треба вставати. У нашій роботі повинні домінувати колегіальні й демократичні принципи. Сідайте, мені не хочеться дивитися на вас знизу вгору. Давайте без цієї субординації. Ми вирішуємо серйозні питання, а не показуємо свою виправку.

Офіцери всілися на свої місця. Сіллітоу обвів їх поглядом, важко зітхнув і запитав:

— З усього, що я почув, зрозуміло таке: без візиту в Росію про долю полковника Франка ми нічого не дізнаємося. Тому перед нами постає питання: чи варто ризикувати нашими агентами заради цього непевного контакту?

На останніх словах відчинилися двері, в кабінет рвучко увійшов генерал-майор сер Стюарт Мензіс, керівник *Secret Intelligence Service*, з ним чоловік, з вигляду — герой шпигунських романів: чорнявий, носатий, з тоненькими піжонськими вусиками й хитрими оченятами. Перший — у піднесеному настрої. Другий — кидає зацікавлений погляд у бік стенографістки.

Мензіс мав добру виправку й гарну офіцерську фігуру, на якій справно сидів генеральський мундир. Одначе в нього було надто бліде, немов вимучене, обличчя, бліді очі, сріблясто-світле волосся, що дуже контрастувало з його загальним бойовим виглядом. Мензіс очолював *SIS* майже 13 років і став легендарною фігурою у світі розвідки. Завдяки йому дії британської розвідки під час Другої світової війни були дуже успішними. Перекоаний противник СРСР, Мензіс зараз прагнув розгорнути серію операцій, спрямованих проти Росії.

Він почав з порога:

— Джентльмени, вибачте за затримку.

Офіцери встали. Мензіс привітався за руку тільки з Сіллітоу, до інших кивнув.

— Прошу всіх сідати, — запросив хазяїн кабінету.

Загриміли стільці. Гість, що прийшов з Мензісом, розвалився на канапі під стіною й фривольно закинув ногу на ногу.

Керівник *SIS* узяв слово, тієї ж миті стенографістка затарахкотіла по клавіатурі:

— Щодо агентів, джентльмени, то своїх ми не кидаємо. Наш обов'язок — до кінця довести справу полковника Юджина Франка і з'ясувати його долю, — запнувся, пригадавши про свого супутника. — Перепрошую, джентльмени, дозвольте представити нашого гостя. Знайомтеся — це наш друг Ернесто де ля Охеда. Ви про нього чули як про «Фотографа».

— Джентльмени, — не зводячись з канапи, Ернесто махнув до всіх рукою. Офіцери, сидячи, кивками привітали цивільного.

— Так ось, — продовжив Мензіс. — Щойно я мав розмову з прем'єром. Питання Арія під його контролем. Перед нами поставлено завдання: налагодити стосунки з УПА. Нашого агента повернути в Британію. Його досвід підпільної боротьби проти радянського режиму всебічно вивчити, засвоїти й використати.

— Наш політичний курс змінюється? — запитав, не здивувавшись, Сіллітоу.

— Він нарешті повертається в логічне русло, — усміхнувся Мензіс.

Сіллітоу хвилюку поміркував і поцікавився:

— Наскільки я розумію, містер Охеда бере участь у цій операції. Хто ще?

— Агент Бестія... Хелен Сміт.

Офіцери здивовано й невдоволено загули. Охеда сценічно закотив очі. Секонд-лейтенант Лернер не втримався, застеріг:

— Сер, тільки попередьте її, щоб цього разу діяла акуратніше, бо після її візиту росіяни можуть оголосити нам війну.

— За цією божевільною постійно лишаються гори трупів, — підхопив лейтенант Хейг. — Ми ризикуємо подвійно, якщо ця справа вже на олівці у прем'єра.

— Під час війни в Рейхскомісаріаті Україна і Дистрикті Галичина майор Сміт провела бездоганні акції, — зауважив Стюарт Мензіс. — І що важливо: агент Арій — полковник розвідувальної служби Його Величності Юджин Франк — особисто з нею знайомий, — до Ернесто: — Вона — старша групи.

З Ернесто наче змило його безтурботний вигляд:

— І відмовитися я не маю права... Навіть коли нагадаю всім про нашу взаємну антипатію?

— У Москві вже заворушилися, — пояснив керівник *SIS*. — Передавач почули й там. Гадаю, тільки ти зможеш забезпечити їй прикриття, як член компартії Франції. І головне: в Карпатах у тебе буде цікава компанія.

— Сподіваюся, це дама з цицьками, як карпатські гори... — Фотограф окинув допитливим поглядом присутніх. — До речі, а гори там високі?

Та йому ніхто не відповів. Офіцери *MI-5* були надто серйозно налаштовані на роботу й не сприймали її, як це робив Охеда, — життєрадісно й з гумором, властивим мешканцям Півдня Європи.

— У вас на підготовку не більше тижня. Щодо гір і всього іншого дізнаєтеся в процесі підготовки, — тільки й повідомив Мензіс і повернувся до Сіллітоу: — Розробка операції, деталі, прикриття, схеми відходу, сер Персі, на вашому відділі. І особисто на вас.

— Це буде моя перша серйозна операція на цьому посту. Чи можу я передоручити її комусь більш досвідченому?

— Прем'єр просив передати, що повністю вам довіряє. Тим більше, вся контррозвідка, *MI-5*, зараз зосереджена на роботі в Східній Європі. Усі ваші агенти вже там. У *SIS* немає часу на підготовку бази й агентури, хоча б у тій самій Польщі. Я переконаний, що ви впораетесь.

— Дозвольте, сер, — озвався секонд-лейтенант Лернер, гарячково гортаючи сторінки свого записника.

— Так, будь ласка, — задумано промовив Сіллітоу.

— Ось, — тикнув пальцем на якусь сторінку в блокноті, так, наче хтось міг би розібрати його скоропис. — Ось! Через три тижні в районі дії передавача Арія проходять вибори в місцеві мерії та сільські комуни. Совіти запрошують провести акредитацію журналістів і, власне, запрошують самих журналістів для висвітлення того, як проходять у них ці вибори. Перепрошую, джентльмени, складно зрозуміти цю російську казуїстику — зі згадуванням партії, уряду та Сталіна, вихвалянням їхніх успіхів на шляху до демократії й перемоги комунізму в усьому світі. Але суть така: журналістів західних видань запрошують на показові вибори, де їм покажуть лубкову картинку з народними гуляннями і всенародним «за», під пильним наглядом нишпорок МДБ та в супроводі офіцерів служби безпеки.

Мензіс перевів запитальний погляд на Сіллітоу. Біля шефа із запискою вже стояв лейтенант Хейг. Керівник *MI-5* швиденько перебіг по папірцю очима, скося зиркнув на Ернесто й поцікавився:

— Здається, ви, містер Охеда, працюєте фотокореспондентом газети французької компартії *L'Humanite*?

— Хіба це робота? — посміхнувся Ернесто. — Бути фотографом — суцільне задоволення. Особливо, коли є можливість спілкуватися з красивими дамами... — знову кинув погляд на стенографістку, — й навчати їх магії фотографії...

Але його чоловічі чари розбивалися об холодну байдужість британської леді.

— Чудово, — вирішив Сіллітоу, — ось і сформована легенда: агент Бестія — кореспондент, ви, містер Охеда, — фотокореспондент. Офіційно їдете висвітлювати ці вибори. Сподіваюсь, вам вдасться переконати головного редактора, щоб відкомандирував саме вас на цей захід. А ще — залучив до цієї справи молоду журналістку.

У відповідь Охеда якось непевно надув щоки, задумано поморщив чоло й нарешті погодився:

— Буде складно, але п'ятсот фунтів стерлінгів і ящик доброго бурбону вирішать нашу справу. Наш головний редактор заліз у борги, щоб продовжити випуск газети, оскільки росіяни зараз йому не платять, тому викручується, як може, — і, посміхаючись, вирішив поділитися плітками: — А ще у нього молода коханка, з його простатитом, самі розумієте...

— Чудово, — перебив Сіллітоу, — цю інформацію ми теж зуміємо використати...

— Мсьє, я ж не для того, — чи то награно, чи то серйозно обурився Охеда. — Має ж у нас бути якесь людське спілкування, крім цього військового розшаркування. Я — людина цивільна й поки добирався сюди в каюті третього класу, а потім — у такому ж вагоні, встиг скучити за світськими бесідами...

Мензіс посміхнувся й пояснив Фотографу:

— Сьогодні ввечері у нас буде багато часу для світських бесід з дамами вищого світу й політиками. А щодо нашого плану, то ми повинні поспішати, містер Охеда, тому... — повернувся до Сіллітоу: — Сер Персі, вибачте, прошу, продовжуйте.

— Отже так, — відкашлявся той і пояснив: — Згідно з легендою, ви ненавидите одне одного з Бестією, оскільки ви — переконаний комуніст, вона — рафінована дурепа, котра випадково опинилася в журналістиці. Але ваші візаві із МДБ повинні на сто відсотків переконатися, що саме ви, містере Охеда, шпигун. Ви повинні відтягнути всю увагу російської контррозвідки на себе, щоб дати можливість Бестії скоординувати з інсургентами план евакуації полковника Франка.

— Ви гадаєте, що росіяни до кожного іноземця на час виборів прикріплять філерів? — не повірив Охеда.

Усі присутні стверджувально, дещо театральню, покивали.

— Що ж, — азартно погодився Ернесто. — Ідея з газетою так собі, на трієчку, а ось роль Бестії в цій операції мені навіть дуже до душі. Принаймні, це хоч якоеь компенсує моє незадоволення провести час в компанії нашої міс Фурії. Пардон, міс Бестії...

— До роботи, панове, — підсумував Мензіс і повторився: — У нас на підготовку не більше тижня, — і до Ернесто: — І моя вам добра порада... Навіть не порада, а наказ: помиріться з Бестією!

— Ну, це вже як вона захоче, — вирішив Охеда.

— Ні, буде так, як накажу їй я! — поставив крапку в розмові Мензіс.

2

Західна Україна, село Гораж.

1946 рік, 4 вересня, «Панський ліс», на світанку.

Крижень ішов переліском, відхиляючи руками гілки кущів і раз у раз витираючи з обличчя павутиння. Стежки майже не було, продирався навмання.

Осінь була не те щоб ранньою, а незвичною для цих країв — павутиння бабиного літа попливло в повітрі вже в перші дні вересня, щоранку на трави випадали важкі холодні роси, а ввечері землю сповивали густі тумани. Та вдень ставало тепло й сонячно, і сонце було ніжним, привітним... Осінь ледь позолотила далекі гори, повітря наситилося неймовірними пахощами трав, сіна, зібраного в копиці, вологих карпатських дерев, глици, опалого листя та тонким ароматом гір — невловимий, він пронизував довкілля. Крижень зупинився, потягнув носом цей аромат і мимоволі зітхнув. Роззирнувся. Він вийшов на чиєсь давно закинута обійстя, що заросло кущами та деревами, від нього віяло холодною пусткою та сумом.

Від сиротинця долинав лемент, дівчора галасувала, й це налаштувало Крижня на миролюбний лад. Він сів на колоду за похиленим хлівом. З іншого боку лісу вийшов котячою, сторожкою ходою начальник місцевої міліції капітан Микола Івченко. Привіталися за руку. Івченко сказав:

— Ідуть... — і став за спину Крижня, опершись на дерев'яну балку, що стирчала з хліва.

Капітан пройшов минулу війну від першого до останнього дня — в розвідці, дисбаті, піхоті, знову в розвідці. Не був жодного разу поранений, навіть легко. Ставний красень, якому зовсім не личила міліцейська форма, був настільки обережним і настільки розраховував кожен свій крок, що йому вдавалося виживати й рятувати своїх солдатів у найскрутніших умовах війни. Утім, йому не бракувало сміливості й уміння ризикувати в потрібний час.

За мить з лісу вийшли п'ятеро похмурих дядьків, одягнутих у поношений військовий одяг усіх часів і народів, і стали, збившись у

купку, перед офіцерами, як на параді обірванців, поскидавши зморщені сидори та ще якесь своє нехитре майно під ноги.

Крижень з Івченком запитально подивилися на них. Із загорнутого й перев'язаного рядна, що лежало перед дядьками на землі, стирчали дула різнокаліберної зброї. Крижень зітхнув, задумано погладив брову, знову зітхнув і поцікавився:

— Хто у вас тут старший?

Уперед, проштовхавшись ліктями, висунувся з виду інтелігентний дядько.

— Та я... Учитель я. Колишній... З Іванківців. Учитель математики, — розтривожено, тремтячими руками, наче бажаючи підтвердити, що він саме вчитель, дістав із внутрішньої кишені кітеля брудну хустинку, в якій виявилися загорнуті окуляри з круглими скельцями, протер їх і одягнув на носа.

— Документи є?

— Польський паспорт... Довоєнний, — з нагрудної кишені дістав старий, засмальцьований паспорт і подав Крижневі.

Той узяв документ, перегорнув кілька сторінок, звірив старе пожовкле фото з оригіналом і повернув назад.

— Раритет... — зауважив і, повертаючи паспорт, чомусь вирішив сказати банальність: — Уже й тієї Польщі давно немає. Так би мовити, пішла в забуття... А є нова Польща, наша, комуністична! А ви зі старими паспортами носитесь... — запнувся. — Гаразд, добре, хоча б щось збереглося... Давно в лісі?

— Я з тридцять дев'ятого, — повідомив учитель і заховав документи назад.

Крижень з подивом свиснув.

— А що сталося? — криво всміхнувся. — Прийшли освободітелі і-і-і?... — помахом руки запросив чоловіка продовжити його думку.

— Ну, так, е-е-е, прийшли і-і-і... Вибачте. Як тільки нас звільнила Радянська армія від панської Польщі... Освічених людей, інтелігентів, тих, хто був у «Просвіті» чи там в січових стрільцях, стали забирати. Мені зовсім не хотілося в Сибір... — побачивши, що Крижень без агресії з ним спілкується, чоловік заспокоївся, руки в нього перестали тремтіти, голос став впевненішим.

— А що при німцях?

— Та висунувся зі свого сховку... Тут мене гестапо й узяло. Думали, що я націоналіст — готую проти них теракти, і що в мене ціла армія головорізів. Хтось із села їм таке доніс... Лесть утік.

— А ви не ідейний? Не бандерівець?

— Ні, ми самі по собі, без політики. Виживали, як могли.

— Отже «дикі»... Щось надовго загуляли, бісові діти. Он на календарі сорок шостий рік... Уже й амністію оголошували для таких бовдурів, як ви... Чому не вийшли раніше?

— Страшнувало було. Радянська влада, вона така...

— Ненадійна, хочете сказати?.. Дарма, — ще раз окинув поглядом чоловіків і повернув голову в бік сиротинця, бо звідти долинув якийсь невдоволений гул. Так гудуть, коли улюбленій команді забивають гол. — Дарма... Зате наша влада справедлива. Багато на вас крові?

За всіх знову відповів учитель, інші потупили очі:

— Війна... Було різне. У нас стріляли, ми стріляли. І з німцями, і з партизанами... Було, чого гріха таїти. Коли Ковпак прийшов... Його «ковпаки» грабували села. Ми людей захищали від його орди. Довелося постріляти. Різне було...

— Про це мовчіть, сучі діти! — гаркнув Крижень так, що було незрозуміло, чи погрожує, чи застерігає. — Сидір Артемович — людина високого польоту. Ми не дозволимо обстріхувати його світле ім'я!

— Та ми ж перед вами все по правді, — знову захвилювався вчитель.

— З бандерівцями мали контакт? — поцікавився Івченко.

— Та як не мали, звісно, що мали. Хоч ліс великий, та всі на виду.

— Де їхні бази, схрони, знаєте? — натиснув капітан.

Дядьки насупилися, опустили голови. Крижень його зупинив:

— Не дави на людей, їм зараз і так важко, — і до дядьків: — Чому вирішили саме мені здатися?

— Ну... Скільки можна... Здичавіли вже... — знову за всіх відповів учитель, але на нього з-за спини напер чоловік невизначеного віку з кудлатою бородою й, знявши кашкета, пояснив:

— Синочок мій з вами оце говорив...

— А-а-а, ну ось, тепер усе зрозуміло. Маковічук? Іванко твій син?

Дядько енергійно закивав:

— Усі кажуть, що вам можна вірити.

Крижень зітхнув:

— Я сам собі часом не вірю. А вам — тим більше! З чого б це мені вірити у ваше щиросердечне розкаяння, га? Ану, кажіть правду, чого вирішили здатися, банда?

— Спецзагін МДБ тут... — знову пояснив учитель, — переодягнений у партизанів. Так і так нам кінець. Ці горлорізи нікого не пошкоднують.

Крижень від несподіванки зірвався на ноги:

— Спецзагін?.. Який спецзагін? Чому я нічого не знаю? Може, це бандерівське «есбе»?

— Ліс давно нам став рідним — ми чуємо все, хоч нас не бачать, — пояснив Маковійчук.

— Хлопці, котрі говорять з акцентом мешканців Вологди, навряд чи служать в «есбе», — підтвердив учитель.

— Де вони зараз? — заклопотано запитав Крижень, звівся з колоди й став притупувати, розминаючи ноги, що затекли.

— Під кордоном, у районі Дівочих Скель. Їх п'ятнадцятеро, — охоче розповів учитель, потім квапливо зняв окуляри, протер скельця, що запітніли від хвилювання, й знову посадив їх на носа.

— Ось що... — задумано сказав полковник. — Переодягайтеся в цивільне, йдіть поки по домівках... — і до капітана: — Зроби їм посвідки про адміністративний нагляд, — до чоловіків: — Усі мають куди йти?

Ті загуділи басовито:

— Так... Так... Є куди... Так точна...

Крижень вловив останню репліку й здивовано підвів брову:

— Що це за «так точна»? Хто сказав «так точна»?!

Наперед висунувся чоловік і пояснив, з надією зазираючи в очі Крижневі:

— Младший лейтенант Егоров! С сорок першого здесь. Застава наша не отступила. Погибли все мои солдатики. Только я вот... До сих пор в лесу, возле своей заставы... Ребят встретил — так с ними и... живу, — відвів погляд.

Крижень аж кркнув:

— Так наші вже повернулися! Радянська влада повернулася! І німця погнали, й навіть війну виграли. Тобі хіба про це нічого не розповіли?

— Хотел было выйти. Но тут начали расстреливать, вывозить народ...

— Документи якісь є?

Прикордонник дістав загорнуті в полотно свою офіцерську й чотири солдатських книжки, передав їх Крижневі, пояснюючи:

— Вот эта — моя... А эти — солдатиков моих... Погибших...

Крижень узяв документи, переглянув, поклав собі до кишені.

— Хоча б на чотирьох «пропавших без весті» менше буде. Матері бодай пайок отримують... Могилки відвідають... Молодець, що зберіг. А мову чому досі не вивчив?

— Вивчив, хотя меня и так понимают...

— І що мені з тобою робити? Куди тебе? — розвів руками, аж присів.

— Делайте, что хотите. Отвоевался я. Хоть в Сибирь, хоть под расстрел. Но... Есть у меня здесь молодуха. Давно с ней... Сынка прижили...

— Ху-у-у, — вкотре здивовано покивав Крижень. — Гаразд, підеш до неї. Поки... Там буде видно, — до капітана: — І йому папірець зробиш.

— Іванович... Я ж... та мене ж... — забубонів капітан.

— Роби, що кажу. Тільки простеж, хто й куди піде... — і до «диких»: — Займатися зараз вами ніколи. А в понеділок, як Бог велів, — до мене на сповідь. Подумаємо, що з вами робити... — до росіянина: — А ти переходь на мову. Тобі ж ліпше.

— Та вже, вже переходжу, — затараторив той. — Який тепер з мене в біса москаль?

— Ну все, пиндючте собі по хатах, — і сказав їм таке напутне слово: — Тихо мені сидіть, щоб не чути вас було й не видно. Не дай Боже хтось щось утне! Запхаю гранату в дупу й кільце висмикну. А я так цього не люблю...

— Та вже досить з нас, — сказав учитель, — досить з нас гранат.

Чоловіки радісно стали дякувати й втирати скупі чоловічі сльози.

Капітан дивився на все це, не вірячи власним очам.

— Наберуся я з вами біди, товаришу полковник. Уже скільки на мені висить цих... Прощених... Скільки можна?

Крижень скося зиркнув на капітана, на сиротинець, де щойно продзвенів дзвінок чи то на урок, чи то з уроку, й пояснив:

— Питає апостол Петро в Господа: скільки разів прощати братові моєму? Чи до семи разів? Ісус відповів: до сімдесяти разів по сім... І ми, грішні, ще раз можемо простити. Але зрозумій головне: тепер вони не стріляють, їм того лісового життя вистачить до кінця віку. Побудуть вдома, відігріються... А з понеділка...

— Та я це розумію, але ж... Закон є, порядок.

— Ми в цих краях, капітане, і закон, і порядок. Без нас усе тут розвалилося б до бісової матері... Давай, веди їх, — кивнув у бік лісовиків.

Капітан поправив кітель, затягнув тугіше пояс і скомандував:

— Ну, що, дике плем'я, кроком руш, а я за вами. Тільки так, — обурено вказав пальцем на покинуту зброю, — своє барахло несіть самі. Носильником я не наймався.

Учитель передав комусь свій сидір, узяв під пахву зброю і став у голові своєї невеличкої армії.

— Ходімо, хлопці, — звернувся до своїх. — Ходімо, братики мої. Відгуляли...

Івченко знизав плечима, показуючи Крижневі, мовляв, навіть таке диво у світі трапляється, і посунув услід за ними.

Крижень задумано постояв хвильку, махнув до когось рукою й рушив у бік дитячого будинку. Із кущів неподалік висунувся Трохимович у куфайці й ватних штанях, з «штурмгевером» напереваги. Він поспішив поділитися своїми думками, наздоганяючи полковника:

— У мене одна ідея, Іванавіч... Скажу тобі так: треба з гетих усіх марадзьорав свайо войска арганізаваць. Пацешния войскі, як у цара билі. І хай адзін аднаму б'юць морди, а ми, як сенатари в ложках, будзем сядзець і глядзець на бітви гладиятарав.

— Звідки у тебе в голові стільки дурощів? — здивувався, розводячи руками, Крижень. — Звідки?

— Гета усьо, што ад вялікага розуму, — в очах Трохимовича грали веселі бісики. — Таму кніг многа читаю і думаю пра рознія цікавня речі. Скажу тобі так: у нас одна баба в вьосачке...

— Заткайся, старий! Дай подумати. У нас тут точно щось намічається серйозне. Не подобається мені все це...

— А мне вьсо падабаецца: і восень, паглядзі, якая пригожая, і дзень чудовни... І яшче гетия жевжики лясния пачкамі в палон здаюцца. А

жанчини якія на вулицях разгульваюць! Карамелькі! Гета толькі жиць і жиць!

— Правду кажеш, старий. Аби дали жити, то можна було й пожити...

Зайшли на подвір'я сиротинця. Трохимович заховав автомат під куфайку, але так, що з-за потилиці з коміра стирчало дуло, з-під поли — приклад. До них підбіг хлопчик років семи й обняв Крижня за ногу. Той погладив його по голівці, нахилився до хлопчини й голосно, щоб той почув:

— Що, Іванку? Радий за батька? — хлопчик покивав. — Молодець, що напоумив його. Тепер твій тато буде вдома, а не гарцюватиме по лісу, як лось по кукурудзі. Ну, біжи собі, грайся, на тобі цукерку.

Дав Іванкові цукерку, і малий погнав до своїх друзів. Крижень все ще задумано глянув йому вслід і просичав крізь зуби:

— Чому я нічого не знаю про спецзагін на МОЇЙ території? А я так цього не люблю...

У Трохимовича з обличчя зійшла посмішка.

— Спецатрад — гета дренна, — вирішив він.

— А я тобі про що? Хріново, я б сказав навіть так...

— І што будзем рабіць? Га, Іванавіч? Скажу табе так: гетия сволачи кров пусцяць, а нам отвечаць перад начальствам!

— Ну ти й довбень, старий! Люди загинуть! Я не дозволю, щоб на моїй території якісь виродки влаштовували свої паскудні справи! Я Львів попереджав, щоб зі своїми самоварами сюди не пхалися, і тоді тут буде порядок. Вони що, мій янгольський характер вирішили випробувати?

— Так што будзем рабіць?

Крижень зупинився. Трохимович питально зазирнув йому в очі.

— Збирай наших. Підемо на карася...

— Скажу табе так: справа годная, але дурная, — вирішив Трохимович, знизавши плечима, й простягнув до Крижня руку, маючи намір щось сказати, але той відмахнувся й пішов у напрямку школи.

Трохимович розвів руками — й до себе:

— Не, палавіць карася — справа добрає. Я галасую толькі «за». Але... Спецатрад — не карасі у ухе... Гета нават не карасі в смятане! О! — і підняв палець догори.

* * *

Москва, Луб'янка. 1946 рік, 4 вересня.

Кабінет Абакумова, 17:43 за московським часом.

Тут було тихо, ніби на цвинтарі в будень. Сам хазяїн тримав біля вуха телефонну трубку й уважно вслухався. Чути лише якесь віддалене тріщання зі слухавки й навіть те, як тривожно б'ються серця присутніх. А присутніх було десятеро. Усі — чини різних рівнів держбезпеки — полковники та генерали. Нарешті Абакумов буркнув у трубку: «Ага», поклав її на важелі телефону й сердито просвердлив поглядом полковника Медведєва, начальника другого управління МДБ УРСР. Той стояв ні живий ні мертвий, намагаючись втягувати пузо, щоб не дуже випинало з мундира. Знав, що Абакумов не любить товстих офіцерів. Тому від напруги тихо посапував.

— Ладно, полковник, — сказав Абакумов після паузи, — рассказывай, что вы там со своими хохлами решили. Времени нет, а ты стоишь и сопишь, как паровоз. Давай, излагай.

— В рамках операции «Карпатский капкан» мы задействуем четыре группы спецотрядов в количестве ста восьмидесяти человек при поддержке двух минометных взводов, сформированного пулеметного взвода, роты прикрытия и двух взводов обеспечения. Передовые отряды в количестве семидесяти двух человек, с целью проведения рекогносцировки и имитации провокационной деятельности отрядов УПА на Закерзонье, уже выдвинулись в заданный район. На днях начнут действовать, собственно, за кордоном СССР. Внешнее кольцо «капкана» сформируют два полка пограничной службы, 7-й и 4-й мотопехотные полки ТуркВО. Их усилят четыре истребительных взвода автоматчиков, сформированные в 81-й стрелковой дивизии.

— Еще раз напомню, товарищи: цель акции — полное истребление бандитских пособников! Кем бы они ни были! — суворо нагадав Абакумов. — Как собственно в городе руками спецотрядов, так и после выхода спецотрядов за городскую черту. Ни пол, ни возраст пособников не имеют значения. Даже членство в партии не должно нас сдерживать! Вторая цель — очищение спецотрядов бывшего осназа от антисоветских элементов. С этим все понятно?

— Так точно! — рявкнув Медведев. — В отряды подобран соответствующий контингент, с устойчивой психикой, готовый к исполнению любых приказов! Все они подконтрольны нам, поскольку их семьи практически пребывают у нас в заложниках. В основном это офицеры МТБ.

— Добро. Детали операции предоставите в письменном виде.

— Есть!

— Садись пока, товарищ полковник, — той усівся, полегшено розслабивши черево.

Абакумов обвів усіх важким поглядом і звернувся до заступника начальника 5-го управління генерал-майора Іллюшина:

— А что с рацией, Илья Израилевич? Почему у нас до сих пор нет никаких данных по рации? Дешифровальщики смогли прочитать текст?

Той звівся й доповів, дістаючи з папки папірець:

— Скорее всего, это внутренний шифр, известный очень узкому кругу людей. Первая записка читается так: «Карпаты. Арий. Три нуля. Канал Яблоко».

— Похоже на белиберду, — зауважив Абакумов.

— Не совсем. «Карпаты» — место пребывания агента, «Арий» — его позывной. «Три нуля» — время следующего эфира, «Канал Яблоко» — адрес получателя.

— Есть мнение, кто такой «Арий»?

— Похоже, один из агентов британской контрразведки, который в сорок втором году принимал участие в акции по устранению Гейдриха.

— Это уж точно похоже на бред сивого мерина... Насколько я помню, всех их тогда уничтожили немцы. А что во второй радиограмме?

— «Карпаты точка три. Минус. Бестия. Святой Моисей. Канал Яблоко».

— Ну, а это-то что значит? — здивувався Абакумов.

— Мы считаем, что речь идет об уточнении места пребывания агента, о том, что больше он не будет выходить в эфир. Пожелание, с кем хочет выйти на связь, и разъяснение, кто связной.

— Это нам что-то дает?

— Ничего.

— То есть, целое управление неделю над всем этим трудилось, чтобы сообщить, что «ничего»?! Н-да, не густо, не густо...

Абакумов розчаровано затарабанив пальцями по столу.

— Мы уже десять дней топчемся на месте! Знайте: операция и все, что связано с рацией, на контроле у самого... — показав пальцем угору. — Мне нужен результат! Результат, товарищи генералы и офицеры! Ладно, пока все свободны. Продолжим совещание в двадцать три ноль-ноль.

Усі зірвалися з місць, засовали стільцями. Під ногами заскрипіла підлога. У кабінеті повис гул голосів, всі обговорювали кожен своє. Почувся навіть смішок.

— Да, вот еще что, — пригадав Абакумов. У кабінеті знову зависла тиша. — Приказываю: срочно усилить зону выхода передатчика офицерами второго управления. Прикомандировать их к райкомам, сельсоветам, милиции, вывести на наших связных, резидентуру, управления по борьбе с бандитизмом. Зажрались они там на самогоне и сале. Толку от них... Пусть наши сотрудники немного оживят это болото. Посылайте только молодых специалистов! Все. Все свободны.

Народ посунув до виходу. Абакумов кинув до ад'ютанта:

— Давай сюда этого... мордатого... отличника боевой и политической... — і чомусь додав ламаною українською: — Давай сюда це адаробло пикате. Перевербоване...

За мить у кабінет зайшов старший лейтенант, з виду — років до тридцяти, здоровий, мов бугай. У нього була велика кругла голова, м'ясисті надуті губи, ніс картоплиною й темне петлясте волосся, зачесане «хвильками» назад.

— Товарищ генерал-полковник! Старший лейтенант Сербии по вашему приказанию прибыл! — відрапортував він.

Абакумов, переглядаючи папери на столі, підвів погляд:

— Садитесь, товарищ, старший лейтенант. К вам у меня особое поручение. Все, что вы сейчас услышите, должно остаться между нами, — кивнув до ад'ютанта, той вийшов. Тихо зачинилися двері.

Абакумов встав, підійшов до Сербіна й довірливо сказав, зазираючи тому у вічі:

— После успешного выполнения задания получите звание майора; орден не обещаю, но медаль «За боевые заслуги» гарантирую. А еще

хорошую должность в моем ведомстве. Непыльную... И быстрое продвижение по службе.

* * *

*Польща. Щецин, 1941 рік
розвідувальна школа SD, AST Stettin,
2:55 за берлінським часом.*

Вільгельм пройшов, пританцьовуючи вальс, до столика, узяв штопор, щоб розкоркувати пляшку. Було чути, як Мод зробила кілька легких танцювальних па назад. Він усміхнено спробував виловити поглядом її силует у темряві й зосередився на пляшці, корок котрої не піддавався. Та враз почув знайомий звук пересмикування затвора. Озирнувся. Мод стояла на світлі в стрілецькій позі. На нього холодно дивилося дуло люгера. Від несподіванки він із силою потягнув корок. Корок піддався, й по залі рознісся звук, схожий на постріл.

— Ну, кохана, — жалісливо протягнув Віллі. — Я не можу, це ж іменний подарунок від самого рейхсмаршала! — і категорично заявив: — Моді, люгер я тобі не подарую навіть на прощання...

Мод хижо зіщулила очі й стала насуватися на нього, мов дика кішка, цілячись дулом у чоло «жертви».

— Ні, Моді! Ні, не можу! — Вільгельм став відступати.

Вона підійшла впритул, притиснула його грудьми до стіни. Холодне дуло торкнулося його лоба.

— Здаюся. Він твій... — зітхнув Віллі.

Мод відсахнулася назад, кинула награно-презирливий погляд на коханого, по-ковбойському дмухнула в дуло. Круто розвернулася на підборах і, крутячи сідницями, пішла до своєї кобури, що висіла на вішаку там, у темряві. Віллі потер пальцями чоло, стираючи неприємний дотик сталі. Дещо збуджено зробив довгий ковток вина просто з горла пляшки.

З півми долинуло:

— Тепер мені не соромно й на війну іти.

Із тією ж кокетливістю вона, щось приховуючи за спиною, повернулася назад. Підійшла впритул до Віллі, граційно вигнула перед його носом кулачок.

— Любий, ти теж не залишишся без прощального подарунка.

Розкрила долоньку. На ній лежав золотий значок зі свастикою. Мод пришпилила його до кітеля, що висів на спинці стільця, поцілувала Віллі в щоку й продовжила кокетувати:

— Дякую за подарунок, коханий. Я обожаю люгер. У нього ідеальні форми...

— Як на мене, обмін не рівноцінний, — Віллі незадоволено зиркнув на свастику. — До речі, я ніколи не був нацистом, незважаючи на мою службу в СД.

Мод з хижою усмішкою стала поволі розщібати свою блузку, взяла в нього з руки пляшку, теж надпила з горла так, що з куточків губ витекло два кривавих струмочки.

Відставила пляшку вбік і знову стала натискати персами на Віллі.

— А так?.. — запитала вона й штовхнула його назад.

Він упав спиною на стіл. Від поштовху пляшка перекинулася, по білій скатертині розлилося червоне вино. На бік звалилася й лампа і вихопила з мороку нацистський плакат, що висів на стіні. До нього був прикріплений перекидний календар із числом: «21 червня. 1941 рік».

* * *

*Західна Україна, місто Калин. 1946 рік, 6 вересня,
за містом біля ставка, вечоріє.*

Крижень немов прокинувся — перед ним на воді шалено плигав поплавок. Він різко підсік і витягнув карася. Той перелякано засмикався на волосіні, намагаючись повернутися назад до рідного ставка, але потрапив до рук Крижня. Той акуратно зняв рибину з гачка, насадив її на куکان і прошепотів під носа:

— А знаєш, Моді, у нас тут і досі війна. Стільки крові...

І знову закинув вудку.

Тихо й затишно. Вечоріє. Над ставом пасмами стелиться туман. Горить вогник. У казанку на тринозі ліниво булькає вода. Крижень сонно дивиться на поплавки... У воді на куканах з вербових гілок мляво плещеться риба. По периметру озерця походить охорона в міліцейській формі.

І в це царство ідилії вривається Трохимович на велосипеді. Крижень зненацька аж підскочив на місці. Трохимович кинув свій

транспорт на кущі й захекано підбіг до полковника, впав перед ним на коліна й прохрипів:

— Там! Та-а-ам!

— Що?! Що сталося? — не на жарт стривожився Крижень.

— Скажу табе так... Яшче б криху... там такое було б! Дакладна збілі б мяне бабскімі ліфчікамі. Муж майой Маруська вярнувся, ну зусім не в час!

Крижень сплюнув:

— Тьху, старий! Я думав, щось сталося!

— І як сталася! Ти слухай далей! А йон жа директор лазнева-пральнага камбіната! Накрав чамадан жаночай бялізни, хапуга такой! А я яму: давно, дзядзька, на вас скаргі паступаюць ад грамадзянак. Ну пакажице, што в вас в чамадане! А там — і майткі, і камбінаціі, і станікі бабскія. Тади я яму кажу: усьо, дарогі тавариш, папаліся на гарачим! Ручкі за спіну і пайшлі са мной у міліцію пісаць явку з павіннай...

Крижень, давлячись від сміху, щоб не розлякати рибу, просичав:

— Не можеш ти без пригод, старий! Упіймають тебе колись і не те що ліфчиком — панталонами піку поб'ють... І що далі?

— Што далей? Я пагадзівся яго адпусціць за хабар. І взяв з яго слова, што йон усьо верне пацярпелим грамадзянкам і не будзе больш красці. А вось і хабар...

Виклав з торбини тараню, шматок сала, сулію мутняку, смажену курку, варені яйця, хлібину... Крижень глянув на все це добро й констатував:

— Хитрий же піп тебе хрестив! Ось і маємо чим обмити мій орден. Покличемо наших друзів? — кивнув у протилежний бік ставу.

— Скажу табе так: не заслужилі яни на добри вячеру. Хачу з табой вдваіх пасядзець... Давно не сядзелі душевна. Пад чарку.

— Правду кажеш...

Трохимович з Крижнем закинули вудочки й зручно розклалися на березі ставка: пляшка самогону, чарки, нарізаний хліб, сало, запечена курка, кілька цибулин, зелень, червоний пекучий перець. На протилежному боці ставу ловили рибу голова райвиконкому з начальником міліції, але шуміли, як школярі на перерві: лупили себе по щоках, б'ючи комарню, й голосно реготали. Судячи з усього, вже приклалися до чарки. Їхні голоси розливалися луною над озером.

Крижень сердито вирішив щодо сусідів-рибалок:

— Як же тут повудиш спокійно з таким вереском? Усю рибу розлякали! Їх як навмисне підібрали до пари: що голова райвиконкому — безногий дебіл, що начальник міліції — дебіл комісований...

— Вайна-а-а, — по-філософськи протягнув Трохимович. — Дзе ж цяпер знайські здоровага мужика? Многія цяпер такіх. Скажу табе так: гетая вайна нікому не дадала здорова.

— Це точно... Мабуть, даремно я так про них. Голова он, як ноги міною відірвало, сам приповз до наших окопів. Перетягнув ноги ременем — і на ліктях...

— Я б так не змог, — зізнався Трохимович. — Кажуць, добрим снайперам бив — сорок немцав настраляв наш Мірон Мікітавіч.

— Та й капітан Івченко... Був командиром розвідроти... Дисбат пройшов...

— Не дай Божа каму таке перажиць, — відмахнувся, наливаючи в чарки самогону. — Не дай Божа...

Він вдавав, що його цікавить розмова про товаришів, насправді хотів випити, аж текли слинки. Крижень не любив поспіху й великих доз, а в Трохимовича, здорового, мов лось, такі відволікаючі процедури викликали страждання. Він вважав так: влив у себе грамів триста — ось тоді можна спокійно й поговорити, а не цідити крізь зуби, «як памешчик на верандзе ранішні кефір». Крижень знав про це, тому милосердно запропонував:

— Старий, що ти оце себе мучиш? Наливай у свою склянку та й пий! А мені нікуди спішити.

— Я — не! Як можна?! Я не які-небудь табе п'яніца горкі! — включив дурня, але спохватився, щоб бува Крижень не передумав. — Але як пажадає мой начальник. Хіба я магу не паслухацца свайго камандзіра? Не, не магу! Завсьоди треба виконваць субардинацію!

Він дістав з кишені гранчак, налив собі по вінця.

— Давай, камандір, каб ми билі здорова, — почаркувався до Крижня, одним духом випив й одразу зауважив: — Смачная гарелка!

Узяв цибулину й захрумтів, як яблуком. Крижень аж пересмикнув плечима, дивлячись на це, й, підколюючи, подав Трохимовичу червоний перець.

— На, краще цим закуси.

— Не, на потим, я люблю смачним закусваць в канци, — задоволений життям, прогарчав він.

Крижень відчув, що в нього від цибулі, яку гриз Трохимович, аж засльозилося в очах, відсахнувся від нього, здивовано покивав головою та випив свою чарку. І покрутив носом, мовляв, не розумію, що ти тут смачного знайшов.

— Де у тебе стільки дурного здоров'я береться? — тільки й запитав. — Майже три роки тебе знаю, а ти навіть ні разу не захворів.

— Скажу табе так: я, гети, ад плуга, ад землі. І Бог мяне любіць! — і повчально пояснив: — Таму Бог здорова дає. А калі б Йон мяне не любів, давно б ужо я загнувся ад гетага жицця.

Крижень, згоджуючись, кивнув, перезакинув вудки, придивився, як лягли на ґрунт поплавки, і втаємничено поділився з Трохимовичем:

— Мені не дає спокою розмова з Вітькою... З Абакумовим... Щось вони готують за нашими спинами. Хребтом чую. І нас з тобою можуть пустити берегами... І свіженький орден на подушечці за труною понести.

— Ну-ну-ну, не кліч смерці, сама, калі треба, прийдзе. І чаго твайму сябруку з високага кабінета нас, маленьких людзей, губляць? Вось як йон пастарався — три машини з прадуктами і адзеннем для наших дзетак паслав... Ди не, Іванавіч, яму тут патребна аддани чалавек. Йосць — ты.

— Розстарався... Уперше за півтора року... Чого б це Абакумов став таким добрим? Я його знаю як облупленого. Він ніколи нічого так просто не робить. А щодо вірних людей... то він до нас посилає архангелів. А я так цього не люблю...

Трохимович розмірено дістав з-за халяви фінку зі свастикою в наверхі, покрутив у руках.

— А я скажу табе так: аньолав, архангелав хай дасилаюць... А ми — народ цьомни, дримучи, даруй Божа, ми ім крилци... адрежам, — відтяв курці одне й інше крило, пригостив Крижня й налив у чарки самогону. — А як не самі, то вуек з лесу папросім...

— Тихо, старий дурню! — загарчав Крижень. — Люди довкола! Зараз я тобі язика сам відітну! І досить базікати! Он риба вже перестала клювати.

— Йосць заткнучь морду!

І тут з корчів, ламаючи гілля, вийшли начальник міліції та голова райвиконкому. Перший ніс вудочки й виловлену рибу. Голова — під лівою рукою милиця, в правій — ціпок. На милицю обпирався, іншою, наче шашкою, рубав бур'яни. Обоє — під мухою.

Капітан підкинув дров до вогнища, цикнув зубом і повідомив:

— Перестало клювати, як обрізало. Шо робимо?

Голова, вийшовши на галявину, замурижив п'яно:

Я был батальонный разведчик,

А он — писаришка штабной.

Я был за Россию ответчик,

А он спал с моею женой...

Крижень скривився від його рипучого голосу й відповів Івченку:

— Забирай до бісової матері цього страждальця та й пиндюchte по домівках. Від вашого галасу вся риба повтікала. Такий вечір перепаскудили!

Капітан скося зиркнув на почату пляшку самогону, курку, хліб та сало, що апетитно були розкладені на газеті, й обурився:

— А як же юшка?.. Я й коньячку припас. Клопами, правда, тхне панське пійло. А мені так нічого, пити можна. А тут — таке... — підібрав слово німецькою: — *Einladung für Aperitif!*

— Здається, ви вже не одну пляшку розкурочили із запасів цього гера бургомістра, — кивнув сердито на голову Крижень.

На що Трохимович зітхнув і запропонував Крижневі:

— Рибалку яни нам усьо ровна сапсавалі, таму, Іванавіч, скажу табе так: вуха в нас атримаецца класная. Карасікі, акунькі, лешч, самагон, каньячок, кавалак сала немали... Давно так не сядзелі пачалавечи... — І до голови: — Правільна я кажу, гер бургамістр? Га-га-га!

На що голова розмірено, з почуттям нетверезої самоповаги відповів Крижневі:

— Поперзавсе, справ у нас невирішених і необговорених... Прірва. Сам же кликав, *Herr Oberst* Крішень. Ну, а повудити й не остограмитися в такий вечір — гріх перед природою... Поперзавсе!

Крижень, із жалем поглянувши на поплавки, що мов застигли на водній гладі, тільки й сказав:

— Отже так: про що ми тут будемо говорити, — нікому! Навіть на тому світі перед апостолом Павлом — пельку на петельку! І без того надто багато шуму перед виборами. А нам його не потрібно. Це той випадок, коли нам першими довбешки можуть відкрутити!

Голова, п'яно похитуючись і риплячи в такт протезами, вирішив:

— Без ніг хріново... А що вже скажеш без макітри... — постукав ручкою ціпка по голові. — Поперзавсе, хіба перднеш голосно, — сумно зітхнув, — а пісню гарну не втнеш...

Крижень, хвильку провагавшись, сказав:

— Гаразд. Діло таке... — й рукою запросив чоловіків сідати біля нього.

Капітан з Трохимовичем допомогли усістися на килимок голові, сіли самі й запитально витягнули голови до Крижня, очікуючи його заповітних слів. Трохимович теж витягнув шию, вдаючи, що все це йому ду-у-уже цікаво, а сам, косячи оком, став наливати в чарки самогонку. Коли долив останню чарку й затикнув горло качаном, Крижень повідомив:

— Спецзагін емгебешників загуляв на нашій землі... Ми повинні з ним розібратися, щоб не довести до гріха. У нас скоро вибори, й сюди наїде різних кореспондентів. А нам тут ні крові, ні стрілянини не потрібно. Я так цього не люблю...

Зависла пауза. Трохимович здивовано подивився на чоловіків, що замислилися над сказаним, і поцікавився, граючи дурня:

— Ну, з гетимі емгебешніками ми разбяремся, а што ти такого важнага хацев паведаміць?

Крижень на те тільки розвів руками, мовляв, воювати зі спецзагоном для цього дядька — це нічого важливого, дурничка.

* * *

Львів, обласне УМДБ. 1946 рік, 6 вересня.

Кабінет начальника УМДБ Львівської області

генерал-лейтенанта О.Вороніна,

4:40 за московським часом.

Кабінет був умебльований по-багатому й зовсім не відповідав загальному стилю самої будівлі. До війни тут була адміністрація міських електричних закладів, збудована в абсолютно діловому

архітектурному стилі функціоналізму. У цьому ж стилі до війни тут було облаштовано всі кабінети — лаконічні крісла, легкі столи й шафи, багато світла у вікнах. Усе мало наголошувати про новітній подих прагматичної Європи, що прагла позитивних змін. Та зміни прийшли інші — війна й тоталітаризм... Це спонукало розвиток стилю «совковий партійний жлобізм».

І зараз кабінет Вороніна було заставлено недоладними меблями, конфіскованими в багатих львівських родин: важкі дубові столи з різьбленими ніжками, крісла з а-ля готичними вежами у спинках, шафи з вітражним склом, важкі порт'єри на вікнах і червоні килими на підлогах. На стінах тільки бракувало міщанських картин з амурчиками, сценами римської міфології та портретами родичів. Утім, над генеральським столом зеленого сукна таки були портрети — Сталіна, Леніна та Дзержинського. Останній портрет був зовсім невдалий. Голова «залізного Фелікса» наче схилялася перед двома попередніми персонажами, чомусь скоса й підозріло дивилася на них, а ніс засновника ЧК був запитально зігнутий, якимось неприродно закандзюблений. Складалося враження, що хазяїн кабінету недолюбував Дзержинського.

Зараз, переминаючись з ноги на ногу та збентежено вивчаючи обстановку кабінету, перед Вороніним стояло двоє молодих офіцерів: старший лейтенант Михайло Сербін і лейтенант Юрій Наконечний. Воронін прискіпливо вивчав їхні документи й супровідні папірці.

Михайло Сербін був колишнім перевербованим вояком УПА, тому кар'єра в МДБ складалася невдало. Зараз його здебільшого використовували як підсадну качку в камерах для арештованих повстанців чи підпільників. Сербін умів викликати до себе довіру й часто витягував з арештантів корисну для «органів» інформацію. Та через цю «вузьку спеціалізацію» йому самому доводилося місяцями не вилазити з в'язниці. Він уже тричі побував на етапі й стільки ж разів — у Дальлагу. І це зовсім йому не подобалося. Тепер, після розмови з Абакумовим, що відбулася три дні тому, він сподівався змінити власну долю на краще.

Лейтенант Юрій Наконечний, пухкенький юнак в окулярах, з очицями, що розгублено бігали, був значно молодшим від Сербіна й не мав жодного досвіду оперативної роботи. Утім, після академії встиг зайняти посаду начальника відділу в контррозвідці, оскільки володів

кількома іноземними мовами й з-поміж інших офіцерів вирізнявся високим інтелектом. Бо ті здебільшого мали лише досвід СМЕРШу. Вони ні морально, ні психічно не готові були працювати в нових умовах, більшість із них не хотіла переучуватися, плела інтриги проти більш удачливих колег, інші — йшли у відставку або переводилися в систему МВС.

Власне, через ті інтриги Наконечний і опинився тут... Якщо можна назвати інтригами постійні закиди колег, мовляв, що це за розвідник такий, що за комсомолец, котрий не працював на оперативній роботі й пороху не нюхав? Ну, й дружні поплескування по плечу: «тут медалей не заслужиш... Треба йти «в поля»... Повернутися завжди встигнеш, а з нагородами й досвідом і кар'єра піде вгору». Так він і написав заяву з проханням перевести на оперативну роботу. Його ж посаду зайняв черговий бовдур — синок якогось начальника з Києва.

Воронін нарешті відклав документи й весело глянув на лейтенантів, які тут же виструнчилися перед ним.

У генерала були веселі, ледь розкосі очі, властиві уродженцям Муромського уїзду Володимирської губернії, щире відкрите обличчя й добродушна посмішка. Видно, що життя йому давалося легко, й він радів з цього.

— Товарищ Сербин Михаил Филиппович... — глянув на старлея. — Девятнадцатого года рождения... Ленинградская школа... У вас завидный послужной список и опыт. В ОУН с тридцать шестого года, в УПА — с сорок третьего. Помню, как вы сдали нам бункер, опойв банду снотворным... — до іншого: — И-и-и... Наконечный Юрий Рафаилович, двадцать пятого года... Образование... Разведывательная школа первого Управления НКГБ СССР... Французский и испанский в совершенстве... Ага, кабинетная работа. Бумажки. Что, Рафаилович, хватит штаны протирать?

— Я, как комсорг подразделения и кандидат в члены КПСС, не мог оставаться кабинетным работником, — заявив Наконечний.

— Понятно, медалей захотелось. Дурак ты, Рафаилович, со знанием двух языков. Кстати, важно: ты должен слушать все, о чем будут говорить наши гости, и анализировать их разговоры. Но они не должны знать, что ты владеешь языками. Договоритесь между собой с товарищем Сербиным об условных знаках... А теперь к основному вопросу. Итак, товарищи лейтенанты, вы направляетесь в зону, где до

сих пор ведутся боевые действия, и эта зона сейчас под пристальным наблюдением западных спецслужб. Поэтому каждый иностранец, который там появляется, — даже не потенциальный, а явный шпион. Повторите свою задачу. Ты, Сербии.

Сербін відчеканив:

— Проследить во время выборов за поведением местного населения, деятельностью местных органов и агентов, поведением гостей из-за границы. В случае провокаций с их стороны, попыток установить контакты с местным населением или же в случае провокаций бандеровцев подать на коммутатор команду «Закат». С целью недопущения выхода зарубежных шпионов на связь с оуновским подпольем.

Воронін кивнув і перевів запитливий погляд на Наконечного. Той продовжив:

— В случае сопротивления местных властей силовым способом пресечь их действия, уйти из города в квадрат «А», а после проведения зачистки города силами спецотрядов вернуться и задокументировать данную акцию как зверства бандеровцев.

— Все правильно, — сказал Воронін. — Только сейчас вы должны усвоить: под подозрением — вся и всё. А доказательством преступной деятельности или условным сигналом, способом передачи информации для шпионов может послужить что угодно: бумажка, брошенная на улице, окурочок, потушенный об урну, салфетка в ресторане, сброшенная на пол, даже ресторанный счет. Хочется верить, что вас этому учили.

— Так точно! — разом відповіли лейтенанти.

— Хорошо. И главное, товарищи лейтенанты, вам посчастливилось поработать с самим Крыжнем! Официально переходите в его подчинение, а неофициально — контролируете его и его окружение. Вы хоть что-то слышали о нем?

— Так точно! — захоплено повідомив Наконечний. — Нам читали курс лекций о его операциях в немецком тылу.

— Сейчас он официально числится директором детского дома для глухонемых в районном центре. Вот в это загопье вам и придется ехать. Повторюсь: там — каждый под подозрением... Мой добрый совет: никому не верьте. Даже нашим. Они здесь быстро деградируют. Вот ваши легенды, — передав папери. — Послужной список нулевой.

Алчете наград и подвигов. Штабная развязность. Фамилии прежние. Изучайте. Выезд в заданный пункт — завтра в десять ноль-ноль со внутреннего двора. Свободны!

Лейтенанти взяли під козирок, забрали папери й вийшли з кабінету. Дещо схвильовані цією розмовою й майбутньою роботою, швидким кроком вийшли на вулицю. Тут дихнули з полегшенням. Сербін розщібнув комір кітеля й роззирнувся. Здавалося, в нього в очах пробігла іскорка спогадів, пов'язаних зі Львовом, з його вуличками. З містом, котре він колись любив, але котре зрадив. Та про це не хотілося думати.

Перед ними проїхав деренчливий трамвай, набитий людьми. Сербін рефлекторно опустил голову, прикриваючи обличчя від пасажирів козирком кашкета. Наконечний відкрив коробку з папіросами й запропонував йому. Той узяв. Чиркнув сірник. Офіцери закурили, випускаючи густі клуби диму.

— Це в тебе перше завдання? — поцікавився Сербін, смачно спльовуючи під ноги. — Що, справді вирішив стати героєм?

— Буть героєм — значит сражаться и против всесильной судьбы, — зітхнув якимось приречено лейтенант.

— Це ти до чого? — не те щоб здивовано, але...

— Так, щось пригадалося... «Життя змінюється щохвилини, і я маю змінитися. І змінитися на краще».

— Де це ти такого нахапався?

— Це Розенцвейг, єврей, проповідував мир...

— Космополіт, значить. У нас в загоні... е-е... в банді... Був теж один такий. Філософ. Постійно нам розказував про світове братство, про загальнолюдську любов. Якимось сотник наказав вибити червоних... е-е... наших із села... Ми й дали! Крові було... Так ось. Не витримав наш філософ... А ти витримаєш, коли почнеться бійня?

Наконечний, слухаючи Михайла, відвів погляд. І твердо сказав, хоча помітно було, що йому стало страшно:

— Витримаю. Для цього я тут.

Сербін криво на те всміхнувся:

— Збрехав я...

— Про банду?

— Та не, про того чоловіка, про Ореста... Насправді той бій його змінив, дуже змінив. Йому сподобалося, він увійшов у смак і став

добрим вояком. Усі оці ідеї всесвітньої любові вивітрилися з голови. Я чув, що тепер Орест у службі безпеки УПА — звірюка, яких мало, — реготнув. — Оце б я йому до лап потрапив... Передавав би тобі привіти з того світу. Знаєш, що я тобі скажу? З таким настроєм, як у тебе, ліпше повертайся в Київ до своїх папірців.

— Ні, я все вирішив. Я маю себе змінити. Мені вдасться себе змінити, як цьому бандиту Оресту. Взірець не ліпший, але...

— Місто, в яке ми їдемо з нашою місією, — не те місце, де борються зі своїми страхами. Ми можемо потрапити в таку м'ясорубку, що твоєму Розенцвейгу в найстрашнішому сні не снилося!

— Тепер інші часи. У бандитів немає сили.

— Не заспокоюй себе цим. Я тебе попередив, а далі — вирішувати тобі. Поки ми не попідписували всіх документів і не отримали доступу до паролів, ти можеш відмовитися. Ну, а коли вже вирішив іти до кінця, то роби те, що я накажу, й виживеш.

— А-а-а!.. — майнув здогад в очах Наконечного. — Ти мене перевіряєш? Щоб доповісти начальству про мою моральну готовність?

Сербін заперечливо похитав головою й пояснив:

— Просто ти чимось на брата мого схожий. Університет у Празі закінчив... Ідейний націоналіст, правдолюб... — зітхнув. — Ось тільки де він тепер зі своєю правдою?..

— Де?

— Не повіриш! У Канаді. Пише віршики про любов до рідної землі, — і враз прошипів зло: — Задушив би гадюку... Через нього всю нашу сім'ю... Матір з голоду...

Він на мить упав у стан ступору. Його руки в повітрі наче стиснули невидиме горло. Наконечний ошелешено глянув на це, відсахнувся. Сербін помовчав, подумав, опустив руки. Недобре усміхнуся:

— Щось я розбалакався... А цього не можна допускати в нашій роботі. Молодість тут минула... Емоції...

На що Наконечний зітхнув і продекламував:

Каждый юность свою терял,

Каждый скорбно смотрел ей вслед...

Хватит этой беды с лихвой

Избежавшим всех прочих бед.

— Знову єврейська філософія? — пхинькнув Сербін.

— Арабська... Поезія.

— Кидай це діло, Юрку. Кидай. На війні не місце віршам...

* * *

***Західна Україна, дорога Калин — Гірське. 1946 рік,
8 вересня, 15 км до кордону Польщі, вдосвіта***

Був холодний осінній ранок. По вибитій вщент польовій дорозі, перевалюючись з боку на бік, проїхав чорний *Opel Kapitän*. Із переліску йому навперейми вийшов Трохимович, несучи на плечі авіаційний кулемет. Він посвистував собі під носа якусь пісеньку. На картузі красувалася пришпилена невеличка червона квітка, через плече — перекинута кобура з маузером, на грудях — якийсь неприродно великий бінокль. Машина різко зупинилася, наче злякалася виду Трохимовича. Розчинилися двері, з машини вийшов якийсь місцевий дядько, схожий на обірванця, з тайстрою на плечі та засмальцьованим капелюхом на голові. Він відчинив капот і почав заглядати до мотора. За ним вийшли капітан Івченко зі «штурмгевером» та голова зі снайперською гвинтівкою, на яку опирався, як на ціпок. Усі привіталися за руку з Трохимовичем.

Той аж кипів від надлишку інформації, тому поспішив поділитися:
— Скажу я вам так: гета спецатрад. Їх ужо дваццаць.
Размножваюцца яни, ці што? Таке вражанне, што збіраюцца схадзіць

за кардон. А калі там набядокурят, то будуць праблеми яшчэ і з ляхамі. У нас. А я гетага зусім не хачу.

Дядько зачिनив капот і повернувся обличчям до кампаніі. Це був Крижень. Він пйдйшов до Трохимовича, огледів яго з ніг до галавы й, дивуючысь, сказаў:

— Ты би ще жоржину, таку, на два кулаки, почепив би собі до картуза. Додуматися, іти в развідку з квіткаю в галаві! Тебе жоден ворог серйозно не сприйме!

Трохимович сам здивовано зняў кашкета й побачив приторочену квітку.

— Га-га-га! — зареготаў. — Дик гета тоє, га-га-га! бабьонка адна мне на развітанне притарочила! Я і не бачив. Скажу табе так: ворагі, калі б мяне вбачилі, здохлі б ад смеху! — він відчепив квітку й выкинуў.

Усі іншы не поділялі яго веселага настрою. Крижень серйозно запытаў:

— Гачок на пазіціі?

— Ужо на пазіціі. Я сам расставляў яго вуйкіў. І для галавы йосць зручная пазіція. Для яго таланту. Як нешта не так пойдзе...

На што Крижень сердыто прогарчав:

— «Пойдзе» як треба, не каркай, старый! — до іншых: — Ну што, банда, разберемося, які це такі голубки на нашы удільны землі залетілі?

— Галубкі! Скажу табе так: варони! — вирішив Трохимович, закинуў кулемета на плече, пйдхопив на руки Микиту Мироновича. Той покірно обняў яго за шыю.

— Поперзавсе, — заявив галава, — неси акуратно!

— Ага-ага, гера бургамістра, як яшчэ можна несці? Каб йон не рипав сваімі пратезамі і не палохаў спецатрад, бо падумаюць, што гета кашчавая з касой за імі ідзе. І з перапуду разбягуцца, а нам потим іх лаві па лесе. Га-га-га! — до іншых: — Ну шо, пашкандібалі? Га-га! Банда! Так, ви ідзіце па гетай сцежцы, — вказав рукою в ліс, — а я наперад, пакуль галаву перанясу. Я вас пазней сустречу.

І рвонуў уперед. Крижень з Івченком посунули за ним.

— Де ти його такого викопав? — поцікавився капітан Івченко, киваючи на Трохимовича, що встиг відбігти від них уже на добру милю.

— Партизанили разом у Білорусії. Я потім узяв його у свій диверсійний загін. До Німеччини дійшли. Надійний, як швейцарський годинник.

— Скільки ж йому років?

— П'ятдесят. Уявляєш, встиг ще проти червоних у вісімнадцятому році повоювати в білоруській дивізії Булак-Балаховича. Так що наш Трохимович — дядько ще з тих, — посміхнувся, — недобитків...

— Свій чоловік, — усміхнено зауважив Івченко.

— Якби німці не зачепили його сім'ю, — продовжив думку Крижень, хтозна, на чий би стороні наш Трохимович воював...

— «Скажу табе так», — перекинув Трохимовича Івченко. — Таких ворогів ліпше не мати!

Чоловіки увійшли в ліс. Капітан зняв автомат із запобіжника. Крижень приготував свої ТТ. І тут з кущів, наче ведмідь, вивалився Трохимович. Обоє різко навели на нього зброю. Та Трохимович, задоволений життям, наче воно готує суцільні приємні сюрпризи, доповів:

— Гер бургамістр даставлени на пост!

— Слухай, старий, ти мене доведеш, що кулю тобі межі очі всаджу! — розсердився Крижень. — Тобі що тут, іграшки?! У нас тут зараз може статися бій!

— Та гета я з нервав такі вясьоли. Ти мяне ведаєш. Вось як руки дрижаць ад хвалявання, — показав руки, та вони не тремтіли. Він заховав їх у кишені. — Вось як дрижаць, — забідкався, — як з перапою. Як з перапою!

— І чого я тільки тебе терплю? — розвів руками Крижень. — Ти мені не скажеш?

— Таму што без мяне жиць сумна.

— Це правда, — зітхнув Крижень. — Далеко вони?

— За пагоркам, — чомусь перейшов на шепіт. — Ти ідзі прама, там цябе цьопленькага і примуць, — і вказав пальцем напрямок руху.

Крижень, віддаючи свою зброю Івченку, нагадав усім:

— Як тільки замахую руками над головою — відкривайте вогонь. І немає значення, СБ це чи спецзагін. «Чистимо» добіла. Зрозуміло? —

ті закивали. — Ну, хлопці, з Богом. Я пішов.

— Удачі, полковнику! — побажав капітан.

Крижень згорбився й, сторожко оглядаючись, пішов уперед.

Трохимович, пересмикнувши плічми, провів його поглядом — і до Івченка:

— Не люблю я гетих осназовцов, спецатрадовцов. Сабралі сволач у банди і лютуюць!

— Я цю публіку з війни ненавиджу, — процідив крізь зуби Івченко. — Ходімо, щоб не запізнитися. Веди...

Трохимович рвонув крізь корчі в ліс, капітан — за ним, своєю котячою сторожкою ходою.

Крижень крався чагарниками, намагаючись ступати тихо. Він раз по раз тривожно озирався, зупинявся, прислухаючись до звуків лісу, хрестився, щось бурмочучи собі під носа; переминав підкладку гуньки, наче пересвідчуючись, що зашите в ній багатство на місці; часто важко зітхав і навіть пускав жалісну сльозу.

Вийшовши на галявинку, він подивився на сонце, що визирнуло з-за верховіть дерев, потім на наручний годинник і навіть посміхнувся, маючи намір іти далі, та враз:

— Стоять! Кто такой?

Крижень розгублено озирнувся, немов сподіваючись, що йому це почулося, але з корчів вийшов чолов'яга з автоматом, у ватнику, затягнутий офіцерським ременем нижче пояса і в упівському кашкеті на голові (Крижень про себе одразу назвав його «Ватник»):

— Руки вверх! А то буду стрелять!

— Та я то-той, пане... Домів си йду... — перелякано відповів.

— Че? Не понял.

— Я то-той-во, е-е-е... іду дамой, таваріщ, — став налякано коситись очима на автомат.

Тут з кущів випірнув інший вартовий у військовому однострої з відзнаками УПА й суворо до Крижня:

— Туйки твій дім, вуйку. Дійшов, таваріщ, курва мать. Що несеш?

Крижень затремтів усім тілом, про себе обізвавши цього типа «Курвамать». Вартовий гаркнув:

— Чого трясешся, курва мать? Чуеш, вуйку, що сказав: лапи догори. Стій і не пручайся. Тайстру до огляду. Що в тайстрі — бинти для партизанів?

Крижень підняв руки вгору:

— Прошу пана, не! Я є то-тойво, чесний контрабандиста. Шо мое — то мое, шо панам воякам — то всьо їхнє.

Вартові пожадливо стали обшукувати Крижня. З його кишень на землю полетіли газети, фотографії, документи, заношений носовик, шматок хліба з салом, дбайливо загорнуті в полотнинку. При цьому в однотон різними мовами вартові гарчали: «Гроші, де гроші, падло, заховав»?

— Та немає в мене грошей, пани мої ласкаві, то-той-во, немає...

Нарешті один з них у підкладці намацав пакунок з грішми, рвонув так, що Крижень ледь устояв на ногах. Ватник швидко їх перерахував.

— А это что?! Пять тыщ! Целых пять тыщ! — Ватник тикнув йому під носа загорнуті в газету купюри й боляче, з люттю, дав під дихало. — Сука хохлацкая, чтоб ты издох! Падла! Сдохни!

— Пани мої добрі, таваріщі, та в мене діти! — упав перед ними навколішки.

Його грубо відштовхнули, зірвали з плеча тайстру й висипали на газету її вміст. Там були патефонні голки, кілька срібних та золотих монет, золоті фікси, нитки, одеколон, мило, пляшка горілки. Вартові почали напихати в кишені трофеї та сваритися.

— Я первый яво увидел, зная, моя половина больше!

Другий вартовий мав практичний розум, тому запропонував:

— Ти — тупий москалю, ти, курва мать! Як командір наш побаче, що мало принесли, то зразу пойме, що ми забрали. А так — візьмемо потроху. Решту — товаріщу командіру. І всьо тихо, всім харашо. Ніхто не дізнається.

— Хитрый ты, хохол, однако, как я посмотрю. Давай так и сделаем, командир-то наш на расправу быстрый...

Вони стали ділити здобич, а Крижень, ковтаючи сльози та кланяючись, став примовляти:

— Та то так, прошу панів офіцерів, то-той-во, для ваших панянок, то для вас... Всьо для вас. Тільки відпустіть бідного хлопа. Я вам ще принесу, що пани забажають...

Поділивши трофеї, мародери стали розпихати їх у кишені, а частку свого командира поклали назад, у тайстру. Пляшку тут же розпили.

— Ну давай, Ваня, — сказав Курвамать, подаючи Ватнику пляшку.

Той присмоктався до неї, одним духом випив рівно половину, підняв із землі окраєць хліба, занюхав і викинув його. Пляшку передав назад. Курвамать добив її, підняв із землі хліб, сало, загорнув назад у ряденце й поклав собі до кишені.

Крижень примовляв, сльозливо дивлячись на все це:

— Пийте, паноньки мої, на здоров'я вам. То-той-во, а я ще принесу...

Курвамать гаркнув до Крижня:

— Навряд чи, курва мать. Лапи за спину, пішов вперед, — вказав дулом, — будеш сповідатися нашому командіру, — і до Ватника: — Я недовго...

Крижень перелякано заклав руки за спину й почвалав уперед, дорогою просячи:

— Пане вояку, та діти в мене...

— На діти — напердіти! Ти, падло, порушив державний кордон сре-сере! А за таке... За таке!.. — двинув прикладом у спину Крижневі. Той безвільно застогнав і пришвидшив крок.

Тим часом Курвамать поспіхом на ходу став перекладати частину здобичі, яку мав віддати командирові, собі до кишені. Із тайстри в його широкі кишені галіфе помандрувало кілька патефонних голок, мило, золотий червінець.

Ватник, глянувши їм услід, закинув на плече автомат, дістав з кишені трофейні фікси. Добув дзеркальце, вишкірився, приклав одну фіксу, щоб подивитися, як вона виглядатиме у нього в роті, — і тут побачив у дзеркальці відображення знавіснілого обличчя капітана Івченка. Івченко різко закрив йому рота рукою, заламав на себе і всадив у спину ніж. Ватник повільно, із очима, сповненими жаху, осів на землю.

— Ненавиджу... — просичав капітан і махнув до когось рукою, вказуючи напрямок руху. Повз нього пробігло кілька озброєних чоловіків. Він витер ножа об одяг убитого, запхав його в піхви на поясі й пішов слідом.

Тим часом на пагорбку, неподалік табору спецзагону, зручно розташувалися голова з Трохимовичем. Перший обрав позицію за пеньком і спостерігав у приціл снайперської гвинтівки за тим, що діялося в таборі й на стежці, яка вела сюди. Його супутник обперся на смереку, й на його обличчі відбивалася чи то награна нудьга, чи то

переживання за Крижня. Під ногами лежав кулемет. Збоку — два тіла вартових, яких Трохимович «прибрав» з поста. Тепер він раз у раз подивлявся в бінокль і коментував:

— Не відаць ні чорта! Хто ж такія бінокля толькі робіць? Відаць толькі нейкія плями! Ти штосьці бачиш?

— Поперзавсе, ти дві хвилини тому запитував. По-друге, твій бінокль — часів Паризької комуни. Де ти його тільки надибав?

— Дзе знайшов... У музеї і знайшов.

— Ти би ще підзорну трубу, як у Наполеона, сюди приволік!

— Што Бог дав, то я і вкрав. А Напалеон — ого-го! З яго падзорнай труби я б усьо побачів, але яє в музеї не аказалася. Мне па штатнаму раскладу артилерийскі бінокль не паложана, а мне ж цікава, а я нічога не бачу... Вось ти мне раскажи, Мірон Мікітавіч, як гета в газетах пішуць, — промовив пафосно: — «Чим цяпер живе спецатрад, акрамя забойства і грабязов мірнага насельніцтва? Якія кнігі читаюць? Як радзіму нашу савецкую владу любяць»?

Голова аж бухикнув від такого монологу й вирішив-таки розповісти:

— Живуть тим, чим і всі на війні, — почав водити гвинтівкою й коментувати, що бачив. — Поперзавсе, б'ють воші... голяться... Командир їхній над картою сидить, мудрує щось, записує. Поперзавсе, пика мені його знайома. Не пригадаю... О-о! Крижня ведуть.

— Штосьці довга яни яго ляснімі сцежками вигульвалі. Так я пабег на пазіцію. Цяпер ушкваримо!

Він прихопив громіздкий авіаційний кулемет і кинувся згори донизу.

...Крижень похнюплено йшов уперед, продовжуючи грати роль затурканого контрабандиста, що й досі сподівається залишитися живим, відкупитись або просто зіграти на жалості цих вояків незрозуміло якої армії. Нарешті вони увійшли в табір. Крижень зацікавлено, з дурнуватим виразом обличчя почав крутити головою. Вартовий знову дав йому прикладом автомата межі лопатки. Та полонений насправді для себе брав на замітку, де яка зброя, вираховував, скільки тут бійців. Табір невеликий, тут їх не більше десяти осіб, що вселяло надію у швидке завершення операції.

Хоч у цих вояків, для себе зауважив бранець, на шапках тризуби, у багатьох — вишиванки, та відчувається, що вони ставляться байдуже

до солдатської моди. Справжній партизан завжди прагне якимось себе причепурити — значками, петличками з відзнаками, нашивками. Цим же не цікаво, це — не їхнє, чуже, чужорідне...

Такий і їхній командир, до якого Крижня привели чи то на суд, чи то на розправу... Він сидів за снарядним ящиком, що слугував за письмовий стіл, і щось записував у зошит. На ньому був брудний, потертий цивільний піджак, під ним — вишиванка чорного полотна, на поясі — жовта кобура з наганом. Більше нічого визначного — ні медальки, ні якогось шеврона, щоб якимось вирізнитися з-поміж своїх бійців. У полоненого майнула думка: «Вживається в ліс, мабуть, після відпочинку»...

Курвамать штовхнув Крижня вперед, ближче до командира, й доповів:

— Товаришу майор, контрабандиста впіймали. На третій стежі. Прокрадався до кордону. Обшукали, вилучили тисячу рублів, барахло...

— Повішати на хрін, — наказав майор, не підводячи голови. — Трофеї здай ад'ютантові. Для чого ти його сюди привів? Нам не можна себе видавати. Завтра — за кордон, посібників різати... Давай в кущі й тихо, без шуму, мотузку на шию — ти ж знаєш, як це робиться... Не мені тебе вчити.

Крижень, падаючи на коліна й молитовно складаючи руки, заголосив:

— Панночку, не треба, у мене діти! Дві донечки, як вишеньки!

Майор під носа пхинькнув:

— Даси адресу — завітаємо до твоїх «вишеньок», попробуємо їх на смак, — і до Курвамать: — Я довго маю слухати це? Виконуй!

Він сердито зиркнув на вартового, на якусь мить його погляд зачепився за полоненого дядька — і він його впізнав!

— Криже-ень?! Як?! — зірвався на ноги й заверещав: — Тревога! В ружьє!

Крижень замахав над головою руками. Курвамать скинув з плеча автомат, але його миттю скосила куля снайпера. Ліс вибухнув автоматно-кулеметним вогнем. Полковник накинувся на майора й притиснув його до землі. Ряжені бійці спецзагону, що за командою зірвалися на ноги, почали падати, скошені кулями. Майор хрипів у руках Крижня, пручався, але той таки скрутив його. Перевернув на

живіт і, крехтячи, зв'язав йому руки за спиною, заволодів револьвером і відкинувся до найближчого дерева, водячи очима, чи немає де поруч противників. Підбіг Івченко, метнувся до Крижня, передав йому зброю. У лісі подалі лунали поодинокі постріли та короткі черги. Капітан вказав комусь рукою, мовляв, уперед. Озброєні чоловіки пробігли, на ходу дострілюючи поранених.

Крижень відсапувався, рефлекторно оглядаючись, чи ніхто не заховався поруч.

— Івановичу, все гаразд, ми їх почикрижили, — повідомив Івченко, прислухаючись до останньої автоматної черги, що пролунала здалеку. — Гачок свою справу добре знає.

— А знаєш, кого ми тут виловили? — задихано й навіть радісно запитав Івченка.

— І кого ж?

Крижень штовхнув ногою майора, але той не поворухнувся.

— Дідько! — кинувся до нього, та той уже не дихав.

Він перевернув його на спину й помітив, що майор закусив комір сорочки; з кутика посинілих губ стікала біла піна.

— Змився, гад! — обурився Крижень. — У німців падло служило. Заплічних справ майстер. Тепер, бач, тут прилаштувався. Як їм це вдається?! Я ж його в сорок четвертому взяв і здав СМЕРШу! А він ось де вплив... Живий-здоровий і собі на умі!

— Та вже не дуже живий-здоровий, — зауважив Івченко.

— Ну так, — погодився полковник, обурено обшукуючи кишені «камандіра». — Але ж... Не служба, а фантастика! Нічого, хоч з одним упирем покінчили.

Крижень знайшов у нього посвідчення особи. Івченко, обвівши поглядом табір, знову зауважив:

— Та не з одним...

— Глянь, Миколо, — показав йому Крижень емгебешні корочки, — він справді майор нашої служби! Цього я ніколи не зрозумію!

І тут у табір увірвався Трохимович, несучи на руках голову міськради, сам обвішаний зброєю. Голова показово з усіма привітався, скинувши капелюха.

Трохимович поцікавився:

— Ну што, усіх почікалі? Дайом драла? Скажу я вам так: зараз понаєдет са Львова начальства...

Крижень глянув на нього й наказав:

— Не так швидко... Усе тут спалити, трупи прибрати, зброю й набой — відвезти в міліцію, а я поки документи перегляну, що вони тут планували робити. Виконуйте, — і сів за папери, залишені командиром спецзагону.

Трохимович спустив з рук Микиту Мироновича, скинув на землю зброю й сказав до голови:

— Сядзі мнє тут і старожи нашага Крижня, а ми зоймемся вогнішчам інквізіції. Така наша праца грешна... І нікуди не хадзі, таму што ад рипання тваіх пратезав в мяне зуби зводзіць. Га-га-га!..

* * *

Річмонд, передмістя Лондона.

1946 рік, 8 вересня,

будинок майора SIS Хелен Сміт (Бестії),

7:13 за Грінвічем.

Ранок. У вікно спальні пробивається сіре світло. Хелен мрійливо ніжитья в ліжку. Та враз із вулиці долинає скрипучий звук стартера, заводиться мотор і лунають постріли з вихлопної труби. Вона, вирвана з полону думок, наполохано зривається з ліжка, підбігає до вікна, визирає з нього.

На затишній вуличці, забудованій у вікторіанському стилі, безлюдно, тільки сусід вовтузиться біля свого автомобіля. Нарешті він закриває капот, сідає в машину, знову скрипить стартер, стріляє вихлопна труба, машина заводиться. Сусід прогазовує двигун, полегшено закурює. За якоюсь дивною логікою глушить його, зачиняє дверцята автомобіля й, задоволений, повертається додому. Йому назустріч вибігає здоровенний собацюга, лащитья до господаря, голосно, рвучко бреше, аж котиться луна.

— Неділя. Ранок, — бурмоче під носа Хелен і невдоволено знизує плечима. — Я колись його пристрелю! Ні, спочатку підірву цю тарадайку, а потім пристрелю його.

Хелен сонно потягнулася й повернулася в ліжку. Заплющила очі й спробувала заснути, але гавкіт з вулиці не припинився, мало того, собацюзі стали відповідати сусідські пси.

— Повний занепад вікторіанських засад Британії, — знову пробубоніла, крутячись у ліжку, Хелен. — Життя, як на пасовиську в Шотландії. Бракує тільки мекання овець.

Враз розчинилися двері, і в кімнату вбіг у піжамі її син Адам, шести років — заспаний, але збуджений і веселий, як кожна дитина, що радіє сонячному ранку, позолоченим деревам і тому, що мама сьогодні вдома... Він різко зупинився, розуміючи, що не варто будити маму, але з надією витягнув голову, заглядаючи, чи розплющені в мамі очі, й сподіваючись, що вона все ж не спить. Хелен вдала, що дримає, й ледь розплющеними очима спостерігала за сином. Той з усмішкою продовжував дивитися на маму, невинно кліпати оченятами й усім тільцем тягнутися до неї. Хелен не втрималася, усміхнулася й розкрила синові обійми. Він з радісним вереском кинувся до неї.

Вона пригорнула його, втягнула носом запах його волосся й, ніжно обіймаючи, накрила ковдрою.

— Поспи ще трішки, — сказала.

— Не хочу... — він враз засумував і, граючись намистинкою на маминій нічній сорочці, запитав: — Мамо, а коли ти повернешся з Парижа?

— За тиждень, серденько. Цього разу я їду ненадовго.

— Ні, — зітхнув Адам, — тиждень у тебе — це довго. Коли ти кажеш «тиждень», повертаєшся через місяць. А минулого разу ти була в Берліні аж три місяці, хоч обіцяла повернутися за десять днів. І не телефонувала... Я так сумував за тобою!

— Така в мене робота... Повір, мені дуже хочеться залишитися з тобою й більше нікуди так далеко не виїжджати! Але цього разу я мушу це зробити, щоб повернутися з великим сюрпризом для тебе.

— Ти мені купиш поні? — не повірив у своє щастя хлопчик.

Мама розсміялася:

— Гарзд-гарзд! Я тобі до свого сюрпризу куплю на день народження й поні. Обіцяю! — склала пальці в присязі.

Адам радісно пригорнувся до мами, та враз увійшла гувернантка, екзальтована й сувора міс Блеклок. Вона з'явилася в них удома недавно, й мати з сином ніяк не могли призвичаїтися до її характеру й високих вимог. Міс Блеклок з порога заявила:

— Міс, пробачте, я не догледіла за містером Адамом... — до хлопчика: — Молодий чоловіче, це так неввічливо дорослому хлопцеві

— бігти до мами під перину! Це безвідповідальна поведінка, містере Адаме, не гідна юного джентльмена! Не заважайте мамі! негайно поверніться до себе в кімнату!

Та Хелен махнула до неї рукою:

— Усе добре, я майже виспалася. Збирайте поки його речі. Він буде сьогодні слухняним, — до сина: — Чи не так? — він зі згодою кивнув.

— Слухаю, міс, — гувернантка невдоволено вклонилася й вийшла.

Мати обняла сина. Він заплющив очі, заплющила очі й вона, так і задрімали, незважаючи на вселенський собачий гавкіт за вікном.

...Через дві години вони прокинулися. Сніданок був готовий. Адам, пам'ятаючи обіцянку, яку дав мамі, слухняно з'їв кашу, засмачену маслом, і випив склянку теплого молока. На що гувернантка не втрималася, зробила господині зауваження:

— Міс, ви можете зіпсувати дитині шлунок такими стравами. Джентльмен повинен вранці харчуватися традиційно: яйця, сосиски, бекон, квасоля. Ще бажано, щоб у нього на столі завжди був шотландський хаггіс або кров'янка, картопляний хліб і пудинг! Це — чоловіча їжа. Мене до вас прикріпили, щоб я правильно виховувала вашого сина, джентльмена — майбутнього офіцера чи дипломата.

— Ми вдома завжди так харчуємося, по-простому, — знизала плечима Хелен.

— Ваш син навчатиметься у військовій школі з вищою британською аристократією. А це до дечого зобов'язує — аж ніяк до простоти! — категорично відрізала міс Блеклок.

— А мені подобається каша, — сказав Адам.

Гувернантка метнула на нього очима блискавки.

Невдовзі вони прощалися. Хелен, присівши навпочіпки, розпрямляла кожну складочку на синовій одежині, поправляла кожен гудзичок. Вона вже вкотре погладила його по голівці, знову розгладила комірець курточки, пригорнула до себе, втягуючи запах його волосся, й нарешті розцілувала в щічки. В Адама стояли сльози в очах, але він стримувався.

— Я скоро повернуся, мій хлопчику! — прошепотіла йому на вушко мама. — І вже більше ніколи не залишатиму тебе одного...

— Міс, — холодно нагадала гувернантка, хоча очі в неї теж були на мокрому місці. — Нас чекає таксі... — на підтвердження її слів з вулиці долинув сигнал клаксона.

— Гаразд... — погладила сина по щоці. — Ідіть. Па, мій любий.

Гувернантка взяла хлопця за руку й вивела на вулицю. Хелен, стримуючи сльози, глянула у вікно, як вони сідають у таксі і як повільно, наче навмисне краючи серце матері, авто від'їжджає від будинку. Коли воно зникло за поворотом, Хелен повернулася в спальню, лягла на ліжку й стиха промовила:

— Я це мушу зробити, синочку. Востаннє. І досить з мене цих пригод...

Вона відчула якусь неймовірну втому, захотілося спати... Хелен знову задрімала. Та через годину прокинулася й з подивом визирнула у вікно — насувалася гроза. Небо затягнуло хмарами. На вулиці потемнішало, ніби настала ніч. Десь далеко почали вигравати свій божевільний танок блискавки, вітер вулицею погнав опале листя, захвилювалися дерева, прогинаючись під натиском вітровію. Ударив грім.

Сусід зі своїм собакою, котрий підібгав хвоста, бігли додому, рятуючись від негоди. Вони були мокрі з ніг до голови, мабуть, втекли з ділянки, на якій уже почався дощ. Хелен зі злорадою подивилася на цю парочку. Ставши перед дверима свого помешкання, сусід дрижав від холоду й ніяк не міг знайти ключі від будинку, гарячково риучись у кишенях. І враз вулиця освітілася білим неоновим світлом, повітря з хрипом затріщало й гострий меч блискавки врізався в машину сусіда. Вона вибухнула зеленим полум'ям, спалахнула, мов смолоскип. Над головою вдарив пекельний грім.

У Хелен від цього видовища радісно спалахнули очі. У них відбився веселий вогонь, що охопив авто. Сусід із переляком в очах так і завмер на порозі будинку, дивлячись, як воно палає. Його пес, зірвавшись з повідка, очманіло кинувся геть.

«Добрий знак перед нашою акцією в Росії, — радісно вирішила Хелен. — І дуже правильне рішення Господа, — склала молитовно руки, підвела очі до неба: — Дякую Тобі, Боже наш, що оберігаєш нашу добру Британію від погано вихованих дітей Твоїх, Боже, і поганих громадян нашого славного королівства. Амінь».

...Коли гроза вщухла, а дощ погасив пожежу, до будинку наїхали пожежники й репортери, страхові агенти та поліцейські. Набралося тут і кілька десятків усіляких роззяв. Усі гудуть, обговорюють,

цікавляться, що ж це за диво тут сталося? Сусід купався в несподіваній славі під спалахи фотокамер і запитання журналістів.

Хелен, роздратована шумом під вікнами, подумала: «Ліпше б він зараз сидів удома зі своїм собакою!», заклала у вуха беруші й продовжила займатися своїм.

Це було дійство, достойне кращих учнів Станіславського... Вона переодягнулася в костюм паризької фіфи, зробила відповідний макіяж, звіряючи його з картинками паризьких модних журналів. Десятки фасонних часописів було розкладено по всій кімнаті й відкрито на цікавих сторінках. Хелен уважно переглядала їх, придивлялася до деталей одягу на фото. Перечитувала статті з порадами й історіями з життя «вищого світу» Європи й Америки. Потім стала вигравати вічками перед дзеркалом, робити дурненьке личко. Стиха бубоніла якісь банальні фрази й награно дивувалася всьому, що її оточувало чи потрапляло на очі.

Нарешті покинула це, переодягнулася й стала вивчати величезну детальну карту, розстелену на підлозі. Шепотіла під ніс, запам'ятовуючи назви незнайомої місцевості. Заплющувала очі, переходила до письмового стола й перемальовувала карту на папір. Поверталася й звіряла з оригіналом...

Потім втомлено сіла над картою, взялася за голову й сказала з обуренням: «І на все це в мене залишилося три дні»?!

* * *

*Західна Україна, місто Калин.
1946 рік, 9 вересня, трішки про місто,
його мешканців і «гостей»...*

Після війни життя тут змінилося настільки, що зараз важко було впізнати довоєнне чисте та чепурне, наче іграшкове, містечко комерсантів та контрабандистів. Не так давно воно процвітало за рахунок вдалого розташування на торговельно-контрабандних шляхах між Румунією, Угорщиною, Словаччиною й Польщею. До 1939 року тут укладали великі контракти на ліс, нафту, сірку, сіль, цукор, вапно... Тут діяли два монастирі, чотири церкви, костел, синагога, два невеликих готелі, критий ринок, три школи, кілька кооперативів, п'ять аптек і одна лікарня на сто осіб, збудована ще коштом сумно відомого

ерцгерцога Фердинанда, через вбивство якого розпочалася Перша світова війна. Виходило вісім місцевих газет, з них три — українських. Як для міста з двадцятитисячним населенням — це дуже вагомні показники.

Варто також згадати висококласний бордель пані Агнешки, два ресторани, чотири кав'ярні, чотири пивних і кондитерську «пані Марисі», де випікалися неймовірно смачні тістечка, а також критий кінотеатр «Старт»; а ще був парк з літнім танцювальним майданчиком та великим ставком, на який щороку прилітали гніздитися лебеді. Тут для них навіть було вибудовано спеціальні дерев'яні будиночки.

Перший удар по економіці міста завдав прихід радянської влади в 1939 році. Комуністи закрили більшість культових споруд; кооперативи, газети, аптеки, крамниці стали державними... Німці, з 1941 по 1944 рік, навіть не намагалися оживити економіку міста, воно хиріло, втрачаючи останні ознаки багатого поселення. А коли в 1944 році сюди повернулася радянська влада, більшість кафе та пивних перетворилися на «рюмочні» та «вареничні», ресторани — в буфети та кафе «общепіта», із сумнівною якістю страв і совковим стилем обслуговування. У готелях розташувалися партійні та державні органи, а за невідомою логікою в колишньому борделі пані Агнешки було влаштовано готель із назвою «Комунарка». Місто посіріло, будинки почали обвалюватися, з них облітала штукатурка. На газонах і клумбах не висаджували квіти, кінські «яблука» з вулиць не прибиралися тижнями.

Здавалося, що єдиною спорудою, яка майже не змінилася, залишався міськвиконком — невеличка триповерхова будівля, колишній магістрат. Перед нею збереглася чимала площа, мощена бруківкою, із фонтаном у центрі, котрий, на жаль, не працював із 1939 року. Впритул до площі підходила мощена дорога, на яку саме в'їхала вантажівка.

Із критого кузова на ходу зіскочили два лейтенанти й попрямували до міськвиконкому. У провіт задньої куліси тента, що прикривала кузов, було помітно: там залишилися сидіти неголені озброєні типи, схожі на «лісовиків». Машина рушила далі, й слідом за нею проїхало ще чотири вантажівки-близнючки.

За чверть години з міськвиконкому в супроводі лейтенантів вийшов сам голова, опираючись на милицю й ковіньку. Махнув до когось

ціпком — під'їхало авто Микити Мироновича, всі троє всілися в нього. Машина рушила.

З вікна аптеки, що навпроти, за цим дійством пильно спостерігав фармацевт з явно вираженими семітськими рисами.

Худенький, мов висушений на сонці ізраїльської пустелі Негев, аптекар зняв з носа пенсне, промасував перенісся, близькозоро примружився, спостерігаючи, як авто, зробивши коло на площі, розвернулося й поїхало дорогою, протилежною тій, якою попрямували вантажівки. Одягнув пенсне й гукнув:

— Шльомцю!

Прибіг метикуватий хлопчина років десяти.

— А біжи-но, синку, до вуйка Василя, заклич його сюди. Маю йому ліки дати від геморою...

— Так, тату, — відповів хлопчик і миттю вибіг з аптеки.

* * *

Західна Україна, місто Калин.

1946 рік, 9 вересня,

сиротинець, ближче до обіду.

Довгим коридором, скриплячи протезами й милицями, подзвонюючи медалями, йшов голова. Скрипіння та дзвін розливалися глухим відлунням на всю довжину коридору, заповнювали простір. За ним — старший лейтенант Сербін і лейтенант Наконечний. Перший без особливої цікавості розглядав латаний-перелатаний бордового кольору паркет під ногами та стіни, до половини вкриті зеленою олійною фарбою. Вище цього рівня стіни й стелю було побілено мертво-блідим білилом. Подекуди на них залишилися сліди від куль різного калібру. Наконечному все було цікаво, він із захопленням розглядав вибоїни в штукатурці, тому запитав:

— Тут ішли бої, товариш?

— Точно! У сорок четвертому тут були німецькі казарми, — охоче розповів Микита Миронович. — Поперзавсе, наші прорвали оборону й зайшли німцям у тил. А вони саме займалися евакуацією. Ну, наші й не дали цього зробити. Зав'язався бій... Фашистів тиждень не могли викурити з підвалів. Коли в них закінчилися патрони, поперзавсе, вони

себе підірвали — з пораненими, з жінками — мабуть, секретарками... Фашисти, одне слово. Есесівці.

— Повчально, — буркнув Сербін.

— А ви, батьку, де ноги втратили? — поцікавився Наконечний. — Не з Крижнем, бува, воювали?

— Поперзавсе, — повчально пояснив голова, — не всім довелося стати розвідниками. Снайпером був я...

— І багато фашистів поклали? — не вгавав лейтенант.

— Підтверджених — двадцять сім. Поперзавсе, довести було непросто. Навіть самому переконатися складно, вбив ти того фріцака чи не вбив! Не підеш, поперзавсе, до німців питати: «А це не я там вашого Ганса двадцять першого вересня з дуба зняв»? То я собі так думаю, що поклав не менше сорока гадів.

— Солідно, — погодився зі смішком Сербін. — А може, варто було спробувати у німців таки попитати? Ще одну медаль дали б...

— Поперзавсе, синку, воювали не за медалі. Це вам, молодим, хочеться покрасуватися медальками. А нам хотілося перемогти фашистів і звільнити нашу Батьківщину від ворогів!

— А як ноги втратили? — далі допитувався Наконечний.

— На війні, синку, бувало, німці мінами засипали нейтралку... Е-хе-хе... — його протези враз заскрипіли якимось по-особливому тужливо, і він замуликав під носа:

*Бейте с неба, самолеты,
Крой, бойцы, во все штыки!
Застрочили пулеметы,
В бой идут большевики.*

У кабінеті Крижень розмовляв телефоном:

— ...Завтра сюди приїдуть журналісти-капіталісти. Ось тобі Хрест Святий, — перехрестився, — покажу їм все як є, без прикрас! І вони про це напишуть у своїх газетах, що ми не здатні весілля дітям справити! — крутить дулі перед слухавкою, кривить гримаси, розважаючи Трохимовича. — Спирту двадцять літрів і три вівці! Ти мене зрозумів?!

Зі слухавки долинули якісь жалібні звуки, на що полковник сказав:

— Так ото ж! Тобі ж буде гірше.

І кинув трубку на важелі, саме коли увійшли гості — голова з лейтенантами.

— О, — зрадів Крижень. — Добре, що ти машиною, чорте кульгавий. Трохимович з'їздить на склад, — до Трохимовича: — Давай, старий, одна нога тут, друга там. І в ритмі вальсу назад.

Голова зі згодою, мовляв, від тебе не відкрутишся, кивнув. Завгосп суєтно вийшов з кабінету, радісно вигукуючи:

— Вось вяселле згуляєм, так вяселле! Саправднає, з іншаземцями! Гета — ого-го!

Із коридору ще якийсь час у кабінет долітали його захоплені вигуки.

Крижень зацікавлено глянув на лейтенантів.

— Ну, а ви що за орли такі?

Сербін кивнув до Наконечного, той чеканним кроком підійшов до полковника й доповів по формі:

— Товарищ полковник! Старший лейтенант Сербии и лейтенант Наконечный прибыли в ваше распоряжение, согласно приказу начальника УМГБ Львовской области генерал-лейтенанта Воронина! Цель нашего пребывания здесь: проследить за ходом выборов, не дать шпионам развить свою деятельность и не допустить их контактов с местным населением, особенно с вражески настроенными по отношению к советской власти элементами! Также усилить группу поиска и обнаружения рации, выходявшей в эфир с вашего района. С нами в группе усиления — десять спецов и аппаратура прослушивания. Сейчас они располагаются в гостинице «Коммунарка», готовят номера к прослушиванию.

Крижень узяв їхні папери, розчаровано пробурмотів під носа: «Штабісти»... — і вголос:

— Без вас клопоту хватає. Наші люди працюють, і скоро ми все будемо знати про рацию. Справа кількох днів. Це ювелірна робота.

Сербін вирішив не без апломбу додати:

— Согласно распоряжению министра МГБ товарища Абакумова, приказано на словах передать дополнительную директиву: в случае провокаций со стороны бандитов или шпионов провести силовую операцию спецотрядами МГБ при поддержке двух минометных взводов, пулеметного взвода, роты прикрытия по зачистке города и окрестностей с блокировкой всех дорог. План «Закат». Отряды выехали в заданный район.

Крижень сердито креснув зубами, шукаючи поглядом співчуття в голови:

— Та знаю я... — відмахнувся. — Вони в Москві ніби з перепою одурили! — і до лейтенантів: — Повірте, синки, тут так не можна працювати. Регіон специфічний. Місцеві мешканці й досі нас не сприймають, не сприймають радянську владу. Принаймні, більшість... А що в лісах робиться, ви й самі знаєте. Он у сусідньому районі бандити винищили цілий спецзагін. Так що без мене ані кроку. І не потрібно шукати слави героїв... Потім мені пиши листи вашим мамам: «Пал смертю храбрых»... А я так не люблю всю оцю писанину.

— Ми повинні діяти відповідно до отриманих інструкцій, — заявив Наконечний.

— Не гнівайся, синку... Але ми тут усі — як під прицілом снайперів. Тому мій наказ відмінє всі попередні накази. І знайте: буде щось не по-моєму, я вас за законами військового часу... Просто порву мордяки на британський прапор. І це не жарт.

Наче підтверджуючи, що Крижень так і зробить, голова покивав.

— Но, товарищ полковник, вы должны понимать, что это — указания, исходящие от самого товарища Абакумова, — обурился Сербін. — и генерал-лейтенанта Воронина!

— Так, товариші офіцери! — підвищив голос Крижень. — Щоб ви розуміли: і з Сашком Вороніним, і з Вітьою Абакумовим я завжди знайду спільну мову. Але якщо будете виконувати мої накази, я вам даю слово, що всі ваші знання, уміння я використаю повністю в процесі запланованих заходів. І повірте, ви тут здобудете такий досвід, що вистачить спогадів до кінця життя!

Полковник помовчав, подивився на лейтенантів і вирішив наостанок достукатися до їхнього глузду:

— І ще запам'ятайте: завдання контррозвідника — не вбити тисячі людей, а нейтралізувати ворога, переманити на свій бік або використати в наших інтересах.

— Але ж ви-и... — вирішив чи то дорікнути, чи то нагадати Наконечний, — самі знищили розвідшколу, а там була сотня зрадників!..

— По-вашому, я б зміг це зробити сам? Я спочатку знайшов, завербував помічників... — криво посміхнувся Крижень. — Потім ми обпоїли усіх снодійним... облили бараки бензином... на пожежу

прилетіли наші літаки... Хіба я зміг би це зробити сам, без допомоги? Так, годі паякати. У мене на сьогодні повно справ. Нині відпочивайте, займайтеся своїми ділами, а завтра всі на десяту ранку до мене на нараду. Кругом! Марш!

Коли лейтенанти розчаровано вийшли з кабінету, Крижень сказав голові:

— Ось і архангели прилетіли по наші душі. Я б сказав, «амурчики»... Міг би Вітька серйозніші кадри надіслати. Помічники хренові...

Тим часом «архангели» вийшли на вулицю, закурили. Із приміщення до них долинув скрип милиць — ішов голова. Сербін кивнув до Наконечного. Той завів:

— Щось мені цей Крижень не подобається, — сказав лейтенант якось голосно, награно. Обоє прислухалися — скрип протезів затих.

Сербін знову кивнув, мовляй, продовжуй. Наконечний, затагнувшись димом, заявив:

— Якщо він такий геніальний розвідник, з якого дива опинився тут, у цьому свинарнику? Він навіть орденські колодки на піджак не вчепив! Бойться бандитів? Не розумію я цього!

— Тобі ж казали: «разложеніє». Ти бачив, він навіть хрест носить... католицький. Да-а, Юр... потрапили ми в саму натуральну дупу. У повному розумінні цього слова. Відчуваю, це не те місце, де роздають медалі...

— Правда, даремно сюди напросилися. Треба було в район капітана Орлова йти. Наші пацани звідти повернулися з «червоними зірками»...

— Як тільки закінчатся ці вибори, попросимося туди! — вирішив Сербін.

— Ага...

Протези знову зарипіли, на порозі з'явився голова й сказав:

— Поперзавсе, хлопчики, ви акуратніше. Крижня тут усі поважають. Навіть я мушу з ним рахуватися. А характер що в нього, що в Трохимовича — лютий. Старі вояки. Поперзавсе, за чужими дітьми ходять. А діти тут — чії хочеш. І наших офіцерів, і тих, з лісу... З дітьми ми не воюємо.

— Да никто с вашими сопляками воевать не собирается. Есть приказ, и он обсуждению не подлежит. Его мы выполним до конца, — заявив Сербін і смачно сплюнув під ноги.

* * *

*Західна Україна, місто Калин.
1946 рік, 10 вересня,
кафе «Герої Шинки» (колись «Княжа вежа»),
ранок.*

Єдине справжнє кафе, що й досі залишалося в місті, прибилося бочком до старої фортечної вежі. Тому всередині завжди було посередньовічному тьмяно, але затишно. Та в теплі дні публіка любила посидіти на вулиці. Тут, під великими, вже вицвілими парасолями, офіціанти старої виправки щоранку розставляли важкі металеві стільці й столи і з любов'ю сервірували їх. Потім біля дверей на посту ставав гордий, як гвардієць короля Абіссинії, метрдотель і зустрічав гостей, маючи для кожного привітне слово. І хоча вже кілька років, як з крамниць і кафе зникло багато «довоєнних» продуктів, таких як, наприклад, шоколад, французькі булки, іноземні лікери, вина, коньяки, яйця, масло, буженина, карбонат, шинки, ковбаси, гусячі шкварки, спагеті, томати, мармелад, помаранчі, тобто зникло все, до чого звикли люди до війни, зате не зникла кава. Хоча навіть у самому Львові відчувалася її нестача.

Кавою вдосталь запаслися мешканці міста ще у вересні 1939 році, коли польська влада зникла, а радянська ще не прийшла. У тупику залізничного депо хтось «забув» п'ять вагонів із бразильською кавою в зернах. За одну ніч вона зникла безслідно, розпорошившись по коморах та буфетах міщан і залишивши по собі в товарних вагонах стійкий аромат арабіки.

Цього ранку Крижень цідив напій з маленької чашечки, насолоджуючись смаком кави по-віденськи, манірно відстовбурчивши мізинець. Нині він був одягнений у піжонський двобортний костюм, білу сорочку й строгу краватку. Замість чобіт і галіфе на ньому були шта — ни та коричневі туфлі «оксфорд». Полковник сидів, насолоджуючись теплим днем, мружився на сонечко, що пробивалося з-поміж верховіть дерев. Перед ним на столі був кавник, надламана плитка шоколаду на блюдці, грінки, мед у розетці, глечик з молоком, пляшка мінеральної води. Та, незважаючи на видимий стан спокою, його очі бігали, уважно «прострілюючи» невеличку площу перед кафе.

Навкруг нього — вільні столики, тільки скраю туляться місцеві мешканці. Здебільшого чоловіки під 60 років.

У його бік намагаються не дивитися, вдають, що їх цікавить тільки кава й розмови про політику. Звісно, вголос усі схвалювали політичний курс партії й були невдоволені підступними агресивними планами нещодавніх союзників СРСР — Великобританії та США. Усе так, як написано в газетах... До них по черзі підходив метрдотель, вони про щось розмовляли й потайки подавали записочки, які той непомітно передавав полковнику.

Крижень допив каву, відставив чашку й запитливо подивився на метрдотеля. У метрдотеля пиху мов вітром здуло, він підійшов, запобігливо зазирнув в очі полковнику й стиха поклав на стіл папірець.

— Ще вам цидулка від пана Кароля... — пояснив. — Питає за племінника.

— Передай: якщо він ще хоча б раз замість інформації принесе бабські плітки, я сам потурбуюся, щоб його племінника вигнали з партійної школи. Це все?

— Так, пане Крижень.

— Розрахуй цих хлопців та нехай потихеньку розходяться. І передавай вітання усьому шановному панству! — реготнув.

— Слухаю, пане полковнику...

Скоро літня площадка спорожніла. Крижень залишився сам на сам з приємним вересневим днем. Він знову налив собі з кавника в чашечку кави, задоволено подивився на світ Божий, на перехожих, що сновигали вуличкою, на потішне кошеня, що разом з мамою-кішкою грілося на сонечку... Він навіть заплющив очі й на якусь мить наче задрімав... та почув наближення дитячих кроків і розплющив очі. До нього підбіг хлопчина років десяти.

— О, Михаську! — зрадів Крижень і нахилився до хлопця. — На тобі чоколядку, — дав шматок шоколаду з блюдця.

Той узяв, загорнув у хустинку й поклав до кишені.

— Пане директоре... — сказав Михасько з дикцією дитини, що погано чує.

— Не «пане», а «товаришу директор», — сказав повчально Крижень. Було помітно: Михась читає по губах.

— Товаришу пане директор, я ходив за тими новими офіцерами. Вони були на пошті, потім у буфеті...

— Добре, Михаську, добре. Сідай, — вказав на стілець поруч із собою.

Але хлопчина оглянув незнайому йому обстановку кафе, підійшов до стільця з кованими бильцями й плетеними залізними трояндами в спинці, зачаровано погладив штучні квіти рукою, та не сів. Він збентежено шукав поглядом щось знайоме, зрозуміле, але не знайшов. Тоді обперся на бильце ліктями й став у стійку під кутом 45 градусів, наче показуючи, що йому тут не затишно.

— А про що розмовляли? — допитувався Крижень.

Михасько дістав з кишені трубку від бінокля, поклав її на стіл і розповів гугняво:

— Що схему складають для спецзагонів... І що вони розкажуть начальству про ваше раз-ло-же-ні-є... І що покажуть вам, хто тут головний.

— Оце так! — усміхнувся. — Ну, це ми ще побачимо, хто кому покаже... — задумався. — Слухай-но, Михаську, ти нині на уроки вже не йди, — віддав назад трубку бінокля. — А йди ще позирай за ними в льорнетку. Тільки добре дивися, що вони там кажуть. Та запам'ятовуй! І на, візьми бутерброди, щоб не був мені голодний! — дістав з кишені пакунок, дав хлопчику. — Так, і начальнику пошти скажи, щоб мене знайшов, маю до нього справу.

Хлопець заховав бутерброди за пазуху, взяв трубку бінокля й, кинувши: «Так, пане директоре», радо побіг виконувати завдання, миттю зникнувши за рогом будинку. Крижень допив каву. Задумався.

— Покажете Крижневі, хто головний? — пхинькнув під носа. — Ну... саме цього ми не допустимо. Є тут кому керувати.

Офіціант приніс гарячий кавник, Крижень налив собі свіжої кави, надпив та мало не похлинувся — через дорогу мчав, мов навіжений, Трохимович.

— Старий, за тобою хтось женеться?! — зірвався на ноги полковник. — Трохимович! Стій!

Трохимович різко зупинився, озирнувся й кинувся до Крижня, здалеку вигукуючи:

— Бяда, Іванич... Ой, бяда!

Крижень з посмішкою тільки й покивав:

— Хто б сумнівався! Знову «муж вярнувся, ой, як невучасна»?

Трохимович сів на стілець, шарячи по столу, чи бува немає чого «таго». Але «таго» на столі було відсутнє, тому він із нерозумінням глянув на Крижня. Той поцікавився:

— Ну, кажи вже, що в тебе сталося.

— Бяда, Іванич! Толькі што на мянє, беднаго старого, у завулку напалі уркі. Гроши ім давай. Да калі б я мав тия гроши! Троє на аднаго! Здравия, по центнеру кажний!

— То ти від них даєш драла? — не повірив Крижень.

— Не уцьоківаю, а бягу у міліцію, каб тела їх забралі, — розважливо пояснив.

— Ти їх повбивав?!

— Чаго повбивав? Так, придушив, звязав. Хай з імі наш капітан разбіраецца. О! І трафеі! — виклав на стіл кілька ножів і наганів. — Ну, я пабег.

— Тпр-р-р! Сядь! — поклав йому руку на плече Крижень— і до метрдотеля: — Чув?.. — той кивнув. — Дзвони в міліцію, — до Трохимовича: — Де це сталося?

— У акурат на вулице імені тавариша Вацлава Злодзейского, сємь.

Крижень пояснив метрдотелю:

— Вулиця Воровського, сім, — до Трохимовича: — Кави вип'єш?

— Сам пій гети дзьогаць горкій! — обурился той. — Як ти гета можаш піць? Мнє б нерви заспакоіць, гарелачкі чарку, а? Йон як руки трасуцца, — простягнув руки, але вони не тряслися. Побачив це, різко забрав. — Во як трасуцца!

Крижень здивовано покивав:

— Мені б такі нерви... Що ж, свої наркомівські сто грамів ти нині заслужив.

— Так несправядліва! Їх било троє, а я адзін! Гета як за збіти самальот... Давай триста!

— Заслужив! — вирішив Крижень і покликав офіціанта.

Через мить на столі опинився великий різьблений графин з горілкою, смажені сосиски, «іменний» гранчак Трохимовича, з яким він ніколи не розлучався. А ще — чорний хліб і креманка з гірчицею — фірмова страва від шеф-кухаря для героя цього ранку. Вони додали демократичного шарму вишуканій сервіровці столу. Незабаром шестеро міліціонерів і дружинників з червоними пов'язками на

рукавах провели повз кафе під руки здорових чоловіків, котрі ледве перебирали ногами.

Трохимович до них підняв чарку, смикнув і смачно засопів. Занюхав хлібом, зачерпнув ложку гірчиці, з насолодою закусивши.

— Якая смачная! Давно я з таким апетитам не снідав!

Крижень, не перестаючи дивуватися:

— Для мене це як загадка вселенського масштабу: не перший рік запитую і себе, й тебе. Ну, ти, звісно, даєш постійно різні відповіді... Хочу почути й цього разу: звідкіля у тебе стільки дурної сили й здоров'я?

Трохимович ні на мить не задумався й випалив:

— Таму што я веду здоровий лад жицця! — дав щигля графину. — Ні дня без лікарствав.

3

*Підмосков'я. 1944 рік, 5 січня,
конспіративна дача Управління Особливих відділів НКВС,
00:24 за московським часом.*

До дачі їхали довго. Дорогу замело снігами, що й не встигали її розчищати. Машина важко пробивалася через перемети в столітньому сосновому лісі. Часто офіцери супроводу виходили з авто й вручну розгрібали снігові замети. Крижень сидів на задньому сидінні легкового ЗІЛа. Він був худий, одягнений в якесь лахміття, з почорнілим лицем, викоченими очима і з синіми, запеченими губами. Без жодних емоцій і переживань, він тільки дрижав від холоду, що пробирав до кісток, і часто захлинався грудним кашлем. Офіцери накидали на нього кілька шинелей, та він збайдужіло дивився у простір, наче не розуміючи, що з ним сталося, де він, куди й для чого його везуть, і ніяк не міг зігрітися. Один із офіцерів подав йому фляжку з коньяком, Крижень через силу зробив кілька ковтків, але виблював — організм не сприймав чистий алкоголь. Він попросив води, та в офіцерів її не було. Один майор запобігливо розігрів запальничкою кілька грудок снігу з коньяком у солдатському кухлі й подав цей напій Крижневі.

Той через силу влив його в себе, але не заспокоївся, хоча на якийсь час перестав тремтіти й задрімав під шинелями, котрі врешті почали його зігрівати. Щоправда, ненадовго. Скоро Крижня знову залихоманило.

Нарешті через дві години вони дісталися на місце. На вулиці густо сутеніло. Попереду яскравим світлом, неприродним, чужим у цьому світі зимового мороку, вигравав великий будинок, що слугував і санаторієм для розвідників, котрим треба було відпочити після проведених операцій, і місцем підготовки резидентури, й штабом розробки спецоперацій.

По периметру його охороняли солдати з мовчазними вовкособаками, котрі ходили з ними на повідках, підозріло дивлячись на світ з-під лоба, й не гавкали. Вони були навчені не лякати людей гавканням, а одразу нападати на тих, хто без дозволу заходив за

периметр. Довкола — гучний стогін сосен, що замерзли й скаржилися одна одній на лють зими, а ще — різкий скрип снігу під ногами й тиша, котра дзвеніла у вухах. Світло прожекторів хаотично прорізало морок ночі, додаючи моторошності загальній картині...

Крижень вийшов з машини — сніг відбив світло прожектора, яке різко, тисячами дрібних вогників, штрикнуло йому в очі. Він закрився рукавом шинелі й заточився, але не впав. Його підхопили під руки офіцери супроводу й повели до будинку.

Вони майже внесли його на руках до середини, у великій вітальні поклали на зручну канапу й накрили ковдрою. Крижня не переставала

бити лихоманка, раз у раз починало кидати в пропасницю. Розв'язний молодий капітан переконливо порадив:

— Тебе пожрать надо, дядя. М'яса — пици мужиков. И выпить, как водится. Крепко, по-нашему, по-русски! А то расклеился, тоже мне разведчик! Ща все принесут, не бойсь, поставим тебя на ноги!

Крижень мовчав.

— Води... — попросив він. — *Ich habe nichtgetrunken, kein Wasser*, — іноді він переставав розуміти, де перебуває, думки в голові плуталися. — Я дуже давно не пив води...

Офіцер до когось махнув рукою, дівчина в білому фартушку й з паперовою короною на голові, які носили офіціантки, принесла тацю зі слабогазованою мінеральною водою спеціального розливу, склянками, коньяком і закусками. Крижень зубами, мов дикий звір, зірвав корок з пляшки мінералки й довгим ковтком випив з неї рідину. Після цього впав на диван і збайдужіло повалився на бік, захлинаючись кашлем. Його раз у раз хапали холодні дрижаки. Він ніяк не міг заспокоїтися, розслабитися, зігрітися.

— Я хочу спати, я дуже хочу спати, дайте мені поспати... трішки. Не чіпайте... *Ich will schlafen. Lassen Sie mich in Ruhe...* — і, здавалося, провалився в сон.

Капітан сказав офіціантці:

— Сейчас его не надо трогать. Ну, ты же врач, знаешь, что нужно делать...

— Так точно, товарищ капитан!

— Поставишь ему еще минералки, коньяка, вареных яиц, белого хлеба и жареного мяса. Всего понемногу. Лимоны, обязательно лимоны! Ему нужно возобновить силы. Полтора месяца по лесам добирался к партизанам в Белоруссию из Восточной Пруссии. Сам. Без еды и поддержки. Два осколка в плече и пулю в спине выковырял пальцами. Три дня отлежался на чердаке у какой-то чухонки — и дальше пошел... Счастье, что он пришел к партизанам, и именно в тот момент прибыл самолет с большой земли... Счастье, что партизаны наши, — підморгнув, — осназ НКВД — своих уважают. Этот герой должен не только выжить, но еще послужить нашей родине. Понятно, товарищ младший лейтенант?

— Так точно! — виструнчилася дівчина. — Я прослежу, чтобы он правильно питался. Ему сейчас нельзя всего этого — тяжелой пищи...

— Нельзя? — здивувався. — А мы, когда из окружения в сорок первом вышли, корову уписали, чуть животы не полопались... Ладно, смотри мне, Варя, — жартома погрозив вказівним пальцем. — Дальше все зависит от тебя. Видишь, у него на груди крестик, — показав пальцем. — Если только попросит, найдешь для него попа с кадилом, захочет послушать рождественские коляды (а хохлы это дело, ох, как любят) — либо сама спой, как поют в твоей Юзовке, э-э-э, то бишь в Сталино, либо доставь сюда церковный хор из нашей разведшколы! Пусть споют ему. Э-эх! — згадав своє, — у нас тоже бабы в селах как заведут в коляды!.. — і завів:

Авсень, авсень!
Ты, седая борода,
Отворяй ворота!
Старый хрыч,
Поддай пирога!
Таусень! Таусень!

При цьому він навіть радісно став підтанцьовувати, співаючи, а коли закінчив, із гордістю заявив:

— Эх, умеют наши бабы завести народ на праздник, не то что у вас — не авсень, а жалостливый вой... Ну да ладно... Захочет наш герой новогодний детский утренник с хороводами и Дедом Морозом — устрой. Поняла? Все для него!

— Что за цаца? — поцікавилася офіціантка.

— Три разведшколы СД и Абвера раскрыл, мы их разбомбили в гавно. Последнюю — в Восточной Пруссии. Просто поджег, так и навел наши самолеты! Это ж наш Крыжень, слыхала небось?

— Крыжень! Конечно слыхала, о нем все только и говорят!

Крижня в маренні напівсну продовжували бити холодні дрижаки.

— Он до сих пор не может согреться, — розвів руками капітан. — Вот промерз хохол! Ниче, они живучие, здоровые! А выносливые какие — пахать можно!

— Позвольте? — запитала дозволу Варя.

Капітан кивнув. Вона скинула з себе верхній одяг, лягла біля Крижня, повертаючи його до себе спиною, обняла. Вона відчула його худе, змарніле тіло, що промерзло до ниточки, і цей холод засів у ньому, ніби болячка, й не хотів виходити. Він був давно не митий, у

несвіжому одязі, але зараз це не мало значення. Дівчина прошепотіла на вухо Крижневі:

— Я тебе зігрію, герой ти наш... Ніщо так не може відігріти чоловіка, як жіноче тепло, — вона дбайливо погладила його по голові. — Я тобі дам своє тепло...

Капітан накрив їх ковдрою.

— О, так ты тоже из этих? С Хохляндии? А я думал, Сталино наше... Так даже лучше, вы быстро найдете общий язык, — розсміявся. — Смотрите только, хохляток маленьких не наплодите — нам еще воевать и воевать, а не с детишками возиться!

...А Крижень, відчуваючи хвилі тепла від Варіного тіла, нарешті провалився у сон. Глибокий, тривожний, що раз по раз переривав кашель.

Дівчина з-під ковдри сказала капітану:

— Дальше я сама. Все будет хорошо... Только разожгите камин.

Капітан кивнув, навшпиньках підійшов до каміна, розпалив його й так само тихо вийшов.

...Абакумов приїхав на дачу з самого ранку. Він поспіхом вийшов з машини, збіг на ганок і важкою ходою, гримаючи генеральськими чобітьми по паркету, пройшов по будинку. Віктор Семенович рвучко відчиняв двері з кімнати в кімнату, поспішаючи побачити свого улюбленого розвідника. Комісар Держбезпеки третього рангу увірвався в вітальню, коли Крижень намагався снідати. Він нарешті помився, переодягнувся, але одяг висів на ньому, як на скелеті, в очах залишилася втома, лице й руки були коричневими, з облізлою шкірою, але не обмороженими. Перед ним стояла тарілка з бульйоном, і Варя саме вмовляла його з'їсти хоча б ложку гарячої рідини. Він не міг. Його організм не сприймав будь-яку їжу.

— Майор! — гаркнув з порога Абакумов. — Что за херня? Расклеился как говно, сукин сын! А-ха-ха!..

Крижень звівся, млява, але радісна посмішка майнула в нього на обличчі. Вони з Абакумовим обнялися.

— Только не хлопай по спине, — застережливо попросив Крижень. — Там раны, — і захлинувся кашлем.

— Не буду, не буду, знаю, знаю, не впервой... — сказав начальник Головного управління контррозвідки СМЕРШ, заступник народного

комісара оборони. — Хотя ты сделал то, что никто до сих пор не сумел, и заслуживаешь генеральских объятий!

— Это не значит, что меня нужно повторно травмировать, — знехотя посміхнувся.

— Дочка, — звернувся Абакумов до Варі. — Самогоночки нам принеси... Я мигот поставлю нашего героя на ноги. Два дня — и он в строю, продолжает уничтожать наших врагов.

— Да у нас нет самогона...

— Найди, дочка, найди. Где-то у Макара Филипповича должно быть.

— У печника?

— Что за молодежь пошла? — до Крижня. — Нашего учителя, дядю Макара, считают простым печником... — до Варі: — Иди к нему, он за двенадцать рубчиков поллитра продает. Возьми две. И сдачу бери, он не любит, когда его принимают за барыжника. Давай, дочка, поспеши...

Дівчина вийшла.

— К чему самогон? — здивувався Крижень. — Коньяк есть.

— Коньяк, брат, для рафинированных интеллигентов или неудачников, которые считают себя пупом земли, — пояснив Абакумов, сідаючи у велике крісло навпроти. — Душу не лечит, а просто бьет в голову.

Крижень теж сів. Його знову почала бити лихоманка, тому натягнув на плечі теплий плед.

— Так вот, — продовжив бадьоро Абакумов. — Под такую закуску, — провів рукою, показуючи страви на столі, — грех мне и самому не выпить. Я, брат, коньяка не уважаю. А у Филиппыча самогон — самое то, что доктор прописал: настоящий на корнях, лечебный. Лошадь с ног свалит, а мужика на ноги тотчас поставит. Что не выпьем, тем Варя пусть тебя с ног до головы хорошенько натрет. Тогда самогон согреет не только душу, но и кости.

— Я и есть-то не могу, а ты хочешь, чтобы я пил...

— Сколько дней голодал?

— Почти месяц... Шел по снегу ночами. Днем отлеживался. Ни огонь разжечь, ни в село зайти... Хорошо, что перед культпоходом по лесам да весям поправился на двадцать пять килограммов — жрал как не в себя. Вот этот запас мне и понадобился...

— Какая сила воли! Не было желания зайти в село, подкрепиться, согреться?

— Не было. Потому и выжил, что никуда не заходил.

— Бог тебя любит, Степа, Бог любит!

Нарешті Варя принесла самогон. Абакумов розлив пляшку у дві склянки. Трішки налив і Варі.

— Пей, — наказав Крижневі.

Той узяв гранчак і поволі, як воду, випив. Самогонка справді була солодкою, приємною на смак, не міцна — менше 40 градусів, з пряними травами. Він хвильку посидів, відчуваючи, як алкоголь приємним теплом розливається тілом, як вдаряє в голову, зігріває горло, ніс, чоло, груди. Абакумов усміхнено подивився на Степана, почаркувався з Варєю й випив до дна. Захрумтів солоним огірком.

Крижень відчув голод. Він з блаженною усмішкою подивився на Варю, узяв ложку і сам почав їсти ледь теплий бульйон. З'їв навіть шматочок курячої грудки. Алкоголь його розібрав, він п'яно глянув на Абакумова, на Варю, звалився на бік і захропів. Та сон був сторожким. За останніх кілька місяців Крижень звик до такого сну. Навіть коли він спав, чув, що відбувається довкола, кожний звук, кожний шерех.

Абакумов з Варєю глянули на розвідника, посміхнулися. Випили ще по чарці, поснідали. Крижень хропів, видаючи в повітря неймовірні рулади...

Через якийсь час тут зібралося кілька вищих офіцерів НКВС на нараду. Крізь сон до Крижня долітали окремі фрази незнайомих людей:

— Этот хохол слишком опасен, его нужно отправить куда подальше... Надо проверить, действительно ли там сторело столько предателей... Я сам хохол, поэтому знаю, что хохлам верить нельзя... Опасный... независимый... долго прожил в Европе... надо сажать... надо в Сибирь... опасный... долго спит... хохол... ишь, как храпит... Мы и без хохлов войну выиграем... нейтрализовать... проверить, как он использовал деньги... деньги!.. как он выжил... это наша победа... мы... наш народ... товарищ Сталин... мы... наши... нельзя верить... не верить... Хохлы... Жуков предлагает их всех переселить, как и татарву... Товарищ Сталин... Сталин... Не верить собакам!.. Я сам, но... Хохлы...

Крижень прокинувся. У кімнаті нікого не було, тільки Варя дрімала в кріслі, в якому до того, як він відключився, сидів Абакумов. Вона відчула це пробудження, розплющила очі, кинулася до нього, подала пляшку з мінеральною водою. Степан погасив спрагу довгим ковтком. Глянув у вікно. Був сонячний, радісний день.

— Виспалися? — поцікавилася Варя. — Ви спали п'ять годин...

— Ще не знаю... Така хрінь снилася...

Вона нахилилася над ним і, поправляючи подушку під спиною, прошепотіла на вухо:

— Вам потрібно погоджуватися на пропозицію Абакумова, тільки не залишайтеся в Москві, якщо залишитесь, вас приберуть. Справу вирішено, — й уголос: — Я позову товарища Абакумова.

Крижень із розумінням ледь помітно кивнув. Вона вибігла, за хвилину повернулася з Віктором Семеновичем. Той з порога бадьоро заявив:

— Вижу, что уже здоровый.

Крижень струснув головою й покашляв. Кашель зменшився.

— Давай будем обедать, — запропонував Абакумов і кивнув до Варі, мовляв, подавай.

Невдовзі на столі парував густий грибний суп з домашньою локшиною. Абакумов, побачивши це кулінарне диво, задоволено потер руки. Крижень про себе зауважив, що під стіною стоїть «батарея» порожніх пляшок, отже, поки він спав, тут вирувало життя, й усе, що він чув крізь сон, таки не намарилося. Варя розлила ополоником із супниці по тарілках пахучий суп, вибираючи майору рідину, а генералу — гущу, як він і любив.

Цього разу Абакумов налив у маленькі чарки й сказав тост:

— За победу! — і влив у себе самогон.

— За победу, — підтримав Крижень.

Він з'їв кілька ложок юшки й відчув, що наситився. Абакумов з апетитом поглинав гарячий, мов вогонь, суп з цілушкою чорного хліба, густо намазаного гірчицею, аж розчервонівся. Знову налив по чарці й, задумавшись на мить, сказав:

— Говоришь, поправился на двадцать пять килограммов... Поэтому и выжил?.. Надо эту практику внедрить для наших агентов, из тех, кто под угрозой разоблачения. Попадут в гестапо, может, жир

поможет выжить. Пусть запасаются жирком, как барсуки, — зареготав і випив.

— Сейчас время голодное. А я работал на складе, как мог, уничтожал вражеские запасы... — через силу посміхнувся Крижень.

— Это тоже доброе дело... Вот что, Степан, — Абакумов відсунув від себе тарілку й кивнув до Варі, мовляв, вийди.

Дівчина слухняно вийшла. Крижень з вдячністю провів її поглядом.

— Пока ты спал, мы тут немного посовещались, — продовжив Абакумов. — Думаем, что хватит тебе играть в шпионов. Береженого и Бог бережет. Ты уже засветился, где только мог. Сейчас мы готовим диверсионные группы для работы сначала в Белоруссии, а затем и в Польше. Предлагаю тебе возглавить одну такую группу.

— Как-то я не привык к такой работе... Да и не готов сейчас.

— Куда же сейчас? Тебе надо отоспаться, отъестся, отдохнуть. И только тогда... Время на подготовку есть, два-три месяца. Подберешь людей... Мобильные группы по двенадцать-пятнадцать человек... Автономная работа, прямое подчинение лично мне...

— Я не готов дать ответ.

— Хорошо, тебя никто не подгоняет и не заставляет. Ты и так сделал очень много для нашей родины и партии. Если хочешь, пойдешь ко мне в ведомство на генеральскую должность, в отдел аналитики и планирования операций.

— Нет-нет-нет, это не мое, ты же знаешь. Пожалуй, соглашусь на группу...

— Итак, решено, диверсионная группа, — налив весело в чарки Абакумов. — За что и выпьем. Без работы у нас не останешься — это главное... Кстати, ты помнишь, кто тебя в лесу подобрал?

— Смутно. Два последних дня с трудом ковылял, думал, что не дойду.

— Не помнишь? Это такой кадр колоритный, скажу я тебе! Тянул тебя на себе пять километров. Он сейчас здесь. Хочешь увидеть своего спасителя? За тобой попер на «большую землю»...

— Конечно, хочу...

Абакумов зірвався на ноги, вибіг із зали й через хвилику повернувся з дядьком-здоровилом, який зайняв собою весь дверний просвіт, побачив Крижня та з порога весело заявив:

— Бач! Хреснік! — радісно розвів руками дядько. — А я тут думаю, куди цябе ад мяне забралі? — і подивився на нього, як на рідного.

Помітивши на столі ціле багатство — пляшки й закуски, як лев пройшов по кімнаті, усівся до столу й радісно плеснув долонею Крижневі по коліну.

— Як здорове, хреснік? — він був щасливий, як дитина. — Скажу табе так: яке щчасце, яке щчасце, што ти живи! А я нясу цябе па снегам і думаю: чаму йон такі льогкі, як хлопчик? А ти мне: дзядзька, дай вади, я вади давно не пів... Я табе даю вади, а ти мне: гета лепшае, што йосць у свеце — вада... — сльози з'явилися в куточках дядькових очей. — Ну, як ти зараз, хреснік?

— Та слава Богу... Живий — це головне.

— Ну, так за гета треба «таго», — дядько враз ще більше звеселів і вказав пальцем на накритий стіл — це виглядало так, наче він погрожує напоям, що стояли на ньому; дістав з кишені гранчак, куди й плеснув півпляшки коньяку. — Твайо здорове! — підняв чарку до Степана, подивився на Абакумова — й до того: — Твайо так сама, ваша благароддзе! — залпом вдув коньяк, зачерпнув ложкою гірчиці й закусив.

Абакумов не стримався, розсміявся. Крижень теж розсміявся й поцікавився:

— А сам ти хто, чоловіче?

Той аж крекнув від здивування, що його досі не знають:

— Як гета — хто? Скажу табе так: мяне вся заходняя Беларусь ведае! Я Тра-хі-мо-віч!

* * *

Західна Україна, місто Калин.

946 рік, 16 вересня,

площа перед міськвиконкомом (колишнім магістратом),

близько полудня.

Осіннє повітря оповив легкий серпанок, воно стало густим, наче скляним. Крізь нього з неохотою пробивалося сонце, й день радував приємним теплом. На міській площі перед колишнім магістратом народ майже не снував, як це бувало завжди. Здавалося, що люди

обминали її, бачачи компанію, котра стовбичила при вході до міськвиконкому. Ця компанія була невелика, але серйозна...

Трохимович з Мироном Микитовичем обперлися на спинку лавки, грілися на сонці, замруживши очі, й обоє наче дрімали. За ними стояв капітан Івченко, як завжди — насторожено прострілюючи поглядом довколишню територію. На передньому плані — Сербін з Наконечним, вони збуджено курили. Сербін раз по раз спльовував під ноги.

Трохимовичу було нудно й у роті сухо від курива.

— Я би таго... мінералкі зараз ці сітро пацягнув, — заявив, і до голови: — Можа, сходзім у буфет піва глотнем? Скажу табе так: я б цяпер кружкі две, не, нават три присудзів...

— Яке пиво, Трохимович, зараз народ з Європи приїде, а ти своїм перегаром на них як дихнеш — усі попадають!

— І чаго ім падаць? Проста очумеют... А я б з рибкай, таранькай... — мрійливо подивився в бік буфету, що аж манив.

— Якщо ти до пива ще риби напакуєшся, тоді вони не те що очуміють, вони очманіють!

— Дурнимі стануць? Гета тоє, што і треба разведци — вивесці з ладу шпійонав.

Подивився на компанію й запитав:

— А чаго ми чакаєм? Приедуць гості, хай ідуць у гатель. Там йосць каму за імі даглядаць. Я скажу так...

Сербін уже вкотре роздратовано йому відповів:

— Надоел уже... У нас тут серьезное задание, серьезная работа, а вы... Вы же профессионалы, а ведете себя, как дети! — збуджено сплюнув під ноги. — Короче, старик, у нас приказ: встретить, познакомиться, отвести, провести. Войти в доверие... Потом показать все преимущества нашего социалистического строя. Все, не стану тебе больше этого повторять. Ждем!

— «Единение людей с людьми, основанное на реальном различии между людьми и взаимном человеческом доверии, понятие человеческого рода, перенесенное с неба абстракции на реальную землю, — что это такое, как не понятие общества» — із пафосом заявив Наконечний, не відриваючись від своїх думок.

Трохимович із головою здивовано презирнулися. Наконечний охоче пояснив:

— Карл Маркс, письмо Людвигу Фейербаху в Брукберг.

Трохимович з ніг до голови оцінив Наконечного й парирував, граючи дурня:

— Разумна. Разумни гети твій Людвіг... і Карл — вельмі разумни! Такое написаць! А я табе скажу так: чим хутчей яни приедуць, тим больш да іх чалавечай давери... А калі яни недзе затримаюцца в шляху, іх смела можна западозриць в шпіянажи!

— Надоел!.. Их сопровождают наши люди, так что хватит тараторить без толку! — заявив Сербін і по-діловому відійшов убік, узявшись щось записувати в блокноті.

— Ну так, ну так... нічога ми тут не разумеєм, людзі цьомнія, — криво всміхнувся Трохимович — і до Івченка тихо, довірливо: — Я такімі, як йон, у речци Одери рибу глушив, — і вголос, по-філософськи: — А риба там добрая била...

Голова з капітаном тихо пирснули від сміху.

Івченко зняв кашкета, витер носовиком піт з чола і з внутрішнього околиша. Запитав голову:

— Що думаєш про цих двох? Ділові такі...

Голова зітхнув — помітно, що вирішив розіграти Івченка й, розхитуючись, під скрип протезів, став «розмірковувати»:

— Що тобі сказати... Поперзавсе, учора навіть Крижень перед ними розшаркався, що мені гидко було, — підморгнув до Трохимовича; той зрозумів і закивав. — Чаю їм налив, горілки, пригостив монпансьє, понімаєш... А вони такі все фиркають, ніби ми маємо бігати перед ними, як руді миші.

У капітана на обличчі з'явився вираз настороженої недовіри до слів голови й водночас перестороги до гостей.

— Замолоді якісь для «непростих», — вирішив.

— Синки начальників, — охоче «пояснив» голова... — Подумай сам, Коля... Поперзавсе; кому довірять зустрічати іноземців? Ну, не нам з тобою ж! Риляками не вийшли, та й манери не панські... А вони он «Герцеговину флор» курять — улюблені папіроси нашого дорогого вождя товариша Сталіна!

Голова озирнувся й помітив, що Трохимовича вже поруч немає, кинув погляд у бік буфету — той щодуху мчав туди. Мирон Микитович штурнув під руку капітана й показав йому, як Трохимович летить вгамувати спрагу пивом.

— Он, ад'ютант гера оберста Крижня чеше до буфету драй бір трінкін.

— Як мінімум драй, — погодився Івченко.

— А вистав такого зустрічати іноземців?! Поперзавсе — ганьба на всю Європу. Ото й надіслали цих — насобачених цуциків.

— Нікого так не боюся, як оцих тимурівців. Що я натерпівся від них на фронті... Що не синок начальника — то якесь падло. Добре, що надовго не затримувалися: місяць-два — і він з новенькою медалькою іде на підвищення по службі... Але приходить нове доробло — і починає писати доноси. А я ж з-за ліній фронту не вилазив.

— Правда, — погодився голова. — І зараз, поперзавсе, лишне слово бовкнеш — моментом пошлють косити ліс у Сибіру. Тобі воно нада?

— Хотів би сказати, що воно мені менше всього треба, але скажу так: цього мені не треба взагалі.

— А ти спробуй їм сподобатися, може, з кар'єрою допоможуть...

— Не, я звідси нікуди... Тут добре.

— Та жартую я, Коля, — засміявся голова. — Пацанва штабна. Виделуються. За мендалями приїхали, — і замуликав:

Хмелел солдат, слеза катилась.

Слеза несбывшихся надежд,

И на груди его светилась

Медаль за город Будапешт.

Різко закінчив і продовжив думку:

— Що, собственно, їм і не світить в найближчих років десять — точно.

Капітан зло зиркнув на голову.

— Бовдур безногий, — обізвав. — У мене мало серце не стало. Я з такими жевжиками... Думає, тут буду, як на курорті в Карпатах... — з надією зазирнув голові в очі: — А ти правду кажеш?

— Правду! — зареготав голова й кивнув, показуючи на ескорт автомобілів, котрий показався з-за рогу. — Їдуть!

Івченко розправив на собі форму, одягнув кашкета, виструнчився. Голова обсмикнув поли піджака, поправив краватку. Обоє неспішно рушили назустріч кортежу. Враз іззаду голос:

— О! Мікітавіч! Ти, бачу, цяпер на парадних кастилях, — голову обвіяло свіжим пивним перегаром. — Або старія так вичисців, што ад сонца аж вочи режа?

Голова не відповів, тільки озирнувся, поцікавився:

— Два чи три кухлі?

— Я кажу три! — висунув свою гіпотезу Івченко.

— Два! — вирішив голова. — За три хвилини більше не вип'єш.

— Заб'ємося? — запропонував Івченко. — На твою снайперську СВТ проти мого мотоцикла *BMW*?

Азартно вдарили по руках, косячись, як над'їжджає кортеж.

— А я пераб'ю! Той, хто перабіває, з які прайграв атримліває... Шва. Чатири піва і паднос ракав, — запропонував Трохимович.

Сперечальники підставили потиснуті руки, нетерпляче зиркаючи, як наближається кортеж. Трохимович перебив. Ті до нього в один голос: «Ну»?!

— Не відаць вам ні чужих матациклав, ні вінтовак, — сказав розмірено, з почуттям власного достоїнства. — Затое мне добра перападзе, таму што я, дарагія тавариши, випів... чатири! — задоволено поплескав себе по пузі, що помітно округлилося. — Одним духам. Сведкі яшче глядзяць з буфета на мяне. А я вмею приємна дзівіць людзей.

Голова з капітаном невдоволено перезирнулися й мовчки водночас повернулися до великої чорної машини, що над'їхала.

— Гей! А я калі буду піць майо піва? — законно поцікавився Трохимович і підняв палець догори. — Па чатири з кожнага! О! — нагадав. — І ракі!

Нарешті посольська машина в супроводі ескорту МДБ і МВС зупинилася. Надбігли лейтенанти й виструнчилися. Трохимович зацікавлено заглядав по верх голів, намагаючись пройти ближче, але його благородну цікавість блокували власними спинами Івченко з Мироном Микитовичем. Сербін надувся, мов сич, показово почавши підозрювати всіх, хто зараз мав з'явитися з машини.

Нарешті із задніх дверей авто показалися двоє. Панянка в чорних окулярах, що ніби зійшла зі сторінок журналу мод. Вона була одягнена в картату хустинку, яскраво-фіолетову двійку — коротенький жакет і спідницю по коліна; спідниця окреслювала її точену фігурку. На ніжках — чорні туфельки з червоними квітками на носачах і з

неймовірно високим підбором. З нею — франт у двобортному клітчатому піджаку, з люлькою й фотоапаратом на животі. Франт елегантно чиркнув сірником і розкурив люльку, випускаючи густу хмарку диму. Його зовнішність просто волала: «Я — агент». Дама невдоволено відмахнулася хустинкою від диму й хворобливо потягнула носом. Втомлений тип у цивільному, що вийшов з машини супроводу, коротко представив спочатку гостю:

— Товариші, зустрічайте наших закордонних гостей — мадам Марі Монтень, журналіст.

Жінка зняла темні окуляри. Насправді це — Хелен Сміт. Вона з подивом стала розглядатися довкола з таким виглядом, мовляв: в який це я такий ведмежий закуток потрапила? А потім, наче опам'ятавшись, манірно подала руку спочатку лейтенантам. Наконечний чомусь залився на обличчі червоною фарбою, бо не знав, має він поцілувати її руку чи просто потиснути. Сербін, вітаючись, відвів погляд убік.

— Отчень пріятно, Марі Монтень, мсьє, — щоразу казала Хелен, подаючи руку.

Ернесто, що супроводжував її, не випускаючи із зубів люльку, раз у раз посміхався, коли чув імена своїх нових знайомих, і кивав до кожного.

Коли дійшла черга до Трохимовича, той встиг пролізти наперед і, потиснувши долоньку дамі, відрекомендувався:

— Маю гонар, мадам, прадставіцца, адьютант яго пре-е-е... тавариша палковніка Крижня! Трохимович. Мянє вся Заходняя Беларусь ведає і ввесь Другі Українські фронт, — хвацько кивнув головою й клацнув каблуками.

За що й отримав від голови ліктем під дих.

Тип продовжив знайомити:

— І фотокореспондент газети «Гуманіте» мосьє...

Та елегантний чолов'яга враз змінився на обличчі й кинувся до лейтенантів зі словами:

— Но-но-но. Но, мсьє... Товаріщ! Товаріщ Ернесто Охеда. Я єсть учаснік войны в Хиспанья... Рот фронт, товарищі!

І підняв зігнуту руку з кулаком у німецькому комуністичному привітанні.

На обличчях зустрічаючих з'явилися посмішки, радісно спалахнули очі. Почувши це, Трохимович першим проломився до

Ернесто й затиснув його в обіймах, мов у лещатах. Голова Ернесто опинилася на рівні грудей Трохимовича, тому люлька з'їхала на бік і боляче врізалася в щоку, він ледь утримував її в кутку рота корінними зубами. При цьому Трохимович не переставав від усієї своєї могутньої душі плескати гостя по плечах.

— Вось радасць для Іванавіча! И йон у Іспанії бив! Гета я пра свайго камандзіра. Як йон будзе ради! Вось йон узрадуєцца! Як йон суцєшицца! — нарешті Трохимович випустив з обіймів ошелешеного Ернесто. Той, косячись на інших гостей, запобігливо витягнув з рота люльку.

Трохимович розчулено дістав з кишені зім'яту хустинку й навіть утер сьози в куточках очей. Цим і скористався голова — костуром відтягнув його з епіцентру події, давши можливість висловити свої захоплення гостям та іншим учасникам зустрічі.

Трохимович явно мав у запасі ще кілька реплік, які йому не дали озвучити, тому запитально розкрив рота, протягнув руку, мовляв, чому ж мені не дозволяють закінчити? Але побачивши, що всім не до нього, звернув увагу на Наконечного. Той уже встиг потиснути руку Ернесто й зі щасливим виглядом спостерігав за гостем, котрому теж передалася радість від такого теплового прийому. Трохимович запитав лейтенанта:

— Ти хоць ведаєш, што гета била за вайна?

— Громадянська війна в Іспанії тривала з липня 1936 по квітень 1939 — конфлікт між Другою Іспанською республікою та націоналістами профашистського генерала Франко, підтриманого фашистською Італією, Німеччиною і Португалією. У результаті військових дій Франко, зреш тою, ліквідував Іспанську республіку й скинув республіканський уряд... — бадьоро розповів лейтенант і перевів погляд убік.

На його обличчі радість змінилася вселенським здивуванням, очі округлилися.

Трохимович захоплено обійняв і Наконечного:

— Малайчина! Усе ти знаєш! Вось жа малайчина! Табе деток наших учиць, а не у шпійонав гуляться...

— Я — комсомолец, якщо партія накаже — буду вчити дітей! — відповів Наконечний, знову чомусь розчервонівшись.

Його очі, здавалося, за щось зачепилися, а думки явно були далеко звідси... Хоча й ні, зовсім близько. Трохимович це вловив, відпустив

обійми, перевів погляд на точку зацікавлення Наконечного і тільки й видихнув від захоплення: «Хє-є-є»!

Про існування журналістки Марі Монтень усі встигли забути. Наконечний з Трохимовичем, якщо й не згадали, то таки помітили її. Дама тулубом зникла в авто, збираючи речі, але залишила свою філейну частину назовні. Нею зворушливо й милувалися зараз ці двоє. Але все прекрасне колись та й закінчується. Хелен вигнулася назад, витягнувши з машини невелику дамську сумочку й клатч, мабуть, гадаючи, що тут часто проходять вечірні бали, а без цього предмета туди не варто й потикатися. Чоловіки дружно, але розчаровано зітхнули. Тип із групи супроводу, пихтячи від натуги, дістав з багажника два громіздких чемодани й важко поставив їх на бруківку.

— Осторожно, мсьє, — попросила його Хелен, — это есть мой гардероб і падарункі для маленьких дітей, дом без мама і папа. Карандаші, тетраді, бон-бон.

Вона грайливо посміхнулася до Трохимовича з Наконечним, котрі все ще розгублено стояли перед нею, й, прикладаючи хустку до носа, звернулася до всіх:

— Товаріщі, надо ехать і машину — домой, до воскресенья.

Ернесто, розчулений тим, як його тут зустріли, теж пригадав про свою місію:

— Да-да, товаріщі. Надо ехать машина. Но мадам заболеть. Насморк. Где ваш апотек, фармація?

— У меня есть рецепт каплі... — Хелен дістала з клатча папірець і заклично помахала ним у повітрі, запрошуючи добровольця-джентльмена сходити з рецептом в аптеку.

На правах господаря зголосився капітан Івченко:

— Дайте-ка! Я мигом, в один момент, мадамочка!

Він з котячою грацією взяв рецепт і поспішив до аптеки. Тим часом Сербін щось шепнув Наконечному й побіг услід за капітаном. Наздоганяючи Івченка, він стиха попросив:

— Товарищ капитан, я с вами. Не торопитесь, дело такое... Позвольте-ка мне рецептик... Гляну одним глазком.

Капітан знизав плічми:

— Дивись, коли цікаво, — і подав папірець.

— Товарищ капитан! — засичав Сербін. — Незаметно... Вы поняли?..

Івченко із розумінням непомітно віддав папірець.

Сербін на ходу прочитав ламаною латиною:

— *Centaureum umbellatum, levisticum officinale, rosmarinus...* — і радісно сказав: — Похоже на шифр! Надо проверить аптекаря. Если мои предположения верны, мы поймали шпионов! Они у нас на крючке.

— От сука пейсата, — роздратовано сказав Івченко.

— А-а, из тех... — подумав про щось своє Сербін. — Сейчас я возьму этого жида за яйца. И заставлю съест их без соли!

— Ми давно його підозрюємо... Схоже, ліки в ліс передає бандерам!

— Только аккуратно, товарищ капитан... Без шума.

Вони ввірвалися в аптеку, різко розчинивши двері, так, що зірвали мідний дзвіночок, котрий висів над входом. Він упав на підлогу, тривожно видавши свій, здавалося, останній тонкий подзвін. Аптекарь у молитовних одежах саме чинив молитву, розкачуючись у трансі. Капітан зупинився, не знаючи, що робити. Тут заведено поважати молитовні обряди й не переривати їх. Сербін запитально глянув на Івченка, зневажливо всміхнувся й кинувся на аптекаря.

Смикнувши старого за плече, розвернув і з розгону кулаком заїхав йому в обличчя. Легкий, мов пір'їна, аптекарь упав на підлогу, вдарившись об стіну, й перелякано прикрив обличчя руками. Сербін кинувся до нього, підняв за обшивки, припер до стіни, узявши однією рукою старого за горло, іншою підсунув йому під носа рецепт.

— Что в этой шифровке?! Что?! Кто твой связной?! Где передатчик?! Говори, сука, а то убью!

Аптекар розгублено й близькозоро скосив погляд на папірець і
вельми здивовано прохрипів:

— Пане начальнику, то є рецепта до крапель носових...

— Ты мне дурочку не валяй! У меня и не такие раскальвались!

— Вейз мір, пане! То як щось змінилося в латині за постановою нашої рідної партії, то я вивчу й буду знати! Все вивчу! — захрипів і спробував вхопити ротом повітря, але Сербін міцно тримав його за горло.

Аптекарь аж почервонів від задухи й подумки вже попрощався з цим світом.

— Читай, сука, что тут написано! — ревів йому в обличчя Сербін, та підскочив Івченко, вдаючи, що допомагає Сербіну:

— Доповідай, пархате падло, коли товариш старший лейтенант запитує! — й різко забрав руку Сербіна з горла аптекаря.

Той перевів подих і пояснив, важко хрипучи:

— Любисток, золототисячник, розмарин... — закашлявся, сповзаючи спиною по стіні на останньому видиху: — *Centaureum umbellatum, levisticum officinale, rosmarinus...*

Сербін ще раз бігло з недовірою зиркнув на напис і кинувся до телефону, що висів на стіні, набрав номер, нашорошив слух, підперши плечем стіну. Капітан заспокійливо поплескав аптекаря по плечу, поправив на ньому одяг. Той натужно сопів і перелякано водив очима, зиркаючи то на Сербіна, то на Івченка, то у вікно.

А у вікно видно, що машини, котрі привезли зарубіжних гостей, їдуть геть. Під міськвиконкомом компанія збирається рушати в готель, що неподалік. Але поки слухають Трохимовича, котрий розмахує руками й розповідає щось веселе, бо всі посміхаються. Нарешті Трохимович бере чемодани Хелен — один на плече, інший під пахву — й хвацьким кроком рушає «до пані Агнешки». Міський люд і досі не міг звикнути до нової патетичної назви колишнього борделя — готель «Комунарка».

Тим часом Сербін продовжував вслухатися в гудки в трубці, поки нарешті не почув скрипучий голос:

— «Тополь» у апарата!

— Алло, «Тополь»! Дай «Абрикос»!.. «Абрикос», дай медчасть... Медчасть? Позывной «Белград» у апарата!

Уточните, что это может быть: *centaureum umbellatum, levisticum officinale, rosmarinus officinale...* — розчаровано: — Капли, да? Какие?.. От насморка?.. Да, спасибо, отбой...

Сербін розчаровано повісив трубку на важіль і став скося зиркати то на аптекаря, то на капітана. Враз різко зробив крок до аптекаря й строго наказав:

— К вечеру у дамочки из Парижа чтоб были капли. А то еще сляжет, а нам отвечать, — і до капітана: — Пошли, что ли?

Капітан вирішив закрити тему з аптекарем і сказав йому на прощання:

— Дивись, старий, якщо я впіймаю, як ти продаєш у ліс медикаменти... — й погрозив йому пальцем.

Парочка вийшла з аптеки. Аптекарь, тримаючись за око й кречучи, нахилився, підняв з підлоги дзвіночок, поклав на прилавок. Він тихо дзенькнув. Із прихованої в стіні шафи крадькома вийшов його синок, розтираючи по щоках сльози й запитливо дивлячись на батька. Той розкрив обійми, син кинувся в них і прикипів до тата. Так вони постояли кілька хвилин, думаючи кожен про своє.

Нарешті батько поплескав сина по плечах, присів перед ним навпочіпки й похвалив:

— Молодець. Тепер ти знаєш, що робити, коли чужі люди увірвуться в наш дім...

Той, усе ще тручи кулачками очі, ствердно кивнув.

— У разі чого, синку... «потім» підеш до вуйка Василя, він тебе або заховає, або відвезе до родичів у Львів.

— Так, папелє...

— Молодець, Шльомцю, — погладив по голівці, — а тепер біжино, заклич вуйка Василя. Скажи, що для його геморою є новий лік. Шляк би його трафив... З тими ліками мене мало самого не вилікували на віки вічні...

4

*Західна Україна, місто Калин. 1946 рік, 16 вересня,
готель «Комунарка» (колишній бордель пані Агнешки),
десь півгодини по полудні.*

Першим у хол готелю увірвався Трохимович — навантажений чемоданами. Він навіть не захекався, поставив валізи на підлогу й зацікавлено роззирнувся. На стінах від попереднього режиму залишилася розкішна ліпнина, стелі було розмальовано амурчиками та сценами з грецької міфології. Деякі з них — мабуть, надто еротичного характеру, — грубо замальовали олійними фарбами.

— Я б тут жив, — вирішив Трохимович, звертаючись до адміністраторки. — Не, не цяпер, а яшче тади, калі пані Агнешка тут з дзявчатамі... Ух! — погрозив комусь в повітря кулаком. — Я б разгулявся! — задумався, глянув на строгу адміністраторку, що дивилася на нього вираченими від подиву очима, й поправився: — Толькі пра гета — нікому, таму што яшче скажуць пра Трахімавіча, што йон бабнік. А я — не, не так. У мяне начальник строгі! Вось так!

Слідом за Трохимовичем в хол завітала вся компанія. Помітивши в голові колони Мирона Микитовича, адміністраторка поштиво встала. Ернесто підійшов до неї й подав паспорти — свій і Хелен. Та дала йому ключ з масивним брелоком-грушею. Охеда із нерозумінням покрутив у руках ключ і, повернувшись, весело показав його Хелен.

Вона щойно мило усміхалася, втираючи носик хустинкою й слухаючи та мало розуміючи, про що їй розповідає голова, але, коли усвідомила, що ключ до апартаментів тільки один, вмить прибрала посмішку з личка й заявила з обуренням:

— Но одін апартаман для два чельовек! Но! Мі с мсье єсть друзья! Колегі! Ві... У нас нет любовь! У нас нет л'ямур! *Nous ne sommes pas maries!* Он не мой мужь!

Мирон Микитович аж закам'янів від несподіванки, зрозумівши власну помилку, і, як міг, розгублено розвів руками, затиснувши милиці під пахви. Але захопився за ідею, котра перша прийшла в голову, аж спалахнули очі:

— Поперзавсе, у нас перед виборами всі номери заброньовано... Преса з Києва, Москви, різні гості, а місто в нас маленьке...

— Я тогда буду ехать Варшава на самолійот! — розсердилася Хелен. — Я с етот муж в одін апартаман не жить! — й іронічно звернулася французькою до Ернесто, тягнучи носом: — Твої комуністи навіть гостей по-людськи поселити не можуть...

Ернесто скося спробував підмітити, хто з присутніх зрозумів її мову. Але не вловив і з докором звернувся французькою ж до Хелен:

— Марі, я знав, що ти мегера, але не знав, що така! Ці люди щойно пережили велику війну. А ти хочеш паризького сервісу? Це так неввічливо з твого боку!

Марі-Хелен теж боковим зором пробігла по обличчях присутніх і помітила, як в очах Наконечного потепліло. Вона поправила хустинку на голові, давши зрозуміти, що слухача виявлено. І продовжила обурюватися:

— Може, вони взагалі хочуть нам запропонувати спати в одному ліжку? Я читала про дикі звичаї росіян! Та й ти, бачу, зовсім не проти цього! О-о, я знаю, ти би цього хотів! Але не вийде, мсьє де ля Охеда!

Ернесто знову з докором їй закинув:

— Марі, ти забула, що нам наказував головний редактор і що нас просили в посольстві? Поводити себе достойно й не давати приводів росіянам нас у чомусь звинуватити...

— Але я не хочу жити з тобою в одному апартаменті! — пхинькнула вона й закрепила губку, ще й притупнула ніжкою. — Не хочу!

Вона навіть у гніві своєму була прекрасною. Усі чоловіки із захопленням дивилися на її манірну, таку милу міміку. А ця мова! Навіть сварка французькою з її уст — така витончена...

Ернесто благально повернувся до голови. Той кидав погляди то на Сербіна, який щойно надійшов, то на Трохимовича, якому, здавалося, взагалі було байдуже, що відбувається. Сербін, зціпивши зуби, всією нерухомою мімікою намагався сказати: «Ні! Не роз-се-ля-ти! У нас один комплект апаратури для прослуховування»!

Голова, похитуючись на милицях, спробував врятувати ситуацію, тому запропонував дещо розгублено:

— Ми думали, що вас буде двоє чоловіків... У нас такий порядок... Ущільнення поперзавсе. Місто маленьке... Але є двокімнатний

номер... Окремі спальні... Оп'ять же ж — бухфет з трюмом! І чавунна ванна, — підняв угору вказівний палець.

Голова кивнув до адміністраторки, та дала Ернесто інший ключ, і він з німим запитанням показав його Хелен, мовляв, такий варіант підійде?

— О! — мила посмішка повернулася на обличчя Хелен. — Ето пріятний новостъ, мсьє гольова! Мі радо прінімать ваш... *proposition*... прідльоженіє...

Ернесто з полегшенням зітхнув, кинув погляд на компанію, в якому читалося: ось бачите, з ким доводиться працювати. Ті на знак чоловічої солідарності згідливо закивали. Охеда закинув на плече сумку, узяв свій піжонський чемоданчик і поглядом пошукав, хто міг би піднести речі Хелен. Першим кинувся Наконечний, схопив чемодан із зошитами, але тільки що й зумів його обома руками ледь відірвати від землі. Він почервонів від натуги, але не міг зробити й кроку. Виручив Трохимович: перехопив чемодан, узяв інший і тихо сказав лейтенанту:

— Дай старику Трахімавічу веданне насіць у руках. Твоя справа — насіць їх у галаве, а гета — значна цяжзй. Павер мне...

І з легкістю потягнув валізи на другий поверх за Ернесто. Хелен мило всміхнулася — водночас до кожного з чоловіків і разом з тим одразу до всіх, сказала чи то дякуючи, чи то на прощання:

— Мсьє гольова, мсьє офісі... — кивнула й, крутячи сідницями, пішла обживати свої нові апартаменти.

Чоловіки хоч-не-хоч провели її поглядами. Сербін хвильку постояв і кинувся слідом. За ним — Наконечний. Обоє з-за рогу на другому поверсі подивилися, як Ернесто з Хелен зайшли у свої апартаменти, за ними, про щось розповідаючи, посунув з валізами Трохимович. Лейтенанти почекали хвильку й кинулися до дверей із номером «13». Сербін постукав задалегідь визначеним стуком, почув за ними стишені кроки й тихо сказав:

— «Вена», открой, я — «Белград»...

Двері тихенько розчинилися, лейтенанти шмигнули досередини. За кілька хвилин «люди в цивільному» звідти сторожко несли апаратуру прослуховування в номер, що по сусідству із апартаментами закордонних гостей... І поки вони чули з їхнього номера балачку

Трохимовича, могли бути впевненими, що звідти ніхто не вийде й гості не помітять їхні маневри.

...Тим часом без нагляду сторонніх Ернесто з Хелен могли більш-менш вільно поспілкуватися. Ернесто саме зачинив за Трохимовичем двері, роззирнувся і втомлено обперся спиною на стіну. Важко видихнув, закотивши очі. Хелен пройшла до канапи, зняла хустину й так само втомлено всілася. Обоє, як за наказом, здивовано покивали одне до одного, мовляв, оце деньок почався... Вона кивком вказівного пальця підкликала Ернесто до себе. Той підійшов, розвальцем усівся поруч. Хелен запитала:

— На твою думку, що це все таке було сьогодні? Ці люди, цей Трохимович, що не замовкає ні на хвилину, я й половини не можу зрозуміти, що він торочить... Голова на милицях... Чисто тобі паноптикум якийсь.

— Такі в них традиції — зустрічати дорогих гостей, — реготнув, — усім селом.

— Тобто тримати нас постійно на виду... — промовила, посміхнувшись. — Але ж ми до цього готові, чи не так?..

— Ми завжди готові... Головне, що апартаменти нам дісталися ті, що треба. А якби вони нас розселили?

— Ми все продумали, «таваріщ Ернесто», — підсміхнулася Хелен.

— Мабуть, що не все. Ти бачила, як ті двоє погнали в аптеку з рецептом?

— Тут підозрюють усіх, хто прибуває з-за кордону... Але будемо сподіватися, що від нашого агента вони нічого не дізналися.

— Про всяк випадок треба звернутися до запасного каналу зв'язку.

— Почекаємо до вечора. Якщо аптекар провалиться, нам подадуть сигнал. Ну, а в тебе нині інші справи... Ти повинен достойно подякувати господарям за гарний прийом. І подружитися з ними!

Вона відкрила чемодан, добула з нього літрову пляшку рому й поставила на стіл. Ернесто усміхнувся, дав щигля пляшці — вона глухо дзенькнула, й зауважив:

— Для мене це буде приємним завданням, міс майор. Та все ж дозволю зробити тобі зауваження... Нині ти поводитися не як журналістка, а як курва із Сен-Дені. Думає, у цих росіян очі повилізають з орбіт. Надто соковито ти крутиш своєю філейною частиною тіла. Треба все ж бути скромнішою...

— Не виходить у мене поводитися скромніше, мсьє Охеда... Ми розігруємо багатоходову партію, тому поки що вся увага повинна бути зосереджена на мені. А що найбільше приваблює чоловіків у нас, жінках?

— Розум? — підколов Ернесто.

— У даному випадку — не розум, а дещо протилежне йому. І не мені тебе цьому вчити, — і теж вирішила підколоти: — До речі, ти також не забувай про свою роль... герой-альфонс іспанської війни. Не бачу полум'яного запалу у твоїх очах.

— Ти бачила, в що одягнені їхні жінки? — сказав Охеда, із жахом згадавши нинішній ранок, який вони провели в сусідньому містечку, допоки чекали прибуття супроводу. — Це ж не жінки. Це... Потвори в лахмітті! У нас клошари елегантніше одягаються!

— Сам казав: війну пережили.

— Франція теж пережила і війну, й окупацію — і нічого! А тут...

За стіною щось важко гримнуло. Отже, спеці таки ставлять техніку. Ернесто з Хелен із розумінням презирнулися й перейшли на «світську бесіду» — про гори та приємний аромат карпатського повітря.

* * *

*Західна Україна, місто Калин.
1946 рік, 16 вересня,
вуличка поруч з готелем «Комунарка»,
мабуть, година по полудні.*

Уже сонце стояло високо в зеніті, як від готелю від'їхало авто з головою, Трохимовичем і Сербіним. Вони кудись поспішали, бо машина рвонула з місця, як навіжена, сигналячи поодиноким перехожим, щоб не стояли на дорозі. Хвилин за двадцять з готелю вийшли Ернесто, Хелен та капітан Івченко з Наконечним. За цим дійством з-за рогу спостерігав рудий дядько із цимбалами на плечах. Він був одягнений у гуцульський сардак, перешитий із флотської шинелі, з традиційним плетенням та вишивкою на грудях, з-під якого стирчала довга сорочка, лляні штани та червоні постолі, на голові — капелюх із мереживною стрічкою. Він дурнувато посміхався й щось до себе бубонів. Побачивши це, до нього підійшов постовий міліціонер.

— Ти чово туво сі вилупив, га, Василю? — звернувся він до чолов'яги. — Шо не видів? Ту не вольно стояти!

Рудий байдуже окинув з ніг до голови постового й заявив:

— То, перепрошую пана міліціанта, то може бись дали мі папіроса запалити.

— Василю, йди гет, бо як зобачить товариш капітан, шо я на пості з тобов балакаю, буду мав клопіт, — заявив міліціонер.

— Та то шо ти туво на варті стоїш? Панянок з борделю пильнуєш для великого начальства? — не вгавав Василь.

— Йди, дурний ти! Всі курви давно потікали зо швабами, а в борделю тепер гастініца! А то — приїхали пані журналістка з Парижу, во! То мушу тепер ся дивити, жеби такі лайдаки, як ти, туво не райзували! Гет пішов! Бо як засвистаю у свистка, то тебе заберуть в одділеніє!

Рудий, обурившись, мало не загорлав на всю вулицю:

— Курву з Парижу він пильнує! Знайшов чим ся тішити! То ти дай мені того папіроса, та я си піду. Бо як скажу твому неньові в селі, яке ти стало гонорове, то він ті нараз дві шкури спустит...

Міліціонер нарешті дав Василеві цигарку. Рудий прикурив, випустив дим, смачно облизуючи губи, але не відступився. Постовий спробував відійти, та докучливий дядько не відставав. Йому хотілося поговорити.

— Якби'м мав такого капелюха, як той пан з Парижу, шо з тов курвов приїхав, я би'м си на него вчепив пір'є, — заявив він. — І ходив би'м як гавстрійський жандар. Всі молодички зо села були бись мої!

Постовий на те невдоволено закотив очі.

— Василю, де ти сі взяв на мою голову? Йди вже. Дам ті ше папіроса, тіко йди! Той вуйко з фотоапаратом — то герой гражданської війни в Іспанії! Фотокореспондента від газети! Во! І не на твою голову дурнувату панський капелюх! А пір'є до дули си прифарштригуй, то буде ліпше!

Рудий загасив цигарку до долоні, недопалок заховав у кишеню й заявив на прощання:

— То перепрошую пана бордельового міліціанта, мушу йти, бо маю свої гешефти. Буду грав на весіллі в сиротинцю...

Розвернувся й пішов своєю дорогою, продовжуючи сам собі розповідати щось веселе. Постовий, дивлячись йому вслід, сказав собі під носа:

— Був добрий газда... Шо то война з хлопом зробила!

* * *

*Західна Україна, місто Калин.
1946 рік, 16 вересня,
сиротинець, обідній час.*

Крижень сидів за своїм робочим столом у кабінеті й похмуро дивився на гостей, що прибули з готелю й усілися на канапі навпроти нього: голова, Сербін і Трохимович. Щойно вони закінчили світську частину бесіди, обговоривши закордонних гостей і зокрема жіночі принади журналістки Марі Монтень. Коли перейшли до основної справи, Трохимович вирішив, що його це не стосується, і став спостерігати у вікно, як діти грають у футбол, оскільки справді до тієї справи був не причетний. Винними в усьому були Мирон Микитович із Сербіним. І якщо Сербін спочатку хотів звалити всю вину на голову, то вчасно зрозумів, що з того нічого не вийде, хоча б тому, що він тут чужак. І почав з виправдань:

— У наших слухачів один-єдиний комплект апаратури для прослуховування, — пояснював старший лейтенант. — Добре, що хоч Мирон Микитович додумався поселити їх в один номер, а не розселити... Але погано, що там дві кімнати... Чи зможуть почути щось наші спеці?... Не уявляю.

Голова ж вирішив одразу зняти з себе вину й заявив:

— Поперзавсе, не пальцем роблений. Тому й придумав історію з ущільненням і київськими журналістами... А я ж не з ваших, не зі шпійонів я, тому допомагаю, як тільки можу, на благо нашої улюбленої батьківщини та комуністичної партії Радян...

— Ну-ну-ну, — перебив його Крижень і перекривив: — «Поперзавсе» я знаю, що ти можеш сказати про любов до улюбленої батьківщини й партії. Але що «поперзадва»? Чому не наказав підготувати два номери? Про всяк випадок?

На що голова спокійно пояснив:

— А поперзадва... Прийшла заявка на дві хвамілії: Охеда і Монтень. Чоловічі ж хвамілії! Ну, а наше підкріплення, — кивнув на Сербіна, — так і так привезло з собою один комплект для прослуховування. Кого б вони стали прослуховувати — бабу чи хлопа?.. Які до мене претензії? Дідько... Віддав їм номер першого секретаря. Той як приїде... Оце мені буде... — замуликав: — И никто не узнает, где могила моя...

— Ну, це мій клопіт, у разі чого, «перший» буде говорити зі мною. За це не хвилюйся... Добре, що вирівняли ситуацію, тепер ми будемо знати, чим цікавляться й про що думають наші гості,— й до Сербіна: — Так, товаришу старший лейтенант?

— Так точно. Зараз же подам заявку на другий комплект прослушки, до вечора вона буде в нас. Сподіваюся, що буде...

— Ви краще думайте, каго будеце сяліць! Якіх масковскіх журналістів? — поцікавився Трохимович зі смішком. — Где їх набраць? Хто буде заміст гасцей са сталіци жиць у гасцініці?

— Ось товариш голова й організує «гостей»... — вирішив Крижень. — Зі своїх співробітників! Із сім'ями. І кількох місцевих журналістів. На чолі з головним редактором нашої газети, — й до Сербіна: — Товаришу старший лейтенант, проінструктуєте їх.

— Так точно!

Враз із вулиці долинув звук мотора, й Трохимович повідомив присутніх:

— Мсьє, прашу сустрачаць високапаставлених гасцей з Парижа, каб їх расперло!

Усі четверо кинулися до вікна: Хелен по-діловому, впевнено йшла попереду, за нею супровід, нав'ючений пакунками з гостинцями. Їх зустрічали діти, вчителі, віталися. Вона до всіх мило посміхалася, кивала, мимохідь гладила по голівках діток, завжди прикриваючи хустинкою носа.

— Це ви мені про неї півгодини розповідали? — поцікавився в колег Крижень.

Ті закивали, зацикали язиками, мовляв, саме та — кралечка. Крижень уважно придивився, як вона нахиляється до однієї з учениць, і погодився з чоловіками:

— Пава! — подумав хвильку... — Піду переодягнуся. Щоб погони їх не лякали.

— Марна, Іванавіч! Жанчинам завсьоди падабаюцца мужчыны в форме. А ти в нас — у пагонах і при медалях — ну дакладна Апалон Бельведерскі.

— Твій «Апалон» ходив голий з маленькім лістком на сороміцькому місці... У нього була така «форма». Куди ті медалі чіпляты? А при нашых температурах бути «Апалонам» мені зовсім не хочеться, одна ганьба, — цыкнув зубом і выйшов з кабінету.

За півгодини сюды завіталі гості — після того, як роздалі подарункі й оглянулі сиротинець. Хелен дещо втомлена сіла на сталець, што поруч з дырэктарскім столом, і помітіла на ньому фота, абгоріле по краях. Узяла яго й запітліва падывілася.

— Панночка, пакіньце. Іваніч гетага не любіць. Гета яго сям'я. Фашісты всіх в час вайны забілі. Бацьков, братов і сясцьор... Гета адзінае фота, што в яго засталася на памяць пра сям'ю. Ён вельмі бераже яго.

Хелен з розумінням і співчуттям поківала, перавела запітлівы погляд у вікно. З вуліцы доліналі радзіны выгукі, бравурна музыка, стукіт молотків об дрэво: теслярі збівалі лавкі та столы.

Трохімовіч охоче поясніў:

— Завтра мы тут будзем гуляць вяселле — аддайом нашу выпускніцу за вихавацеля. Народ рыхтуецца.

Хелен пайшла до вікна, з цікавістцю визірнула на вуліцу. Там справді завірвала жыццё — на падвір'і готуваліся до весілля. Зараз саме монтувалі «шалаш» і ставілі святкову арку. Цім дзейством керував статны чалавек у новенькаму костюме, краватцы й модных туфлях. Вона зауважыла про себе, што він мае гарны смак і нават свой стиль, до вайны такіх стиль называлі «берлінскім». До чалавіка часта падбігалі дзіці — пахваліцца подарункамі, атрыманымі від гостей. Вони хапалі яго за рукі, абнімалі. Він іх гладіў по голівках, раздаваў цукеркі, інколи спілкуваўся з німі моваю жестів. «Мабуць, це і є той загадкавы Кржэнь», — падумала Хелен. Він наче почув ці слова й стрымка перавіў погляд на вікно, з якога вона выглядала. Ённы погляды зустрэліся. Кржэнь увічліва зняў капелюха, ледь уклоніўшысь. Хелен прывіталася з нім ківком голы.

Степан Івановіч повагом одягнуў капелюха, повернуўся до своїх падопічных, раздаў останні вказівкі й повернуўся в прыміщення. Скоро по корыдору гуділо яго:

— Ну, і де цей герой іспанської війни?! Де цей *héroe de la Guerra Civil Española*?! Я хочу його обняти! Яка бригада?!

Крижень з'явився на порозі кабінету й пильно вдивлявся в Ернесто, котрий з радісною усмішкою звівся й уже розвів руки для обіймів, але для початку повідомив:

— Четырнадцатая интербригада, треті батальон... тисяча девсот триста восьмой год.

Крижень теж розкрився для обіймів і представився:

— Сто двадцать девятая бригада, третий батальон!

Вони рушили один одному назустріч і міцно обнялися.

Радісні посмішки розуміння з'явилися на обличчях усіх присутніх. У Хелен в куточках очей заблищали зворушливі сльози. Вона витягнула з клатча чистий носовик і обережно промокнула слізки.

— Моменто! — пригадав Ернесто, нахилився до своєї сумки, витягнув звідти пляшку рому й виставив на стіл.

— Этот наш встреча надо как полагаетца обмать! По такой русской традиций!

Крижень зі згодою кивнув і підморгнув до Трохимовича. Той пішов до своєї комірчини й скоро повернувся з хлібом, городиною, ковбасою, салом, цибулею та величезним бутлем самогону. Лейтенантам передалася загальна радість, вони поділилися власними запасами із командирських планшетів — кілька шоколадок «Цирк», печиво «Юбилейное». Трохимович підморгнув до Наконечного, мовляв, пішли зі мною. Той кинувся йому допомагати — приніс чарки, тарілки й виделки, став розставляти їх на столі. Хазяїн дістав з сейфа пляшку вишневої наливки. Марі-Хелен на все це дивилася з подивом і спробувала навіть у своїй екзальтованій манері зупинити пиятику:

— Это не есть возможно!.. Но-но-но! Не надо пить водка! — і враз з неї вирвалося чхання, аж присіла, розгублено втираючи носик однією рукою, іншою заперечливо продовжувала махати, як диригент перед ще не зіграним оркестром.

— А ви паспрабуйте налівачкі, ну чисти табе мьод! У момант вилечице насмарк! — Трохимович ловко налив у чарочку густу червону наливку й просто вклав у витягнуту руку Хелен.

Та розгублено застигла з чаркою в руці так, ніби пропонувала всім випити. Чоловіки із розумінням розлили в чарки ром, слово взяв Ернесто:

— Я отчень радоваться за наш встреча! Я пить за коммунизм во всьом міре!

Чоловіки залпом осушили склянки, покривилися, аж тоді почали сервірувати стіл: нарізати хліб, ковбасу, сало, цибулю. Лише Трохимович, смачно прицмокнувши, заявив: «Смачная гарэлка, ой, яка смачная»...

Хелен, розуміючи, що ніхто її не стане слухати, приречено пригубила наливку. На її обличчі з'явилося приємне здивування. Пригубила ще раз, заплямкала губками, посмакувала, випила до дна, аж з куточків губ потекли два невеличкі криваві струмочки. Хелен розгублено підставила до підборіддя долоньку, розсміялася, витерла їх хустинкою.

Крижень зацікавлено зиркнув на неї — й на мить застиг, немов пригадав щось давнє, знайоме, близьке. Але миттю відігнав від себе цю згадку, відвів погляд.

— А што я казав! Не налівка — дзіва дзівнає! — Трохимович помітив вираз її обличчя й підлив ще наливки. — Будзеш ти хутка в нас здаровая, паньонка! А то приехала тут — макрату разводзіш!

Наконецний, на підйомі емоцій, радіючи з того, що тут відбувається, зірвався на ноги й запропонував тост:

— Товарищи, предлагаю выпить за дружбу между народами!

— І каб усе билі здаровия! — не втримався Трохимович від репліки.

Усі дружно підтримали тост і осушили чарки. Трохимович одним духом влив у себе склянку самогону.

— Не лякай Європу своїми манерами... — просичав Крижень, штурнувши його ліктем під ребра. Той аж квакнув.

— Ти ж мяне ведаеш, я толькі для разгону... — тихо спробував виправдатися вірний ординарець і вже потягнувся рукою до цибулини, та Крижень так на нього люто зиркнув, що той забрав руку назад і тільки манірно надкусив бутерброд із салом і так само показово поклав його на тарілку.

Та як тільки Крижень повернувся до Ернесто, Трохимович схопив зі стола цілу гірку перчину й з насолодою нею закусив, мов би це був огірок. У Хелен, що стала свідком такого гастрономічного виверту, здивовано округлилися очі. Вона розгублено випила до дна чарку

наливки. Всюдисущий Трохимович не дрімав — за мить її чарка знову була повна по вінця. Івченко розлив по чарках самогонку.

— Товаріщі! Я п'ю за мір на весь земной шар! І за окончательний победу ком'юнізм! — знову виголосив тост Ернесто.

— І каб ва всіх хапіла здаровя да гетага дажиць! — вставив своїх п'ять копійок Трохимович.

На Наконечного самогонка діяла дивним чином — він впав у патетику, тому гаркнув:

— Ура!.. Ура!.. Ура!..

Чарки спорожніли, мов за командою. Трохимович знову манірно надкусив свій бутерброд, зауваживши, як на нього схвально подивився Крижень. Він чемно кивнув до свого командира, мовляв, не з лопуцька, манери знаємо. Та як тільки той знову відвернувся, старий вхопив наступну перчину й перемолов її зубами разом із хвостиком. Хелен, продовжуючи спостерігати за ним, прислухалася й почула, як той із насолодою собі прошепотів під носа: «Як смачна»... Вона на те здивовано знизала плечима й подумала: «Ні, це не паноптикум... Це... справжній бестіарій, що ожив».

Наче в підтвердження її слів звівся Мирон Микитович і довго та нудно почав виголошувати тост про комуністичну партію, Сталіна й радянський народ. Його промова була густо здобрена словом-паразитом «поперзавсе». Хелен — на неї почав діяти хміль — ледь стримувалася, щоб не розсміятися. Алкоголь розлився приємним теплом по тілу, їй стало радісно й щасливо.

Але треба було щось змінювати, брати ініціативу у свої руки. Їй потрібно було більше бувати на виду, щоб «засвітитися» перед зв'язковими. Хелен вирішила для початку змінити обстановку. Вона заявила кокетливо:

— Мсьє, мне с вамі скучно... Это дом для маленькій деткі. Ви грубій мушік водка пійоте... Я хочу м'юзік, хочу дансінг, — і до Ернесто: — Зрні, мне скучно. Не будь плохой, — до всіх інших: — Мсьє офісі, мсьє гольова, мсьє Трохімовіч, — той аж поперхнувся, почувши про себе в такому контексті. — Прогулька на воздух будет полезной даме і вам, мсьє... Потом дансінг. Двігать — полезно для каждой тельо.

І встала з-за столу, демонструючи, що не потерпить відмовок. Чоловіки загули, неохоче стали підводитися теж.

Тільки Ернесто невдоволено засопів, скося зиркаючи на свою колегу. Помітивши це, Крижень звернувся до нього іспанською:

— Ернесто, наша дама права. Тут — діти, а ми зчинили галас. Рушаймо до ресторану, там і продовжимо! Кухня цілком пристойна... Шеф-кухар обслуговував свого часу навіть ерцгерцогів та прем'єр-міністрів!

— Друже, — відказав на те Ернесто по-філософськи; помітно, алкоголь геть розчулив його, і на нього накотилися спогади, — повір мені, немає нічого смачнішого за окраєць хліба, який ти розділив з камарадами в окопі... Але нині я радо розділю наш обід у найкращому ресторані твого міста! — і прошепотів на вухо, натякаючи на Хелен: — І ця кокотка з манерами Гарпії не зможе зіпсувати нашу урочисту зустріч, — і додав уголос: — Зустріч бойових побратимів!

— За що й вип'ємо, — запропонував Крижень, перейшовши на українську мову.

Сербін скося зиркав на ветеранів іспанської війни, не знаючи, що й думати про них, але в голові вже крутилися слова рапорту, який він планував написати: «Товаришу... Абакумову від... старшого лейтенанта... Доводжу до Вашого відома, що керівник місцевої резидентури полковник Крижень Степан Іванович, увійшовши у змову зі шпигуном французької контррозвідки Ернесто де ля Охедою, на основі спільного бойового минулого на фронтах іспанської громадянської війни»... Але далі в нього щось не складалося, не йшли слова, а чомусь плуталися в дієприкметникових зворотах, на зразок: «керований розкладанням від дрібнобуржуазного... вивернутого під впливом буржуазного націоналізму... зтягнутого в трясовину міщанського укладу життя»... Тому він зараз відкинув від себе цей рапорт і спробував прислухатися до розмов. Та нічого цікавого не відбувалося — народ почав збиратися на прогулянку.

* * *

*Західна Україна, місто Калин.
1946 рік, 16 вересня,
ресторан «Кооператор» (колишня ресторація «Шкоцька»),
обідній час.*

У старих ресторанах, що мають свою історію, завжди якась особлива атмосфера. Її складно описати словами. Її можна тільки відчутти — ці запахи, ці звуки, які долинають з кухні. Це світло, що завжди якось по-особливому лягає крізь вікно на картини на стінах, на столи, на обличчя відвідувачів. І люди, що звикли бувати саме тут, іноді викроюючи зі свого скромного бюджету якісь незначні кошти, щоб тільки віддати данину традиції й побути в цьому світі страв, запахів і звуків. Мабуть, це магія. Магія, яка існує тільки в справжньому ресторані, котрий має свою історію і власний стиль. Колись це був ресторан, що претендував на «шотландський стиль», із зображенням на картинах шотландських пейзажів, овець та національних героїв цієї країни. Тепер на стінах висіли примітивні картини, що прославляли советську владу і вождя... Більш нічого нового зайти зі Сходу не стигли сюди принести... Поки.

Їхня компанія влаштувалася за столом попід вікном і, чекаючи на замовлення, слухала неймовірно красиві старі мелодії: «Гуцулку Ксеню», «Прийде ще час», «Чорні очі», «Усміх». Це були пісні, народжені до війни тут, на Західній Україні, пісні, які ще не встигла заборонити нова влада. Вони чомусь не подобалися Сербіну, він щоразу кривився, як тільки конферансьє виголошував назву пісні й імена її авторів. Крижень це помітив. Пообіцяв собі дізнатися більше про цього жевжика... з понеділка. А тим часом вирішив-таки перевірити й Ернесто — чи справжній він республіканець, чи так, прикидається...

— Якийсь час у нас був комроти лейтенант Хосе Рамірес-Парче, здається, він служив і у вашій бригаді? — іспанською звернувся до гостя Степан і зиркнув на Трохимовича з мовчазним поясненням: «Зараз перевіримо, де він воював».

Трохимович вловив цей погляд, ствердно кивнув, мовляв, «дакладна так, усьо правільна», але, коли Крижень відвернувся, непевно пхинькнув, адже він не розумів іспанської.

— У нас було цілих три Раміреса-Парче, і всі з одного міста — з Картахени.

— Ні, той з Валенсії. Добрий вояка, але до дівок... як мавпа до бананів... Тільки господарство в нього в штанях — соромно було людям показати. Навіть у лазню не ходив...

— У нас теж такий був, лейтенант Родрігес-Парче, — пригадав Ернесто.

— Так-так-так, Родрігес! Точно! Як я міг сплутати? — забідкався Крижень. Помітно було, що в нього від душі відлягло.

Хелен, почувши цю похабщину, обурилася з притаманною для себе манірністю:

— Є про що згадувати! При дамі! Ернесто, мені не подобається ваш шанцевий гумор, — і демонстративно витерла хустинкою носика. — Від нього погано пахне.

Офіціантка саме принесла випивку й легкі закуски. Трохимович розлив у чарки горілку. Хелен підлив наливку, яку прихопив із собою.

— Пробачте, мадам... Просто шукаємо спільних знайомих, — відказав зі смішком Ернесто, — й до Крижня: — Я Родрігеса зустрічав під час війни у Франції, в Іспанському батальйоні. А потім хтось мені розповідав, що зараз він партизанить у Парагваї...

— Поважаю! — захоплено вигукнув Крижень. — За такого героя не гріх випити. Хай у нього в штанях прибуде... — обоє зареготали, підняли чарки й випили. — До речі, — поцікавився, — а ти був на Ебро в тридцять восьмому?... Оце була бійня!..

— Це було пекло, — погодився Ернесто, сумно глянув на Крижня, мовчки налив у дві чарки й тихо сказав: — Пом'янемо душі братів наших, що полягли...

Вони випили не чаркуючись.

Хелен вдавала, що їй нудно, неуважно роздивлялася малюнки на картинах, оббивку декору в шотландську клітинку, те, як одягнена ресторанна співачка, й навіть про себе зауважила, що даремно Ернесто говорив, мовляв, місцеві жінки погано одягаються... І ця думка враз її злякала: вона настільки вжилася в образ Марі Монтень, що навіть стала мислити її категоріями. «Утім, — подумала, — це не так вже й погано — стати іншою людиною, хоч на якийсь час». Вона важко шмигнула носом, висякалася й сумно подивилась у вікно. Але зосередитися на своїх власних думках не давав Трохимович голосними балачками. Його прокурений бас домінував за столом. Чоловіки давно звикли до цього й мало на нього звертали увагу, та Хелен він чомусь дратував. Вона змусила себе переключитися на вид за вікном. А Трохимович, не вгаваючи, заволодів увагою Наконечного; вони вели

вельми цікаву бесіду. Хмільний лейтенант переконував Крижневого ординарця:

— Неправильно це — старшому офіцеру носити на грудях хрест! У нього ж — радянські погони! Він — полковник!

— На вайне, синок, няма атеїстав!.. Тут люди вераць у Бога, ходяць у церкву, і я хаджу, — відказав на те повчально Трохимович. — На вайне такого нагледзевся, што зразумев: толькі Бог мяне і Івановіча спас... Толькі Бог!

— Это все предрассудки, дедушка. Бога нет и не было. Темный вы народ, хотя войну прошли... Попы вас одурачивают, чтобы сделать безвольным стадом...

— Але Іосіф Вісаріонавіч, наш родни правадир і наставнік, адкрив для нас царкви, калі антихрист Гітлер падійшов в Маскву. І з Божай дапамогай ми пагналі супостатов! Усьо ад Бога в гетим свеце, синок, усьо гета ад Бога.

Почувши про Сталіна, Наконечний як підірваний зірвався на ноги й гаркнув:

— Товарищи! Слава нашему дорогому и любимому вождю товарищу Сталину!

За ним на ноги зіскочив Сербін, спробував звестися, поскрипуючи протезами, й голова. Трохимович лише скривився, а Крижень продовжував стиха розмовляти з Ернесто. Сербін обурено на нього накинувся:

— Я не понял, что это за неуважение к имени нашего вождя, да еще в присутствии иностранных гостей?!

Крижень перервав розмову, подивився примружено знизу вгору на Сербіна, знизав плечима й зі спокійними, твердими нотками в голосі сказав:

— Не так давно я обідав на прийомі у Йосипа Віссаріоновича, і один телепень несподівано почав кричати йому здравицю... Товариш Сталін на те сказав (зімітував скрипучий голос «вождя»): «Некоторые имеют глупую привычку произносить тосты за здоровье товарища Сталина в пьяном виде и в не совсем приличных местах, как то: в пивных, привокзальных ресторанах и даже в общественных банях... Это недопустимо, товарищи. Кому это надо — пить за мое здоровье? Моим здоровьем опекаются лучшие врачи Советского Союза! Светила нашей науки! Поэтому я за свое здоровье спокоен. А такое поведение

несознательных граждан подрывает авторитет партии, правительства и самого товарища Сталина»...

Крижень закінчив свій спіч, глянув на Сербіна й запропонував:

— А тепер пий, старлей, пий... Не лазня, звісно, але й не ресторан «Прага», — той розгублено дивився на Крижня, роздратовано виграючи вилицями. — Не п'ється?.. — Сербін ніби заляк із чаркою в руці, не знаючи, що на те відповісти. — Тому пропоную залишити любов до товариша Сталіна у своєму серці, а самим продовжити таке славне дружнє застілля, — й повернувся до керівника оркестру:

— Маестро, “Ay Carmela”, будь ласка, тільки з душею, ніби сам був на Ебро, в тій бійні, й віриш, що колись повернешся додому з перемогою...

Той із розумінням кивнув, узяв мандоліну, сів на стілець і після недовгого вступу ритмічно повів красивим тенором:

El ejército del Ebro
rumba la rumba la rumba bá la rum
una noche el río pasó
ay Carmela ay Carmela.

Сербін, геть розгубившись, хвильку постояв, випив, під носа пробубонівши:

— Извините... Я от души, с уважением...

Трохимович смикнув за руку Наконечного, всадовив його на стілець і, немов нічого не сталося, продовжив балачку:

— Скажу табе так: тут справди усьо не як вас учили у разведшколе... Тут людзі ваюють з чатирнаццатага года. У кожнага свайо паняцце довгу перад Бацькавшчинай.

— «Исполнение долга дает человеку славу, польза от которой больше, чем вред от врага»... — сказав лейтенант на філософський лад. — Франческо Гвіччардіні, італійський історик і філософ, п'ятнадцяте століття...

— Разумни чалавек! — у захваті похвалив Трохимович. — Вельмі разумни чалавек! І ти вельмі разумни! Мароз па скури ад таких слов! Вось я цябе падиму чарку! Малайчина, ой, малайчина!

— Дякую, батьку, дякую... — розчулився Наконечний, зітхнув і випив чарку.

Враз Трохимович на нього подивився із сумом в очах, задумався й сказав:

— Мой син зараз бив би таким, як ти. Твайго взросту. Пригожи бив, разумни. Усьо да кніг цягнувся. Читав кнігі рознія... І я читаю, але так і застався старим дурнем... Ці не вучоним, простим дзядзькам. А мог би... — враз запнувся.

— Ви гарна людина, — вирішив лейтенант. — У вас очі чисті...

Трохимович стрепенувся, скинув тягар суму й спалахнув:

— Вось толькі дамачкі наши так не лічаць. Усе кажуць, што я бабнік. А знаєшь, Юра, можа, ну іх, гетих спеціалістів з ваєнних мемуарав? — кивнув на «іспанців» втаємничено. — Йосць тут у мяне двоє маладзенькіх сясцьор... Можа, гульньом? Дзело маладоє... Рамантичнає. У цябе йосць шакаладкі, у мяне спірт знойдзеца.

Вічки у Наконечного елейно затуманилися, він важко зітхнув, підпер голову рукою й промовив:

— Не-є, я Людмилу Михайлівну люблю...

Сербін скоса зиркав на Наконечного, котрий перестав цікавитися розмовою Крижня з Ернесто. Він сидів надутий, як сич, не слухав пісню, що й досі не закінчилася. Нарешті скреготнув зубами, непомітно смикнув Юрка за рукав і стиха запропонував вийти на свіже повітря. Той неохоче погодився, встав, защібаючи верхні гудзики кітеля, й посунув за Сербіним. На ходу кілька разів натикнувся на крісла, зашпортався. Він був п'яньеньким. Трохимович зі смішком подивився йому вслід.

— Што ж гета в яго за такая Людміла Міхайлавна? Треба папрасіць, каб фота паказав... — в автономному режимі випив чарку горілки й потягнувся ложкою за гірчицею.

І знову наткнувся на докірливий погляд Крижня. Але полковник був у доброму гуморі, ледь розчулений після “Ау Carmela”. Він тільки сказав зі смішком:

— У нас на городі за школою повно хрону, ніяк не виведемо. Може, тобі його згодувати? Теж пекучий, гіркий. Заразом і поле перекопаєш у пошуках «смачнога».

— Скажу табе так: па-мойму, хрен салодкі, а я так не люблю салодкага, — заперечливо закрутив головою ординарець. — І в зубах захрасає. Затим сядзі, выкалупваць яго. А гета, уяві сабе, пайду в госці да дами і буду дзьявбці запалками у зубах! Не, гета не культурна. А я

чалавек культурни, вихавани! — й мелькнув столову ложку гірчиці, як малюк молочної каші.

Крижень тільки махнув рукою й став пояснювати Ернесто, про що мова. Ернесто й собі вирішив покуштувати гірчиці, узяв чайну ложку, вклав до рота... І тут же почервонів, мов буряк, закашлявся, замало що не задихнувся. І з повагою покивав до Трохимовича, мовляв, «справжній чоловік». А «справжньому чоловікові» враз захотілося сказати щось розумне Юркові Наконечному, але той зник і досі не повернувся.

Тим часом за рестораном Сербін закурив, сплюнув під ноги й почав повчати лейтенанта:

— Юра, ты хоть понимаешь, что здесь происходит?! Это же антисоветчина в полном и прямом смысле слова! Почему ты не слушаешь, о чем говорит эта троица — баба из Парижа, недобиток испанский и этот целый Крыжень?! Может, они сговариваются? Может, завтра вместе уйдут за кордон?

— Ні! Крижень зі Сталіним за одним столом сидів... — Наконечного не покидав добрий, романтичний настрій. — Міша, вони всі гарні, прості... Вони щирі... Трохимович... у нього син загинув, мій ровесник...

Сербін, узявши Наконечного за обшивку, просичав в обличчя:

— Біля Сталіна завжди були вороги! Юрко, якщо вип'єш ще хоча б чарку... Я особисто відвезу тебе у Львів і передам Вороніну. І твою поведінку опишу в рапорті! Ти мене зрозумів?

Наконечний миттєво спохмурнів, нетверезо обсмикнув поли кітеля й відказав ображено:

— Так точно, товаришу старший лейтенант!

— Ну, для чого ж так, Юрко, — пхинькнув Сербін, виплюнув з рота папіросу й ураз лівим плечем притиснув лейтенанта до стіни, з кишені дістав аптечну пляшечку з нашатирем, відкрив її, густо намочив хустинку й з сарказмом прохрипів:

— Ми ж з тобою друзі... колеги... чекісти. Так не можна.

Схопив його лівою рукою за обличчя, затиснув, як кліщами, й почав правою тикати аміак колезі під носа. Той, задихаючись, раз у раз втягував носом аміачний запах, відфоркувався, крутив головою, але й далі був змушений нюхати огидний сморід. У нього потекли сльози,

подих збився. Аж тоді Сербін припинив езекуцію. Здається, вона дала результат. Наконечний відчув, що алкоголь відступив.

— А тепер іди в туалет — і два пальці в горлянку! Маєш чверть години, щоб привести себе в норму! У тебе зараз інша роль, — наказав «колега», відпустивши Юрка, й додав, поправляючи на ньому одяг: — А Крижня за неповагу до товариша Сталіна ми ще кишки випустимо!

— Міша, це ж легенда розвідки! — спантеличено нагадав Наконечний. — Як ти можеш? Він для нас повинен бути взірцем...

— Пожартував я. Пожартував, — награно засміявся. — Але його слова і його поведінку обов'язково опишу в рапорті! А ти... — знову рвучко притиснув «колегу» до стіни й посварився на нього вказівним пальцем. — А ти приводь себе в порядок. І працюй, слухай, про що вони говорять!

Юрко ображено вкотре поправив китель, спохмурніло, з-під лоба, глянув на Сербіна. І пробубонів під носа: «Єсть»...

Тим часом в ресторані не припинялися балачки про війну, спогади й випивка. Чоловіки голосно розмовляли, розмахуючи руками, перебиваючи один одного. Хелен, з мокрою хустинкою біля носа, сумно дивилась у вікно. Нарешті не витримала й заявила Ернесто іспанською:

— Я хочу танцювати. Невже вам не надокучило пригадувати війну? Треба жити нинішнім днем, а не повертатися постійно в минуле.

— Марі, як мені не пригадувати війну, коли й досі болить поранена нога? — відповів невдоволено. — А то я, може б, і потанцював з тобою...

— Я колись непогано дансinguвав, — сказав Крижень, почувши їхню розмову, — і до Ернесто: — Дозволь запросити твою даму.

— Хочу-хочу-хочу! — Хелен радісно заплескала в долоні. — Мсьє Крижень, потанцюймо! Нехай Ерні поділиться своїми спогадами з молодими офіцерами, — ті саме повернулися. — Вони такі милі, зовсім не зіпсовані вашою війною...

Крижень встав, подав руку дамі, вона піднялася, зробила кніксен. Вони вийшли на середину зали. Степан кивнув до маестро, той махнув до оркестру диригентською паличкою — і полилося танго...

Крижень повів танець, мов досвідчений танцюра. Променада — він притискає партнерку до себе і... «В далекий світ, за синє море, веліла доля йти в незнаний край»... — проспівав оркестрмейстер... Калесіта

— він обходить її, наче приглядається до своєї жертви. «Покинуть вас, мрійливі зорі, пахуче поле, ліс, ручай»... Хелен не очікувала нічого подібного, але відчула, що цей зовні незграбний чоловік зараз роздере її на танцполі вульгарним вуличним танго. І справді, він одразу перейшов в ентрада, вторгся на територію партнерки, закружляв її в гіро і так само несамовито провадив увесь танець до кінця. Коли залунали останні акорди, заламав її, поклав на коліно, головою ковзнув від живота до грудей, відкинув у бік руку— й так завмер. Музика обірвалася.

Публіка в залі і його супутники дивилися на це дійство, ніби на смертельний трюк — з подивом і захопленням. Трохимович від здивування забув закрити рота, з якого стирчала зелень петрушки. В очах у Наконечного читалося: «І я так хочу, я навчусь, я буду»! Тільки Сербін в голові закладав цитати свого майбутнього рапорту: «Професійно танцював закордонний ворожий танець «танго» еротичного характеру разом з іноземною журналісткою Марі Монтень, чим підривав авторитет радянської влади в місті».

Публіка в залі заплодувала танцівникам. Крижень випростався, потягнув за руку Хелен, вона звелася на ноги, й обоє урочисто вклонилися. Крижень підморгнув до маестро. Той із розумінням кивнув — і зазвучали перші акорди вальсу.

— Тепер так просто я вас не відпущу, Марі, — заявив він на вухо Хелен. — Я дуже давно не танцював, хочу згадати, як це — рухатися в танці, виказувати емоції...

— Із радістю, мсьє Крижень.

Вони танцювали народний вальс, повільно перебираючи ногами.

— Ви вправний танцюрист, — похвалила вона полковника. — У вас були хороші вчителі.

— Учителька, — на підйомі настрою бовкнув Крижень. — Шарфюрер СС фройлян Мод Шультце, вчителька танців у розвідувальній школі СД у Мюнхені.

По обличчю «Марі» пробігло легке здивування. Крижень це вловив.

— Може, я чогось не розумію... — напружуючи мозкові звивини, поцікавилася вона. — Хіба росіяни воювали на стороні німців?

Крижень задоволено розреготався:

— Марі... Ви дозволите вас так називати?.. Їх було достобіса — росіян, які воювали на стороні німців, але не я... Просто війна так заплутала людські долі, що вам не потрібно розбиратися в деталях... Скажіть ліпше, чому вас, таку витончену, світлу, послали в це болото?

Хелен мимохідь кинула грайливий погляд на Крижня й стрільнула очима.

— Чи, може, ви приїхали сюди заради цього гультя? — кивнув у бік Ернесто.

Він, помітивши до себе увагу, привітно помахав рукою.

— Та ні, — скривилася Хелен. — Мені потрібно робити кар'єру, добиватися чогось у житті. Жінкам у Франції так важко чогось досягти. А ще... навіть складно це пояснити... Бажання нових вражень. Адже тут і досі війна?

— Яка там війна? Полишалося в лісах трохи бандитів... Потихеньку виловлюємо.

— Коли збиралася сюди, подумала... — зам'ялася й з надією зазирнула у вічі Крижню. — Подумала, що зможу взяти інтерв'ю в якогось їхнього ватажка. Наші журналісти брали інтерв'ю у Мао в Китаї, у Хо Ші Міна у В'єтконгу... Може б, ви, мсьє Крижень, допомогли мені взяти інтерв'ю в головного інсургента Росії? А хто він у вас — головний?.. Уявляєте, на перших шпальтах європейських газет моя стаття — інтерв'ю з цим бандитом, особистим ворогом самого Сталіна!

Крижень від несподіванки зупинив танець і шикнув на Хелен, пояснивши:

— Тш-ш-ш... У нас інші правила. І більше ні з ким своїми планами тут не діліться! Ви не в Парижі. Ми бандитів знищуємо, а не беремо в них інтерв'ю.

— Как шаль! — Хелен знову засумувала й припинила розмови іспанською. — Етот глафарь мошет біть отчень романтик персон!

Саме закінчилася музика. Крижень кивнув головою:

— Дякую за танець, Марі...

— Дякую вам, мсьє Крижень...

Вони повернулися до столу. Степан елегантно посадив її, підсунувши стільця, знову вклонився. Ернесто одразу подав йому чарку з горілкою, Трохимович запобігливо — шматок антрекота на виделці.

— Ну ти і танцуєш, Іванавіч, ну саправди, як той Паганіні, — захоплено повідомив ординарець.

— Паганіні був скрипалем, на скрипці грав, бовдуре ти старий. А ще книжки читаєш...

— І я кажу, танцавав яє, як Паганіні скрипку, — не розгубився Трохимович. — Хоць у дзядзькі прозвішча дренная, што бр-р-р, але як танцавав на скрипці!

Крижень, задоволений собою, підняв чарку до Хелен, вона відповіла, пригубила своєї наливочки. Він смачно потягнув горілки й на вухо Трохимовичу зізнався:

— Вона мені Моді нагадує. Е-хе-хе! Де моя молодість, де мої роки?..

— Ти ж зусім не стари, табе і триццаці не стукнула, — аж здивувався ординарець.

— Та правда, друже, але іноді почуваюся старим дідом...

Хелен допила наливку, втерла носика й, наче щось загубивши, почала шпортатися в сумочці, потім враз пригадала:

— Мсьє офісі... Мой каплі уже готов? — і до Ернесто: — Я заболеть софсем... Я пойду отель одіхат... Не надо будіть меня шумом. Карашьо? Кто із мсьє офісі меня проводіть?

Крижень кивнув до Наконечного, котрий напрочуд швидко протверезів. Той глянув на Сербіна. Сербін, мовляв, діватися нікуди, теж зі згодою кивнув. Лейтенант обсмикнув кітель, застебнув на всі гудзики й подав дамі руку. Чоловіки дружно встали, прощаючись.

Коли Хелен з Наконечним вийшли, чоловіки провели її зацікавленими поглядами за ріг будинку. Не втримався навіть Ернесто, котрий показово її недолюблював. Зависла німа пауза. А коли парочка зникла з поля зору, понад столом пронісся гул. Голова заволодів увагою Сербіна й почав розповідати про великі перспективи на врожай наступного року. Він виголошував такі слова, як «озимина», «планова економіка», «колективне господарство», «поперзавсе».

Сербін, роздратовано виграючи вилицями, слухав і зі згодою кивав. А в голові шукав місце в рапорті, щоб описати «антирадянські діяння» оточення полковника Крижня, зокрема голови. Пригадавши про «оточення», глянув і на капітана Івченка, котрий щось жував і, відсторонено підперши голову рукою, слухав ліричні пісні, що линули з естради. У майбутньому рапорті Сербіна з'явилося нове слово: «хижацька безініціативність».

Трохимович вирішив поділитися своїми спостереженнями про Хелен і стиха сказав Крижневі:

— А я ніколи не верив бабам, які в'являють з сябе дурних. Часта баби, нібита бязглуздя, на самай справе мудрейши за саправдних разумніц. Натура такая бабская — гуляць, прикідвацца... Павер мне, хто-хто, а я дакладна жанчин ведаю.

— Ти це до чого? — не зрозумів Крижень.

— Не простає бабьонка. Ой не простає! Вочки бегають, як у ліси. І всьо вивучають, запамінають.

— Тобі, професійному розвіднику, видніше, — зареготав Крижень і перевів погляд у вікно.

Помітивши начальника пошти у відомчій формі, що стовбичив на перехресті, полковник звівся й сказав компанії:

— Пробачте, я на хвильку відлучуся. Робота...

І пішов до виходу, розсовуючи стільці, що траплялися в нього на шляху. Трохимович пробубонів собі під носа:

— Ди не, Іванавіч, прафесійни разведчик ти. А я — так, па справах амурних. А вось калі мужчина глядзіць на какотку памавзлівимі вачима... Йон перастає биць виведнікам. Ти павінен гета ведаць лепшай ад мяне.

Ординарець побачив, як Крижень вийшов з ресторану, й вирішив заволодіти увагою Сербіна, краєм ока продовжуючи спостерігати за вулицею. Старлей саме погоджувався із Мироном Микитовичем щодо перспектив майбутнього врожаю:

— Радянська влада сильна, як ніколи, й наша економіка — на висоті...

— Скажу табе так, Міша... Голад будзе в Україне, — заявив голосно Трохимович. — Па-першас, треба вяртаць давгі саюзнікам па лендлізу, а вярнуць можна толькі збожжам ці золатам, а па-другое,

палавіна мужчин перабілі на вайне, а палова всьо яшче пад ружжом або валіць лес у Сібіри. І хто будзе працаваць на палях? Баби?

Сербін аж спалахнув, почувши це:

— Какой голод?! Я смотрю, у вас тут настоящее гнездо антисоветчины! — а про себе в голові знайшов характеристику для Трохимовича: «Дебил классический».

— Няма тут аніякага гнязда, Міша, так сабе, бярлога для інваліда, — заявив Трохимович. — Ми можам криху і пагудзець, чаму б і не? Язык без костак, вочи — на месци, галава — на плячах.

Ординарець побачив, як поштар, помітивши Крижня, пройшов уперед і завернув за ріг будинку. Полковник — за ним. Сербін, роздратувавшись розмовою, яку затіяв Трохимович, не помітив цього. Але його підтримав Мирон Микитович, ставши розповідати про всі переваги радянської влади й про блага, які вона несе світові. Та старлея не могли заспокоїти солодкі слова голови, він помовчав, продовжуючи вигравати вилицями, й заявив:

— Обо всем этом я буду докладывать начальству!

— Калі треба, дакладзі, хто ж супраць? Такая в цябе нявдзячная праца — страчиць даноси, — сказав Трохимович, позіхаючи.

Скоро Крижень поспіхом повернувся назад і, потираючи руки, підійшов до столу. Сербін зиркнув на нього з-під лоба. Полковник ніби перечепився через цей позір і відповів на нього запитливим поглядом. Старлей опустил очі. І нарешті стиха сказав чи то для самоствердження, чи то відповідаючи Трохимовичу:

— Доложу... А надо будет, приму меры.

— Та що вони знають про агрономію? — обурился голова. — Одне базікання. Не звертай уваги, ліпше давай утнемо пісню, щоб до мізків продерло... Оцю... — і з застиглими в очах сльозами завів патетично:

И звезды сильней заблистали,
И кровь ускоряет свой бег,
И смотрит с улыбкою Сталин —
Советский простой человек.

— Bravo! Я буду с вами плякать, мсьє гольова! — зааплодував Ернесто.

— Нам тільки шмарклів тут бракує! — дорікнув Крижень. — У такий гарний день. Так... вставаймо — і в баню!

— Банья? Зачем банья? Я чистий! — не второпав Ернесто.

— Мон дью Ернесто! Баня... Баня, брат Ернесто, це не миття... — майже поетично пояснив Крижень. — Це — очисний бальзам. Там змиваються всі брудні думки й гріхи...

— А я всьо думаю: чаму мяне пасля лазні в баб цягне. А то — за новими грахамі, — і до компанії: — Так што, паважания тавариши, падимаєм сває пятия кропки і пойдзем змиваць грахі. Га-га-га!

Чоловіки, котрим і справді надокучило сидіти в ресторані, відсовуючи стільці, звелися й посунули до виходу.

* * *

*Західна Україна, місто Калин.
1946 рік, 16 вересня,
вулиці містечка — готель «Комунарка»,
пообідній час.*

Марі-Хелен прогулювалася вулицею з Наконечним. Лейтенант охоче щось їй розповідав, розмахуючи руками. Її все цікавило, погляд ковзав по завулках, балконах, вона запитувала й запитувала: про те, чому в місті так багато дерев і скверів, чому в ставку вода має зеленкуватий відтінок. У Парижі вона такого не зустрічала. Чому люди розвішують сушити білизну на балконах, які виходять на вулицю? Це ж так неестетично й непрактично! Хто такий товариш Менжинський, і за які заслуги перед містом його прізвищем назвали вулицю? «Революціонер? Він у цьому містечку зробив революцію»?! Вона вдає захоплення побаченим: польовими квітами, що проросли на занедбаних клумбах, жовтими кульбабками, що заблукали в цю осінь з далекої весни...

Нарешті вони підійшли до аптеки. Наконечний чемно попросив зачекати й зайшов усередину. У вікні майнув силует худого, наче висушеного, провізора в білому халаті, з кіпою на маківці й зник у глибині аптеки. Хелен з цікавістю зазирнула у вітрину, але нікого більше не помітила й зосередилася на розгляданні нехитрої реклами. Задля краси тут залишилися старі рекламні плакати аспірину, зубного порошку й гірчичників, із сучасних — малюнок кита, якому доктор, схожий на ідіота, вливає в рота з великої аптечної пляшечки рідину з надписом «Рыбий жир». Із глибини аптеки за нею спостерігали два

цікавих дитячих очка. Вони блищали в напівтемряві аптеки. Хелен придивилася, побачила гарненького хлопчика. Синок аптекаря допитливо вивчав її...

Лейтенант скоро повернувся з краплями й віддав їх Хелен. Та спробувала заплатити за них, але він категорично відмовився, пояснивши, що «у нас не прийнято»...

Хелен попрощалася з Наконечним при вході в готель. Він невміло чмокнув їй ручку, після чого його обличчя налилося червоною фарбою. Гостя стримала посмішку, вдала, що цього не помітила, й поспіхом покрокувала у свій номер. Дорогою вона побачила, як під суворим наглядом «людей в штатском» в готель поселяються нові постояльці. Вони зовсім не схожі на журналістів — тягнуть із собою вузлики з крупами, каструлі, кєрогази. У коридорі на другому поверсі вже чути запах смаженого старого сала й цибулі. Хелен здивувалась з цього й невдоволено скривила носа.

Вона квапливо відчинила двері в апартаменти, зачинила їх за собою й утомлено сіла до столу. Так посиділа хвильку, подумала. Відв'язала від пляшечки крапель рецепт, акуратно розгорнула його, розправила й поклала на стіл. Занурила піпетку в краплі, закапала ніс. Ще посиділа, вагаючись, наче боячись розчаруватися в тому, що вона зараз дізнається... Помітила, що штори в кімнаті розчинені навстіж, а деякі її речі, на які вона поставила «маячки», лежать не так, як залишила, мало того, ні ниточок, ні скалочок на них уже немає. Тож у номері був обшук. Причому зроблений грубо, невміло. Вона ліниво потягнулася, встала й почала переодягатися. Удала, що захопилася, помітивши розчинене вікно, й закрила штори.

Тепер — до справи. Вона взяла рецепта й, заплющивши очі, почала щось рахувати, водити рукою в повітрі, наче по невидимій таблиці. «*Centaurium umbellatum* — дозування збільшено на нуль, кома, нуль п'ять сотих... два підкреслення; друга позиція... *levisticum officinale* тире нуль двадцять п'ять, третя — *rosmarinus*... чотири десятих... одне підкреслення. Отже, що ми маємо? «Зустріч на базарі завтра о десятій годині". Пройдемося ще раз...»

Хелен повторила перерахунки кодових позначень на рецепті. Радість з'явилася в неї на обличчі. Вона нарешті переодягнулася, розсунула штори й вийшла на балкон. Тут же демонстративно висякалася в хустинку й знову закапала ніс краплями.

На горищі будинку навпроти два молодих курсанти з рязанськими пиками в цивільному, витріщаючись у біноклі, розчаровано відклали їх, і один іншому заявив:

— Все самое интересное-то мы пропустили. Ей жалко было, что ли, показать, как она переодевается-то?

— Да-а-а... А как ты думаешь, у шпионок сиськи-то красивые?

— Должно быть, красивые, коль они их прячут.

* * *

*Західна Україна, місто Калин.
1946 рік, 16 вересня,
міська лазня, відділення для «своїх»,
під вечір.*

У передбаннику було свіжо, особливо після гарячої парної. Ернесто, Крижень, Трохимович та голова вже попарилися й, задоволені життям, сиділи за столом, замотані в простирадла. Відпочивали. На столі — гора червоних панцирів раків, у кутку — кілька десятків порожніх пляшок з-під пива. Сербін з роздутим пузом усівся дещо осторонь. Йому було важко не те що вклинитися в розмову старих вояків, а й навіть дихати. А «вояки» не переставали фонтанувати анекдотами, іноді відверто антирадянськими, та вульгарними розповідями про жінок. Потім знову поверталися до війни. І так по колу.

Тут у двері хтось постукав, слідом вони відчинилися, й у шпарці з'явилася голова Наконечного. Він запитав:

— Дозвольте?

Голова ствердно махнув рукою. Наконечний зайшов і примостився біля Сербіна. У нього на чолі одразу виступив піт.

— Провів? — поцікавився стиха Сербін.

— Провів, — ствердно кивнув і роззирнувся. — Я багато пропустив?

— Цирк продовжується... Що вони мелють!.. Марі в готелі? Ти переконався?

— Так... За нею спостерігають з усіх сторін.

— На коридорах є пости?

— Два пости плюс заселені люди додатково проінструктовані. Єдине що... вони там почали на керогазах їсти готувати, просто в номерах. Сморід стоїть, як у комуналці. Що робити?

— Та нехай. Нехай дамочка відчує всі принади радянського способу життя, — реготнув і перевів погляд на «стариків».

Крижень щойно закінчив азартну розповідь про свої пригоди в Чехії, коли вони з Трохимовичем ловили загін есесівців, котрий проривався на Захід. І показав шрам на спині, пояснюючи:

— Треба було його взяти живцем, цього штандартенфюрера, але йому наказ нашого начальства не сподобався. Ось ми й зчепилися в рукопашній. Так оце, — ще раз показав, — він ножичком мене полоснув... А це, — показав шрам поруч, — штикова в тридцять восьмому. Іспанія. Німцюра — здоровий, як бугай. Ну, я розсердився — і його саперною лопаткою між брів...

Ернесто показав свій шрам і прокоментував, чомусь розсміявшись:

— Теруель, под Мадрид... Подарок от Франко... О-о, — ткнув пальцем в інше місце, — Подарок от Адольф Хітлер! Тулюза, Франс...

Тут Трохимович повернувся спиною до компанії й опустил простирадло. Уся його спина була суцільно вкрита шрамами.

— Міна савецкая мінамьотная. Падарунак ад нашага роднага заградотряда. У сорок другім, калі ми драпав з-пад Харкава.

Чоловіки вибухнули реготом.

— У нас тоже такой біль. Женераль Лістер на фронті Толедо іметь заградотряді, — поділився Ернесто. — І мене своя метка оставіль, — показав шрам на дулі й зареготав: — Как мі тогда убегать от Франко! Мой штани мокрій біль.

«Старшаки» із розумінням зареготали, а лейтенанти здивовано Perezirнулися. Як за командою, вони вийшли на вулицю перекурити.

Сербін узяв до рота папіросу, роздратовано чиркнув сірником, дав прикурити Наконечному й, важко зітхнувши, сказав:

— З такими балачками самим час теплі кальсони в Сибір припасати. А ти кажеш, «гарні, прості»... Вони такі анекдоти травлять, що вуха в трубочку завертаються. У мене волосся на голові ворущиться, як живе, коли це чую!

Наконечний, витираючи з чола піт, погодився:

— Факт... І ще таке говорять при іноземцеві. Я сам напишу рапорт.

— Я підпишуся під кожним словом. Дивне все мені тут... Просто на голову не налазить. Вони почувають себе удільними князьками... Нічого, Юрку, скоро ми з ними поговоримо в наших кабінетах.

— Правда, Міша, правда. А поговоримо ми з ними з пристрасстю.

— Я радий, що ти нарешті це зрозумів. До речі, як тобі Марі на прогулянці?

— Дурепа, яких мало. Усе, що бачить, для неї екзотика. Гляне на дерева з листочками — аж вищить від радості. Я їй цитати про соціалізм, про політику партії, а вона: «Я не розумію умних слів, я устаю от сложних міслей»...

Сербін хвильку поміркував і вирішив:

— Ну, тоді все зрозуміло... Отже, нова ввідна... Наш об'єкт — Охеда. Працюємо по ньому. Він — занадто правильний... Комуніст. А комуністи бувають різні, як ми щойно переконалися. Особливо їхні. Марі Монтень... Вівця, звичайна паризька курва...

— Ні, вона гарна, добра...

— Повір мені, я знаю, що кажу.

— Ти був у Парижі?

Сербін багатозначно сплюнув під ноги, мовляв, та був, а що тут такого? І дав установку:

— Від нього — ні на крок. Вівцю пасемо краєм ока.

Раптово відчинилися двері. У дверному просвіті з'явився Крижень, окинув з ніг до голови Наконечного, сунув йому в руку гроші й сказав:

— Синку, досить пихтїти. У нас горілочка закінчилася... Збігай — одна нога тут, друга там. Візьми пару літрів. Бігом!

Подивився на Сербіна, котрий знову сплюнув під ноги й закурив наступну папіросу. Крижень, нічого йому не сказавши, повернувся в лазню.

...Ернесто з нерозумінням прислухався до того, як Трохимович з Мироном Микитовичем у парній луплять один одного віниками й задоволено покрикують: «Ах! Ух! Добре! Ще давай!»! Він поколов панцирами раків губи, тому вони в нього стали пухкенькими, яскраво-червоними, ніби підведеними помадою, але почали дуже пекти. Щоб пригасити це печіння, він раз по раз намочував палець у чарці з горілкою, що залишилася на дні, й протирав нею губи. Але це майже не допомагало, а навпаки, через хвильку-другу починало пекти ще більше.

Крижень сів поруч, позаглядав по чарках, але вони були порожніми. Продовжив перервану бесіду іспанською:

— А мою сім'ю у війну — всіх бомбою накрило. А твої?

— Дружину розстріляли німці. Ми разом партизанили. Потім я знайшов кількох із розстрільної команди. Ми з хлопцями — кожному шнурок на шию, без сентиментів.

— А ця твоя Марі?..

Ернесто із розумінням скоса глянув на Крижня й розсміявся:

— Ми навіть не друзі... Ми ледь терпимо одне одного. Просто спільна робота, спільні колеги, друзі. *Montmartre, Place du Tertre...* — посміхнувся. — Паризька богема в наших особах відвідала твоє славне містечко. Але Марі мріє зробити кар'єру, мріє писати скандальні статті. А я з іншої епохи, у мене інший світогляд. Тобто довго вона в нашій редакції не затримається, — замовк і теж зазирнув до чарки. — А до речі, якщо вже мова зайшла про *l'amour*... як тут у вас з дівчатками?

Крижень зареготав:

— Залишилося кілька ветеранок веселого фронту від старого режиму! Якщо кості до купи зберуть, можна покликати. Вони підробляють вдома чесними домогосподарками.

— Я так розумію, що їхній фронт відкотився в непристойну Європу, а вони залишилися в глибокому російському тилу партизанити...

— Скоріш за все, чинити диверсії, підриваючи моральні підвалини радянської сім'ї. На серйозні акції ці амазонки не здатні.

У двері знову постукали. Вони відчинилися, в шпарку просунулася голова Наконечного.

— Можна?

— Приніс? — запитав Крижень.

— Так точно.

— То заходь, малий, сідай з нами. Не пощастило нам нині з любов'ю і з прекрасними весталками, віддамося почесній справі вшанування Бахуса...

* * *

Західна Україна, місто Калин.

1946 рік, 17 вересня, готель «Комунарка»,

глуна ніч.

...Далеко за північ. У готелі пожвавлення. Кілька переляканих місцевих мешканців, яких примусово тут поселили, стовпилися біля виходу, просячи в охоронців пустити їх додому хоча б на ніч — у кого вдома хвора мати, в кого голодний кіт, хто забув важливі документи. Та вартівники були неблаганними. У них наказ вищого начальства: нікого з готелю не випускати.

Враз навстіж розчинилися двері, й у хол ввалилася п'яна компанія з Крижнем на чолі. За ними важко грюкнули двері. Трохимович, обнявшись з Наконечним, реготали з якоїсь дурнички. Голова з Івченком і Сербіним саме закінчували пісню: «Если завтра война, если завтра в поход, Будь сегодня к походу гото-о-о-ов!» «Столичних журналістів» у ту ж мить мов вітром здуло. За ними поспішно стали зачинятися двері, в замках заскреготали ключі. Крижень, ставши посеред холу, здивовано потягнув носом. Запах стояв, ніби в робочій столовці.

На шум та окрики прибігла з апартаментів заспана Хелен і зупинилася на невеличкому балкончику другого поверху, що виходив на хол. На її плечах красувався довгий атласний халатик, на голові — хустина, що формувала зачіску, на ногах — елегантні хатні туфельки на невисоких підборах. Хелен чи то здивовано, чи то обурено дивилася на п'яних чоловіків, але вирішила не влаштовувати показового скандалу, тільки важко дихала й метала очима блискавки.

— Мсьє, гаспада, что случилось? Потчєму ві так позно гастініца прішьоль? — екзальтовано поцікавилася Хелен.

Крижень якимось дивно подивився на неї, стримано усміхнувся й трішки нетверезо моргнув, не маючи виправдання своїй поведінці, тільки розвів винувато руками.

— *Mis amigos! Je suis dans l'appartement rhum!* — п'яно заявив Ернесто, скривившись при вигляді своєї колеги. — Товариші! Я іметь ле апартаман рум! Прігляшаю ко мне! — махнув рукою, ніби закликаючи іти в атаку.

На його заклик відізвався тільки Трохимович:

— Ура-а-а-а!

— Р-ра-а-а! — підтримав Наконечний, знизу вгору захоплено дивлячись на старого.

Вони готові були кинутися на знищення запасів Ернестового рому, але Крижень вирішив по-іншому, ще раз глянувши на Хелен з дивною усмішкою. Мабуть, так кокетували перед своїми обраницями неандертальці.

— Він нам згодиться вранці! — вирішив полковник. — *Él nos es útil por la mañana!*

— *Erni!* Теб'є не соромно перед нашими добріми хазяєфами? — дорікнула Хелен. — І перед муа? Я уже ложить спат.

Крижень вирішив все це діло припинити й сказав:

— *Marie, s'il vous plait pardonnez-nous, nous sommes vraiment ivre. Nous vous donnons les mains Ernesto. Bonne nuit,* — як міг, галантно вклонився й повернувся до компанії:—Банда, на сьогодні досить! По домах!

Ернесто, скрививши невдоволену гримасу, стояв посеред холу й з-під лоба п'яно дивився на Хелен, надуваючи щоки й грізно примружуючи очі. Крижень йому на те сказав:

— Треба залишити трохи здоров'я на завтра. У нас буде весілля таке, що земля загуде! Іди спи, друже, набирайся сили!

Ернесто зі згодою кивнув, на прощання обняв Крижня й пішов у свої апартаменти. Хелен подячно усміхнулася Крижневі й сказала:

— Спокойной ночі, мсьє Крижень. Я блягодаріть вас. Увід'ємся сафтра! *Bonne nuit!*

Вона зникла в темному коридорі, тільки якусь мить у пітьмі виднівся її білий халатик. Крижень проводжав її романтичним поглядом... Натомість на балкончику з'явився Ернесто, виструнчився, ніби на параді, й, здійнявши руку в комуністичному привітанні, пафосно заявив до Степана:

— *Coronel! El enemigo no pasará!*

Крижень теж підняв руку в комуністичному привітанні й сказав на те:

— Та пиндюр вже спати, чудо ти з Монмартру!

На що Ернесто ще раз потряс у повітрі рукою, нарешті розвернувся й пішов услід за Хелен. Крижень про себе зауважив:

— Яка в нас правильна та лаконічна мова. Одразу пішов. А заговорив би я з ним іспанською? До ранку б не розпрощалися! — й вийшов на вулицю.

...Ернесто ввалився в номер і, п'яно хитаючись, став посеред кімнати. Хелен зачинила за ним двері й потягнула його в спальню, щоб укласти спати. Він усміхнувся до неї й поліз з поцілунками. Та Хелен уміло відвернулася, кинула його на диван і, заспокоюючи, погладила по голові. Ернесто ще раз спробував потягнутися до неї губами, але впав головою на подушку й миттю відключився.

«Завтра... Завтра вирішиться все», — подумала вона. Сіла біля вікна і в роздумах завмерла, вдивляючись у ніч. Чомусь хотілося, щоб ця ніч була тихою й затишною, але з вулиці доносився галас. Це прощалася підпила компанія Крижня. Найбільше було чути регіт Трохимовича й «поперзавсе» голови. Так тривало не менше чверті години. Хелен втомилася слухати цей рейвах і пішла спати.

Після довго прощання Крижень з Трохимовичем нарешті попрямували до сиротинця. Хміль як вітром здуло, як тільки вони покинули компанію.

— Старий... — чи то розмірковуючи, чи то зізнаючись, сказав Степан. — Мені ці двоє архангелів зовсім не подобаються. Їх як навмисне підібрали. Одного — Наконечного — трішки ненормального, розумного, наївного, щоб відвернути увагу від Сербіна. А той — не проста птиця.

— Гуляюць в шпійонав, як дзеці. Думаюць, што всьо гета — цацкі. А ми язикамі перад імі ляпаєм, што в галаву влезе.

— Точно, — думав про своє Крижень. — А це зовсім не дитячі забавки. Вони горілку тихцем виливали. Продукт переводили. А як тобі Ернесто?

— Хітрая морда, на Свядлова падобни. Ці памятаєш такога ревалюциянера? Скажу табе так: хоць йон і ваявав у Іспанії, гета нічога не значиць. Там столькі рознай навалачи било... Ти ж сам ведаєш.

— Це правда, народ там був різний... від анархістів до троцькістів. Але, знаєш, в Іспанії між собою ми якось знаходили спільну мову. Це пани чубляться, а в хлопів голови тріщать... А Марі? Що про неї скажеш?

— Я вжо табе казав: вочки бєгаюць. Лісінія такія... Я скажу табе так, іменна тоє, што цябе цікавіць: бабьонка — сам густ. А на цябе яна глядзела, вочки стралялі. Пазірала, ведаєш, як глядзяць наши дзеці на торт у вітрине кандитарскі пані Марисі.

Крижень, задоволений почутим, сказав:

— Шкода, що вона скоро їде. Згадав би я молодість.

— І знов ти пра сваю маладосць! Вось я сябе адчуваю маладим, таму мяне жанчини і любяць, а ти толькі і стогнеш, што стари, «быв би маладим, бив би маладим»... Я скажу табе так: ти проста лянiви, як стари кацяра.

— Я не могу, як ти... Мені потрібні эмоції, почуття... пристрасть.

— Толькі не пачинай мне зараз расказваць пра сваю Моді. Шодня памятаеш...

Крижень сповільнив крок і раптом, замикаючыся у собі:

— Досить лірики, старий... Завтра щоб у мене на аудіенціі був Гачок!

— Всенепременнейше гаспадзін Гачок прыбудзе на авдиенцию да гера оберста Крижня, — блазнював Трохимович. — У якім часу? Ага! Якамога раней, з мясцовымі певнямі. Всенепременнейше!

— Шалапут ты старий... — розсміявся Крижень. — Якби почули про наш жаргон Наконечний із Сербінім, вже б доповідна лежала на столі Вороніна, як ми один одного тут называемо, — глянув на годинник. — Але давай пiддамо швiдкості, бо на сон нам з тобою залишылося... дві години.

І вони прiшвiдшылі ходу. Ёхні крокі по бруківці гулкою луною вдарыліся аб стіны будынкiв соннаго мiстечка.

* * *

Захiдна Украiна, мiсто Калiн.

1946 рiк, 17 вересня,

гуртожиток «Робочої і селянскай моладі імені крейсера «Аврора»,

2:22 за московскім часом.

У кiмнаті гуртожитку было незатышно й прiмiтывно, як у бараку: голі стiны, два залiзныя пружынных лiжка та стiл, що ледь трымаўся купі й гатовы быў ось-ось разваліцца. Мабуть, таму графiн і дві склянкi стаялі на пiдвiконні. Лейтенантам тут выдiлiлі найкращу кiмнату — з туалетом і умывальніком.

Наконечны, похiтуючыся, стеліўся спаці. Сербiн щось размiшав у склянці, выпіў, размiшав другую склянку й падаў колезі.

Наконечны, выпіўшы, скривіўся й заявіў:

— Ще один такий день, і від цієї горілки я вріжу дуба, і ніякий нашатир з м'ятою не допоможе... Я вже виливав, коли міг, під стіл... Та однаково важко.

— Я сам не дурний випити, але так, як вони годні... Ні, не втну. І не п'яніють, падлюки!

— Зате ми почули від них багато цікавого — справді, антирадянщина... Як їм ще вірить товариш Абакумов? Тут суцільний троцькізм на виду, я б так сказав, — п'яно вирішив Наконечний.

— Дурний ти. У нас більша частина країни якщо не думає, як вони, то щось близьке до цього. Хоча... А як ти гадаєш, може, вони про щось змовляються? Шепочуться з цим Ернесто. Ти ж не все почув...

— Може й так. Трохимович... Навіть не знаю, що про нього думати. Простацький дядько. Який з нього шпигун? Крижень — той-таки так, може. Злий він. Але дітей любить...

— Маскується... Добре, що ти починаєш це розуміти. Ось що, давай спати, бо день завтра важкий. Але запам'ятай: це шпигунське гніздо МИ мусимо знищити. Тоді — по медалі на груди. Мені це обіцяли там, — тикнув пальцем угору.

— Ні, Бога немає, хоча Трохимович каже, що є... Навіть товариш Сталін... — і, повалившись на ліжку, засопів.

— Який ще Бог?.. — Сербін миттєво протверезів, з насмішкою глянув на Юрка й сказав, звертаючись до нього: — Дурень ти, я твій бог, товаришу лейтенант... І навряд чи вже станеш старшим лейтенантом.

* * *

Західна Україна, місто Калин.

1946 рік, 17 вересня,

*готель «Комунарка», номер першого секретаря райкому,
час прокидатися.*

Вранці Ернесто прокинувся з важкою головою й потягнувся рукою до графина з водою. Довгим ковтком спробував погасити спрагу, але від цього анітрохи легше не стало. Хелен уже прокинулася, привела себе в порядок — макіяж, зачіска, новий яскравий костюм. Помітивши пробудження Ернесто, зі співчуттям посміхнулася й принесла йому аспірин і склянку з водою.

— Як провів час? — запитала в'їдливо.

— О-о-о... — застогнав Охеда й захрипів: — Це було щось жахливе... Ще один такий день я не переживу, — й заплющив очі, сподіваючись ще сховатися в сон, та Хелен дала йому по щоках кілька легеньких ляпасів.

Він стрепенувся й здивовано глянув на неї червоними заспаними очима. Хелен з розумінням покивала й пальцем поманила його за собою, у ванну. Він встав, похитуючись і відчуваючи, що може не дійти, обперся об стіну й так крок за кроком добрався до лазенки. Тут сів на важку чавунну ванну й подивився на себе в дзеркало. Власне відображення не справило на нього позитивного враження, навпаки — йому стало себе шкода. Хотілося дати слово ніколи не зловживати спиртним, але утримався: зараз це — його робота. Слава Богу, що тимчасова. Перевів запитливий погляд на Хелен. Тим часом вона увімкнула воду в крані на повну потужність — вода зашуміла; майор Сміт стиха повідомила:

— Здається, наш план зіграв: Крижень не сприймає мене серйозно, бо учора бовкнув, що навчався в розвідшколі СД.

— На рахунок розвідшколи, гадаю, це правда, в нього татуювання на плечі знаєш яке?..

— Знаю — гімн СС: *Wenn alle untreu werden, so bleiben wir doch treu...*

— Але як?! Ні, я не повірю, що ти встигла з ним переспати, — з перепоею Ернесто ніяк не міг прийти до тям й увімкнути логіку.

— Нехай тобі твоя похмільна фантазія домалює веселі картинки. Але ти забув, що я дама пристойна... І дуже давно в розвідці, — перейшла на ламану російську: — Таварішчъ Ернесто! Ві должен біть умнім і трезвім!

— Як тут бути розумним і тверезим? — він струснув головою, намагаючись відігнати посталкогольне затьмарення. — Добре, що за вісім років проживання у Франції я загартований на кальвадосі й граппі, тільки тому й витримав атаку їхнього алкоголю на свій організм... — підвів очі на Хелен. — До речі, здається, мсьє Крижень поклав на тебе око...

Хелен скривила манірну посмішку й, увійшовши в образ Марі, заявила:

— Ми приймемо правила гри від мсьє Крижня. Цей український бугай виявився набагато примітивнішим, ніж я собі уявляла. Ми будемо до нього прихильні й трішки божевільні. І ти приймай нові правила гри. Тепер уся увага наших славних лейтенантів з МДБ буде спрямована на тебе. Вони будуть тобі наливати, будуть намагатися тебе напоїти й витягнути з тебе інформацію. Але ж ти не підведеш?

— Я стільки не вип'ю, — застогнав Ернесто й важко видихнув.

— Ну, від тебе й тхне... — скривилася Хелен і стала розмахувати рукою перед носом повітря. — Що ви таке пили?

— Спочатку ром, потім місцеву граппу, потім горілку, пиво... знову горілку, а потім знову місцеву граппу, чи то був шнапс із цукрових буряків... Не пам'ятаю, як вона правильно називається, але після цього пійла можна перетравлювати цвяхи. Бр-р-р!

— А-а-а... Це називається самогон. Як ти ще живий після таких вливань? Приходь до тями й — на базар. Там буде підтвердження контакту. Відтягнеш від мене наших слідопитів, — і вказала пальцем на пляшку рому, котра охолоджувалася в умивальнику.

Ернесто подивився на ром і пересмикнув плечима.

5

*Західна Україна, село Гораж.
1946 рік, 17 вересня,
«Панський ліс», удосвіта.*

Важкий туман завис над полем, заховав від зору гори, ліс, місто, сиротинець, що був зовсім неподалік. Поволока була такою густою, що Крижень з Трохимовичем ішли на місце зустрічі, сторожко дивлячись під ноги, щоб не збитися зі стежки. Нарешті вони опинилися біля хліва, де полковник часто проводив свої зустрічі з агентурою.

Їх уже чекали — троє хлопців у військовому одязі з відзнаками УПА та тризубами на кашкетах курили в рукав біля комори. Вони стримано кивнули до Крижня. Той так само стримано відповів кивком. Трохимович зі своїм «штурмгевером» зайняв позицію з іншого боку подвір'я й занудьгував. Було помітно, що йому хочеться поговорити.

Із туману випірнув чоловік в однострої упівця — сотник Гачок. Із Крижнем привіталися за руку. У Гачка розгублено бігали очі, а коли погляд зупинявся, в ньому застигала недовіра.

— Ви контактували з кимось зі спецзагонів, що вчора прибули? — запитав полковник.

— Так, там багато наших... Колишніх.

— І яка в цих загонах публіка загалом?

— Цим вертепом ряджених керують ваші офіцери, а колишні наші — набрід. Робитимуть усе, що накажуть. Скажуть різати — будуть різати. Топитися — утопляться...

— Що відомо про передавач?

Упівець заперечливо покивав:

— Нічого. Наші загони давно не мають зв'язку зі світом. Самі по собі.

— Недобре, пане сотнику! Нам ця інформація потрібна — кров з носа. Тут таке може початися... СБ більше на зв'язок не виходила?

— Маю підозру, що з кимось із наших вони контактують... Проконтролювати це неможливо — сотня розкидана по всьому району. Не виключено, що СБ знає про нашу з вами дружбу... Тобто співпрацю...

— Це називається — ситуативні союзники, — задумано промовив Крижень. — Ось що, сотнику... Збирай усіх своїх і відводь у четвертий квадрат, на кордон. Там сидить тишком-нишком, ні в що не влізайте. Ми тут самі... Поки...

— Пане полковнику! Хлопці хвилюються. Якщо спецзагони почнуть каральну операцію... Тут у багатьох родичі...

— Сотнику, я зроблю все, щоб не допустити каральної операції. Я дотримаю слова. Ти мене знаєш. Зараз твоє завдання: зібрати всіх бійців в одному місці, виявити, хто спілкувався з СБ. І цю людину — одразу до мене. Зрозумів?

— А як надійде наказ приєднатися до спецзагонів?

— Я вас не здам. Вам просто потрібно зібрати бебехи й вирушити в невідомому їм напрямку, тобто в четвертий квадрат. Зараз для мене головне — передавач і людина, що на контакті з СБ.

Сотник важко зітхнув, з-під лоба глянув на Крижня:

— Хочеться вірити, що так і буде... Відверто кажучи, вже не радий, що ми з вами затіяли цю гру.

— Це не гра, синку. Мені важливо зберегти ваш загін цілим, щоб потім з вами заслати моїх людей на Захід. Ви допомагаєте мені, я допомагаю вам. А на Заході — це вже інша війна, яка вас не стосується.

Гачок важко зітхнув.

— Та ні, полковнику, все ж граєте ви якусь свою, дуже хитру гру... І слова правильні, і вчинки... Тільки не вірю я вам. Не переграйте...

— Таких порадників на першій гілляці вішають, — Крижень показав рукою, як накидають на шию петлю. — Коли ваші сім'ї вивозили до Сибіру, а ви сиділи в горах без крихти хліба під постійним мінометним обстрілом, це ж ти до мене приповз на колінах і просив урятувати і вас, і ваші сім'ї! Як думаєш, мені було легко це зробити?.. Це було дуже непросто. І тепер ти смієш мені давати поради?

— Та ні, я ж... — зам'явся сотник.

— А тепер послухай мене, пане сотнику... — враз роздратувався не на жарт Крижень. — Не приведи Боже, якщо дізнаюся, що ТИ ведеш якусь свою гру... Я просто анулюю нашу угоду. І що тоді буде з тобою? Здогадуєшся? Ти станеш непотрібним ні вашим, ні нашим. Зрадників не любить ніхто.

— Та воно так... — опустил голову Гачок.

— Словом, ти зрозумів, що маєш робити. Першочергово — знайди й подай мені зв'язкового з СБ! А зараз у Трохимовича візьмете грошей, харчів... — зітхнув, — зі спецфондів. Дітям не маю права дати, а вам, засранцям... Розписку напишеш. Усе, вільний.

— Голошу слухняно: так є, пане полковнику, — спробував пожартувати на прощання Гачок, перейшовши на повстанську військову лексику.

Крижень на те нічого не відповів.

Туман спав... Невдовзі навантажені добром лісовики попрямували до лісу. Трохимович, закинувши на плече автомат, подивився їм услід, підійшов до Крижня й сказав:

— Чув вашу розмову... Вось я, наприклад, гляджу на гетага Гачка і думаю: яка ж йон падлюга! Скажу табе так: той, хто зрадів аднойчи, зрадіць і другі, і треці. Ня вер яму...

— Та хто б йому вірив? Просто треба його тримати в шорах — і край. У разі чого — сам здам його партизанам... е-е-е... повстанцям... е-е-е... бандерівцям... Ось такі в мене правила. Поки що він мені потрібний — плани в нас серйозні, тож намічається серйозна гра.

— Мнє вжо самому цікава, якую ти такую гульню вядзьош? І для чаго?

— Будеш багато знати, скоро старим станеш.

— І не страшна! Можа, падзелішся планами са сваім баявим пабрацімам?

Крижень глянув на Трохимовича й зі смішком зауважив:

— Ось дивися... Скоро вони будуть драпати на Захід, щоб розповісти всьому цивілізованому світу про свою боротьбу, — звучить пафосно, але переконливо. Прилаштую тебе в команду до Гачка кулеметником. Перейдеш кордон, легалізуєшся, станеш нашим резидентом в Ганновері...

Трохимович аж крекнув від несподіванки.

— Але я не вмєю ні з рацияй, ні з шифрамі рознимі — то навука не для майой башкі. Шию каму згарнуць — то так. А з тимі хітримі штукамі... Ти ж мяне ведаєш, Іванавіч, я прости дзядзька. А там гаворкі треба разнастайнія ведаць, культуру паводзін... Не, не пайду, страшна!

— Учитися ніколи не пізно, старий! А буде наказ, то може і я з ними чкурну за кордон? Там піду в нелегали, пригадаю молодість... А

ти ж хіба мене відпустиш одного?

— Скажу табе так: як ти, так і я! Ми ж з табой, як нітка з іголкою — куди ти, туди і я. Тади іншая справа, я гатови, хоць у Ганновер, хоць у Амстердам. Я буду рацию насіць, каб ти не стамівся, а ти будзеш вестачкі дасилаць у Маскву да самага Абакумова. Якая в іх там армія, як яни будууюць свой капіталізм. Ну, ти ведаеш, што дасилаць...

— Це точно, старий, знаю... Куди ж я без тебе?

Вони вийшли в поле. Трохимович збадьорився, почувши таке щире зізнання, закинув на плече автомата й пішов уперед стежкою, що пролягла між високих, давно не кошених трав. Трави вже вицвіли, пожовкли, на них важкими краплями лежала роса. Сонце визирнуло з-за хмар, позолотило ці крапельки, й вони, підхопивши його сяйво, вигравали яскравими промінчиками й звеселяли погляд. Та полковнику чомусь було невесело, навіть важко, особливо після розмови з Гачком. Чомусь цей тип надто впевнено себе почував. Це насторожувало. Раніше він ніколи не смів давати йому поради. Крижень хвильку постояв, дивлячись услід Трохимовичу, й повторив, мов відлуння:

— Куди ж я без тебе?

* * *

*Західна Україна, місто Калин.
1946 рік, 17 вересня,
прогулянка містом — місцевий ринок,
час проповіді в костьолі Всіх Святих.*

Видався гарний ранок. Ернесто з Хелен вийшли з готелю й зупинилися на ганку. Хелен одягнула темні окуляри, щоб не мружитися на сонце. Ернесто подивився на годинник, дивуючись, чому досі немає ні Сербіна, ні Наконечного. Він був підтягнутий, у свіжій сорочці, у випрасуваному піджаку та брюках. Від нього густо тхнуло одеколоном і перегаром, а загалом виглядав живчиком.

За мить до них підійшли лейтенанти. На них було шкода дивитися: невиспані, пом'яті, в несвіжих мундирах і абияк почищених чоботах. Вочевидь нинішній ранок їм дався дуже важко. Те, що вони відірвали голови від подушок, було майже подвигом, незважаючи на вчорашню спробу детоксикації.

— Спасібо, мсьє офісі, что провісті нас етот город. Мі прігляшон на свадьба. Нам надо пакупіть падарунок для... будушій мужь і жена.

— Как чувствуют себья мої рускіє друзья? — поцікавився в офіцерів Ернесто.

— Як гівно під кущиком, — під носа бовкнув Сербін, а вголос заявив: — Мы всегда рады помочь нашим гостям. А насчет нашего самочувствія... все отлично.

— Да! — підтвердив Наконечний, якому хотілося просто зараз впасти на бруківку й заснути. — Да! — ляпнув. — Ми есть готов вам помагать!

— О, как мільо! — радісно заплескала руками Хелен. — Мі хотім біть на базар. Купіть падарункі. Мсьє офісі, — кивнула до кожного, — прошу проводитіть.

І вони посунули на базар. Опираючись на руку Ернесто, бадьоро крокувала тільки Хелен. У неї був гарний настрій і бажання поговорити про історію міста.

— Кто есть мужік на памятник? — запитала, побачивши пам'ятник Льву Толстому, котрий невідомо яким чином опинився саме в цьому містечку. — Карл Маркс? Пушкін? Я Ленін знаю, он маленькій борьода імеється.

— Это есть великій рускій пісатель Леф Ніколаєфіч Толстой, — лейтенанта чомусь переклинило, він став розмовляти російською з германо-романським акцентом.

— О! Я знаю етот мужік! — вирішила захоплено «Марі». — Он пісаль тольстій кніга: «Война і мірь», «Енн Каренін»... І потому ево назівать «Тольстім»?

Інтелектуал Наконечний від такої неповаги до Толстого аж стрепенувся й заявив:

— Это не есть правда! — Сербін смикнув його за рукав, Наконечний отямився: — Нет, это просто его фамилия, — і чомусь набурмосився.

Хоч скільки далі Хелен намагалася його розговорити, він відмовчувався. На всі запитання, які виникали в милій голівці «Марі», давав однозначні відповіді Сербін: «Да», «Нет», «Не знаю», «Надо спросить у местных». Для цього він іноді перехоплював перехожих, брав їх за обшивку й казав, наприклад: «Поясни дамочці, чому вода в

озері зелена, не така, як у Парижі». Після цього в Хелен відпала охота ставити запитання. Так вони й дісталися до ринку.

Базарний велелюдний день... Тут вирувало життя, йшла торгівля дефіцитним і не дуже крамом. Попід парканом примостилися «буфети», розливайки з високими барними столами; тут лилося пиво, ситро, смажилися в олії біляші — данина новітній радянській традиції. Поруч, за старим звичаєм, варили каву й подавали її з віденськими булочками, щедро приправленими корицею.

Хелен з цікавістю пішла між рядами, тягнучи за собою Ернесто та лейтенантів. Чоловікам базарювання, традиційно, зовсім не подобалося, тим паче, кожен себе почував не найкраще, а тут сонце стало пригрівати, й усіх розморило з похмілля. Чолов'яги стали потихеньку відставати від «журналістки» і, як за командою, зупинилися біля пивної ятки. Сербін спробував ковтнути пересохлим ротом згусток слини, але вона наче застрягла в горлі. Старлей заявив компанії:

— Усе, якщо зараз не прийму на душу кухоль пива, помру, як верблюд у пустелі, від спраги. Хто зі мною на «водопій»?

Ернесто з Наконечним — тут як тут. Зупинилися під вивіскою «Буфет военторга № 3». І скоро ця трійця зайняла форпост за столом, відгородившись від базарного люду батареєю пивних кухлів. У Сербіна в руках з'явилася таранька, він запропонував Ернесто скуштувати її. Той понюхав і заперечливо закрутив головою. Наконечний здув з кухля шапку піни. Охеда, побачивши це, зареготав і теж здув піну зі свого кухля. Товста, неохайна буфетниця, в засмальцьованому фартуху і з паперовим кокошником на голові, важко крутячи двопудовими сідницями, принесла біляші на жерстяних тарілках і побажала елейним голоском:

— Кушайте, мальчики, приємного апетита, — після чого в Ернесто зовсім зник апетит.

Коли ж вона принесла тацю з раками, в нього поліпшився настрій, він облизав губи, переконуючись, що вони загоїлися після вчорашніх травм від гострих панцирів, і взявся їх чикрижити.

Хелен, краєм ока подивляючись на своїх супутників, яких безнадійно поглинуло ранкове похмілля, продовжувала ходити між рядами й прицінювалася до товарів. Тим часом Ернесто увійшов у раж і почав розповідати про свої амурні походеньки — принаймні, так

виглядало збоку, оскільки жестами став показувати на собі цицьки, велику дупу та імітувати різні непристойності. Це веселило лейтенантів, вони щиросердно реготали, плескали Ернесто по плечах, показували руками міжнародний жест «люкс».

Хелен зупинилася навпроти бочки з березовим квасом, яким торгувала прудка гуцулка, й попросила налити їй. Та витерла склянку об подолок нижньої спідниці й стала цідити пінний напій. Синок аптекаря, проходячи повз Хелен, непомітно вклав їй у руку записку. Вона, наче збираючись чхнути, піднесла її до очей, швиденько пробігла поглядом, чхнула.

— Будьте здорові, пані, — побажала гуцулка й подала квас.

Хелен непомітно, прикриваючись хустинкою, поклала записку в рота й запила квасом. Напій був приємним на смак, солодким і трішки хмільним. А головне, він допоміг проковтнути записку.

Хелен роззирнулася, кинула погляд на своїх «кавалерів», але тих вона зовсім не цікавила — чоловіки взялися до рому. Наконечний, тримаючи в руках чарку з темною рідиною, виголошував тост. Ернесто з патетичною міною на обличчі кивав, мовби згоджуючись з кожним його словом. Сербін повторював кивання Охеда й теж ліпив на мармизі патетичну гримасу.

Хелен вирішила, що в неї є ще досить часу, щоб походити по базару й вибрати подарунки для молодят. Через півгодини вона повернулася до чоловічої компанії й запитально подивилася на них: пляшка з-під рому вже валялася під парканом, в хід пішла горілка. «Якщо так продовжиться, скоро їх потрібно буде нести», — подумала вона.

Помітивши Хелен, Ернесто ввічливо, як це роблять військові, кивнув і розв'язно повідомив:

— Мадам... наші друзя пригляшать нас остаться жить в прекрасной страна Советов.

Хелен, спалахнувши, заявила французькою:

— Можеш залишатися й пити з ними хоч до перемоги комунізму в усьому світі! Тільки після того, як закінчиш знімати репортаж!

— Ти мені не начальник, щоб вказувати, що мені робити! — сердито заявив Ернесто.

— Поки ти представляєш Францію і нашу газету, я вимагаю, щоб ти поводився як джентльмен!

Ернесто, важко сопучи, відставив чарку й ураз весело звернувся до лейтенантів:

— У вас тоже жінціни не дают мужік віпіть водка?

Ті, зітхнувши, кивнули. Їх неабияк розвезло.

— Она права, товарищ Эрнесто, — враз заявив Сербін. — Нам еще на свадьбе гулять...

І тут Ернесто, віддавши по-військовому честь Хелен, заявив нетверезо:

— Мадам Марі, готовий до виконання обов'язків громадянина Франції!

Сербін непомітно штовхнув Наконечного під лікоть, той кивнув, мовляв, саме так, шпигун — Ернесто, ми не помилилися.

* * *

*Західна Україна, місто Калин.
1946 рік, 17 вересня, подвір'я сиротинця,
сонце поки що в зеніті.*

На обійсті сиротинця вирувало життя: народ готувався до весілля. Жінки накривали столи, їм допомагали діти. Чоловіки закінчували прикрашати весільну арку ялиновим гіллям. Та й іншим роботи вистачало: прибирати, підбілювати, прикрашати подвір'я.

Хелен, манірно крутячи сідницями, ступала на високих каблучках по горбатій дорозі. Вона йшла, ніби пливла, не помічаючи під ногами дефектів бруківки, яка тут не перекладалася вже багато років, і посміхалася на всі свої тридцять два зуби. За нею — Ернесто з патефоном напереваги й лейтенанти, надриваючись під вагою тривідерного мідного самовара. Крижень саме давав вказівки підлеглим, а коли побачив цю кавалькаду радісно пішов їм назустріч.

Хелен з лисячою посмішкою привіталася з Крижнем, подаючи йому руку для поцілунку. Та він тільки потиснув її, чи то розгубившись, чи то давно відвикнувши від цього, чи то зважаючи на своїх співробітників, які могли не зрозуміти його галантної поведінки. Обнявся з Ернесто, потиснув руки лейтенантам, зауваживши, що з них, мабуть, на сьогодні вже достатньо святкування. Хелен здивовано зморщила носика й сказала:

— Самовар, мсьє Крижень, подарунок для дєткі, пїт чай, — повела рукою, вказуючи на подарунки. — *Et Gramophone* для *jeunes mariés*. Для мольодїх.

— Вони будуть радї таким подарункам, — сказав полковник і пробубонїв під носа: — Двоє глухих дїтей, що будуть жити в комїрчинї три на чотири метри із грамофоном... Ну, в неї й фантазія!

— Для журнالیст глянвоє — польот фантазі, — по-своєму сприйняла останнє слово Хелен і невинно заклїпала очками.

— Це правда, — погодився знехотя Крижень. — Хоча я завжди думав, що для журнالیстів головне — об'єктивність.

— О! Мсьє Крижень, не надо шютїть. Я імється ввїду польїот сльов, *réflexion créatrice, vous savez?*

— Тодї інша справа. Хоча в наших журнالیстів, і справді, таке образне мислення, що часом диву даєшся, коли читаєш, що вони пишуть. А я так цього не люблю!

І запросив гостей пройти в приміщення школи, поки не почалося весїлля.

Як тільки вони пішли, на подвір'я приїхали музики. Їх головного — Рудого Василя з цимбалами — було чути за версту.

— Прум-пурум! Добрий день вам, пани-господарі! А де той вуйко Йосип, що горїлку носит? Як цимбали ми не змастит, то будете знали! Будете з гуцулами си трембітували!

Довкола Рудого почали збиратися люди, аби послухати його жарти. Крижень визирнув із дверей, у які щойно зайшов із гостями, й показав Василеві кулака. Той не зважив на це й продовжував розважати народ, завівши:

Горілочка оковита!
Файдулі-файдулі, фай!
Як я люблю тебе пити!
Файдулі-файдулі, фай!
Я за тебе мідяки,
Файдулі-файдулі, фай
А ти ж мене — в будяки!
Файдулі-файдулі, фай!
Я за тебе срібло-злото,
Файдулі-файдулі, фай
А ти ж мене у болото
Файдулі-файдулі, фай!
Холера ясна!..

У кабінеті вже зібралися люди, було накурено. Полковник, увійшовши, невдоволено відчинив вікно. Голова заховав під стіл чарки, Трохимович запобігливо запхав пляшку у внутрішню кишеню піджака й застібнувся. Горловина зрадливо виглядала в нього з-за лацкана. Івченко метушливо виніс тарілки із залишками закуски. Хелен зі всіма радісно привіталася й запропонувала Мирону Микитовичу:

— Мі сделать несколько фото с мсье гольова і будьєм дьелять антервью...

Крижень метнув очима блискавки на Трохимовича, той вискочив з кабінету. І поки голова з Хелен позували під клацання фотоапарата Ернесто, він повернувся в супроводі молоденької кухарки, котра принесла на таці кавник, чашечки, розетку з медом, глечик молока й шоколад «Большой театр». У прокуреній кімнаті запахло кавою. Хелен манливо втягнула носом цей запах. Вона давно не пила натуральної кави: в післявоєнній Британії кава була дефіцитом.

Кухарка налила в чашечки кави й мовою німих побажала всім смачного. Хелен з милою посмішкою подякувала й з насолодою надпила гіркий гарячий напій, від задоволення закотивши очі. Крижень зацікавлено глянув на неї й упіймав себе на думці, що вона дуже схожа на Моді. Дещо навіть зовні. Вона вдягається, як Моді: високий каблучок, спідниця трішки нижче колін, біла блузка з привабливим вирізом, що виділяла її високі, повні груди. А ще... Учорашнє танго, ця трішки натягнута манірність, її жести, те, як вона

пила каву... Йому здалося, що він переживає якесь дежавю, навіть під ногами трішки попливла земля. Хелен допила каву, посміхнулася до Крижня, вловивши на собі його погляд, і повернулася до Мирона Микитовича.

— Мсьє гольова... Что означають первій после войны віборі в Советской Украйне для люді Галісія? — і дістала із клатча невеликий записничок і ручку.

Голова, витираючи з чола піт і поправляючи стару, засмальцьовану краватку, заявив з патетикою:

— Поперзавсе... Народ у нас єдиний, а не тільки з Галичини... Ось подивіться: наші молодята. Вона — місцева дівчина, він — із Києва. А це — поперзавсе — наша столиця. Чули пісню? — наспівав: — «Белой акации гроздья душистые Вновь аромата полны, Вновь разливается песнь соловьиная В тихом сиянии чудной луны!» Її у нас в Києві ду-у-же люблять. Кхе-кхе... Так ото ж...

...Лейтенанти змилися першими. За ними тихцем — Крижень з Ернесто та Івченком. Тільки Трохимович ще кілька хвилин сидів і слухав, що виголошував голова, й час від часу під носа собі бухтів: «Разумнік! Вось разумнік ти, Мірон Мікітавіч! Попьорзавсьо так попьорзавсьо. Ай, малайчина!» Але коли роззирнувся й побачив, що всі пішли, розчаровано звівся й вийшов, бубнячи під носа: «Адзін дурни вярзе, а я слухаць»? Він вийшов на вулицю й пильно придивився до того, що тут без нього діється.

Лейтенантів розморило, вони сіли на лавці під старою стайнею й п'яно спостерігали за тим, що тут відбувалося... Івченко кудись зник. Трохимович про нього подумав: «А што зробіш — службу государеву служиць треба нават у беспритомним стане. Ясна — пайшов адсипацца. Га-га-га». Ернесто з Крижнем скраю стола випивають, явно знову згадуючи війну. Трохимович рвонув до них і одразу повідомив про враження від інтерв'ю: «Мікітавіч вярзе глупства, я слухав-слухав — і попьорзавсьо да вас!» Крижень підсунув йому чарку й налив.

І тут завівся Рудий. Він почав награвати коломийки на цимбалах, веселити гостей, підколювати віватами:

Ой, весілле ти весілле,
Всюди тебе чути!
Старій бабі й те охота
Сюди завернути!
А цимбалам ковбаси,
А цимбалам сала,
А цимбали звар'ювали,
Грати перестали!

До весільного куреня почали сходитися гості: діти, вихователі сиротинця, тітки й дядьки у вишиванках, в гуцульських строях, довоєнних костюмах — цей людський рій гуде, підспівує Рудому, пританцьовує. Надійшов аптекар із синцем під оком і сулією спирту під правою рукою, лівою вів за собою синка. У нього був піднесений настрій. За ним, важко перебираючи ногами, сунула його дружина. Вона важила не менше центнера, в роті було повно золотих зубів, і ними вона висвічувала, посміхаючись до людей, що вітали її. Вона для кожного знаходила слово, по голівках гладила діточок, які підбігали до неї. Усі до неї зверталися «цьоця Хвіра». І поки аптекар спілкувався зі старостою-розпорядником весілля, цьоця Хвіра раз по раз зверталася до молодичок та дівчат і щось їм розповідала. Вона була найвідомішою місцевою повитухою й свахою.

Рудий, побачивши цю сімейку, заспівав їм вівата:

*Два рабини з Палестини Хрумали цибулю,
Третій рабин голопузий Крутив собі дулю!
Три рабини з Палестини їли з салом кашу,
А четвертий голопузий Тріскав пісну квашу.*

Народ вибухнув реготом, не втрималися й аптекар з дружиною. Крижень, стримуючи сміх, зиркнув на Рудого й показав йому кулака. Той чемно вклонився «пану полковнику» й продовжив забавляти народ.

...Тим часом молоді довго не поверталися із загсу; гості попідпирали паркан і навіть почали нудитися, незважаючи на старання Рудого. Зі школи вийшли голова з Хелен. Він продовжував щось розповідати. Його «поперзавсе» долинали й до Крижня. Полковник нарешті махнув рукою до Мирона Микитовича, мовляв, досить, і повторно махнув заклично, щоб він з Хелен приєднувався до нього.

Невдовзі з'явилися молоді на завітчаній бричці із весільним деревцем. Ступили на землю, вклонилися гостям. Хелен замилювано подивилася на них, з куточка ока в неї скотилася сльоза. Вона кинулася до Ернесто й стала вимагати, щоб той фотографував молодят. Ернесто неохоче кілька разів клацнув камерою.

Молоді підійшли до Крижня, низько вклонилися йому. Він по черзі їх розцілував, перехрестив. У нього очі на мокрому місці. Але набрався духу, стримав сльози й повів наречених на чільне місце за столом. Запросив, щоб гості теж сідали до столу. Коли більшість з них уже всілася, промовив, майже вигукуючи:

— Пробачте, дітки, що все по-новому, без традицій! Війна й час, в який ми живемо, сплутали людей, долі, зробили нас грубішими, простішими і з новими поглядами на життя. Але колись це все закінчиться: закінчатся хаос, смерті й злидні. А поки... ми створюємо нові традиції, для вас і ваших дітей. Усе в наших руках, а віднині — й у ваших. Ідьте прямою дорогою, живіть, добра наживайте, нас не забувайте... А тепер, гості дорогі, на правах посаженого батька запрошую всіх до першої чарки!

Він повернувся на своє місце, почаркувався з Ернесто. Той випив і сказав:

— Мой сватъба закончілься, товаріщ Кріжень!

Гойднувся на нетверезих ногах і попрямував до лейтенантів під стайнею.

Рудий, помітивши, як хміль хитає Ернесто, заспівав йому віват:

Ой, весілле, то весілле
Заграло-заграло,
А у того молодика
Щось ся в штанях стало!
Горілочка оковита,
Люблю тебе пити,
Головонька нерозумна,
Будуть тя лупити!

Гості розсміялися. Ернесто, зрозумівши, що цей віват присвячено йому, привітно всім помахав рукою.

Надійшли Хелен з Мироном Микитовичем. Трохимович звівся, взяв голову на руки — весело дзенькнули його медалі, перекинув через

лавку й усадовив біля себе. Між ними одразу зав'язалася дружня бесіда, яка нікого ні до чого не зобов'язувала. Головними її тезами були: «скажу табе так» і «поперзавсе». Степан звівся й запросив Хелен сісти поруч. Вона ж у вузькій спідниці ніяк не наважувалася перекинути ногу через лаву. Крижень мовчки підхопив її на руки — вона обняла його за шию, — та й перекинув через лавку. Хелен твердо стала на землі, але не одразу відпустила свої обійми, на хвилику затримала їх. Але враз спантеличено забрала руки з його шиї, сіла на лаву й ніяково сказала:

— Ві єсть такой сільний мушціна, мсьє Кріжень. Ві будете мой кавальєр на етот празднік. Ернесто п'яний животний. Я буду ненавідєть Ернесто.

Хелен була настільки збудженою, веселою й водночас вся кипіла невдоволенням, що Рудий, звернувши на неї увагу, заспівав:

Росла у чужім садочку
Красна черешенька —
Росла красна дівчинонька
Та й для свого ненька!
Її мати породила,
Як зацвіла вишня!
Ой, то що за дівчинонька —
Висока та пишна!

Цьоця Хвіра, котра сиділа поруч, їй на вухо шепнула:

— Що я вам скажу, дорогенька пані... то таки для вас співають вівата.

— Ето єсть хорошо? — не могла второпати Хелен.

— Це, пані, дуже добре, так добре, що ви тутка знайдете своє щастя... Це кажу вам я, цьоця Хвіра!

Вона задоволено заплескала в долоні. І тут її погляд вирізнив когось з-поміж музик. На мить Хелен завмерла, та враз спохватилася, весело випила чарку наливки; опершись на плече Крижня, перескочила через лаву.

Рудий утнув польку «Червона калина, листячко зелене». Вона підхопила ритм і раптом сама стала танцювати, так природно, ніби все життя танцювала місцеві польки. Не спиняючи свої па, вона подала руку Крижневі й витягнула його на дерев'яний поміст для танців. І

вони обоє стали витанцьовувати жваву польку, крутячись дзигною. А Рудий усе пришвидшував і пришвидшував ритм. Крижень відчув, що голова закрутилася, стишив темп і, важко дихаючи, сказав Хелен:

— Пробач, мені потрібно відпочити. Застарий я вже для таких танців.

Вона тільки всміхнулася на те й продовжила танцювати сама, не збавляючи ритму.

Захеканий Крижень сів на лаву й звідти захоплено дивився на це шаленство танку.

Трохимович не стримався, щоб не прокоментувати:

— Няпростая дамачка, Іванавіч, ой няпростая...

— Та вже ж не проста. Подивишся — пава! Хоч бери, пакуй валізи та їдь із нею до Парижа.

— А дзеткі, а я, Іванавіч? Тади в Париж я с тобой! Скажу табе так: в Берліне ня бивши, так буду в Парижи! Таксама нелегалам...

— Та жартую я, старий, — раптом зізнався з сумом Крижень. — Нікуди я не поїду. Ми ще тут не всіх німецьких прихвоснів виловили й не всіх пересадили.

Нарешті Рудий закінчив цю довгу польку, Хелен в останньому па крутнулася й сіла на лаву біля Крижня. Вона майже не захекалася. Крижень подав їй склянку узвару й зауважив:

— Бачу, в тебе й нежить минув. Наш клімат тобі на користь.

— От ваш цамогон і наліфочка любой болезнь проходить, мсьє Крижень. І аромат воздух — перфетто.

— А я што казав табе, паньонка? Мая налівачка любого на ногі паставіць!

— Щодо повітря — це правда, — підхопив Крижень. — Його пити можна... Але в нас нині є інші напої, тож давайте вип'ємо за здоров'я молодих!

— За здарове маладих! — рявкнув Трохимович, і гості схвальним гулом його підтримали.

...Лейтенанти прокинулися й прийшли до тями, коли почало сутеніти. Вони встали й, важко похитуючись, почали підтягуватися до стола. Рудий цього не пропустив і заспівав до них:

Всі ся хлопці поженили
І ходять з жінками,
А я ходжу по селі
І дрочуся з псами.
Як тверезий гарний хлопець —
Весело жартує,
А як вип'є двісті грамів —
Додому рачкує!

Гості вибухнули реготом, скося подивляючись на офіцерів. Ображені, очманілі лейтенанти погрозово схопилися за кобури. Та підскочив Трохимович, узяв одного й іншого за обшивку і, як кошенят, потягнув за стіл до Крижня. Той сердито плеснув їм по чарці горілки й наказав випити за здоров'я молодих. Вони слухняно потягнули, крикнули: «Горько!» Молоді скромно поцілувалися. Наконечний вирішив узяти слово:

— Как сказал учитель мирового пролетариата Карл Маркс, «если бы брак не был основой семьи, то он также не являлся бы предметом законодательства, как, например, дружба». Любите друг друга. Ура, товарищи!

— Ура! — дружно крикнули гості.

Це розбудило Ернесто, котрий, немов на заклик, зірвався на ноги, підняв кулак у комуністичному привітанні й заявив:

— Но пасаран!.. Рот фронт!

І далі завалився під стайнею. Його хропіння гарчливо розляглося над столами. Наконечний патетично відповів на його заклик, по-піонерськи піднявши руку, й прошепотів: «Рот фронт, товарищ, рот фронт!» — і завів безголосо: «По диким степям Забайкалья-а-а»... Підхопили тільки Сербін і голова. Більше ніхто. Пісня обірвалася на злеті. Цим скористався Рудий і втнув віват:

А зі Львова на Волинь
Покотився камінь,
Як ще раз ми заспіваєш,
То тя буде амінь!
Не співай, не співай,
Не співай нікому,
Бери в зуби помідор
І втікай додому!

Наконецний образився, в нього навіть на очі навернулися сльози, й запитав у Крижня:

— Чому він нас ображає?

Поки Крижень надував щоки, щоб щось відповісти, Хелен вирішила пояснити:

— Ето традицій, мсьє офісі, я читать такое много. Не надо обижать себя. Надо смеять веселью.

Трохимович всадовив біля себе Наконечного, поклав руку на плече й вирішив повчити Юрка:

— Скажу табе так: які бивши разумним гети Карл Маркс. І ти разумни! Ти толькі не злуйся на нас, старих, што ми зварицца... Ми учим вас розуму.

— Трохимович... — заявив Наконечний, непевно покивавши головою. — Ми знищимо кубло шпигунів. І ти нам допоможеш!..

— Скажу табе так, Юри, я гатови служиць справе народа і нашай роднай камуністичнай партії. Бось толькі ти скажи мнє, як вучони чалавек. Што там гети ваш Карл Маркс гаварив пра жанчин при камунізме? Як іх будуць дзяліць для мужчин? Вось цяпер, пасля вайни, мужчин мала — тоє што виходзіць, треба браць па дзве, не менш?

У Наконечного це запитання викликало ідеологічний ступор. Він довго мовчки сидів і думав, що відповісти, а потім стиха пробубонів:

— Я Людмилу Михайлівну люблю...

— А пакажи фотаздимак твайой паньонкі!

Наконецний дістав із внутрішньої кишені портмоне, витягнув з нього фото, кілька секунд елейно дивився на даму свого серця й тоді передав фото Трохимовичу. Той узяв і ледь глянув — у нього миттю опустилися плечі й здивовано розкрився рот.

— Красива, правда? — більше ствердно, ніж запитально сказав Юрко. — Це ми разом фотографувалися... на морі, — видно, на нього

напливли приємні спогади.

— Ня тоє слова! — спалахнув радістю Трохимович, аж закипів. — Красота, што і ня апісаць словамі, — повернувся до Крижня і показав йому фото, шепнувши на вухо: — Білі б вуси — чисти табе гренадзьор з сіськами. І жопай на дзве табуреткі.

У полковника від несподіванки округлилися очі, він спантеличено глянув на Наконечного, але, не знайшовши, що сказати, показав йому жест «люкс» і заохочувально покивав, мовляв, молодець, таку кралечку заарканив... А Трохимович ледь утримався, щоб не розсміятися, в нього на очі аж виступили сльози:

— Скажу табе так: ти вельмі адважни чалавек, Юра! Я табе зайздошчу! — він тримався з останніх сил.

Терпець втратив Крижень — вискочив з-за столу і відбіг за стайню. За ним — Трохимович, повернувши світлину Юркові. Навіть крізь музику можна було почути їхній божевільний регіт. Крижень повернувся назад хвилин через п'ять, втираючи очі від сліз, і запросив Хелен на танго, яке щойно зазвучало. Він підняв її за талію, переметнувши через лаву.

Хелен, глянувши на його почервонілі очі, запитала:

— Тебе єсть пльохо, Крижень?

Того знову мало не зірвало на регіт, але стримався й відповів:

— Не повіриш, мені так весело не було давно. Я навіть протверезів. Зараз мені найважливіше — не дивитися на Наконечного...

Вони танцювали майже весь вечір, дивлячись одне одному у вічі. У Степана був гарний настрій, і в її очах він бачив неймовірну радість. У танці вона тулилася до нього, віддаючись власним переживанням, невідомим почуттям. Йому хотілося вірити, що в неї виникли до нього почуття. Не було слів, було глибоке й багатозначне мовчання, було просто радісно й затишно, так, наче жахи війни залишилися в минулому, наче над ними обома не висять дамоклові мечі.

У кожного свій.

...Голова щось розповідав лейтенантам, показуючи на свої медалі, Сербін, що геть протверезів, краєм ока спостерігав за Крижнем, Хелен та Ернесто.

...Ніч у Прикарпатті настає рано. На вулиці увімкнули лампи, налетіла комарня, але весілля тривало, перетекло з двору на вулицю. Місцеві «козачки» прийшли канючити могорич, та не нахабніли, як це

зазвичай буває на весіллях, бо знали, що тут усім заправляє «пан полковник». Крижень, побачивши їх, наказав Трохимовичу винести хлопцям випити й закусити. Але ординарець мав свої погляди на виставляння могорича. «Яго яшче треба заслужиць! Хап-хап няма і не будзе», — заявив він. Прихопивши з собою Наконечного з двома сулія ми мутняка, узяв на закуску миску гострих перців. І затіяв з «козачками» змагання — хто з'їсть перець і не скривиться, той і вип'є чарку.

Вистава, яку він влаштував, сподобалася всім, крім «козачків». Спочатку Трохимович смикнув чарку самогону, мов цукеркою, закусив перцем і запропонував хлопцям повторити цей трюк з точністю до навпаки. Подивившись, як з апетитом молотить гіркий перець ординарець Крижня, першим вирішив показати своє героїство Наконечний, але його вистачило на один кус. Далі він, мов ошпарений, кинувся до криниці й просто з відра почав заливати пожежу в роті холодною водою. Повторити подвиг Трохимовича вирішили й інші «козачки», та лише наслідували долю лейтенанта й швидко опинилися біля криниці, мало не б'ючись за ковток води. Регіт на вулиці стояв, як у цирку. «Козачки» стояли з почервонілими очима й ковтали слинки, дивлячись, як Трохимович мегелить самогон і закушує перцем.

Цьоця Хвіра, сама вдосталь насміявшись, нарешті відштовхнула з епіцентру спектаклю ординарця, виставила перед хлопцями миску котлет з баранини й сказала Трохимовичу:

— Мав би совість, старий мантелепо! Діти прийшли за здоровля молодих пити, а ти напихаєшся перцем! С'зол дир азой дрэен ин бойх, мэ зол мэйнэн аз с'из а катэринке! (Щоб у тебе так крутило в животі, як ніби грає катеринка!)

Трохимович нарешті милостиво дав почаркуватися за здоров'я молодих і «козачкам». А потім сів з ними й попросив, щоб ті заспівали йому якоїсь жалісливої пісні.

...Пізній вечір. Гості хто вже пішов, а хто ще гомонить, сміється, доспіває. Музиканти склали свої інструменти. Над'їхала машина голови. Той попрощався з усіма, крім іноземних гостей, і сказав Ернесто, що буде чекати їх з Марі в машині.

Хелен з Крижнем сиділи за столом і мимоволі не хотіли прощатися. Просто сиділи. Вона взяла полковника за руку, ніжним холодним потиском. Він провів долонею по її щоці... Хелен на мить притулилася

до цієї грубої чоловічої долоні, солодко замруживши по-котячому очі... Забрала свою руку з лапи Крижня, зітхнула. Сумно озирнулася, глянула на те, як спаковують свої інструменти музики, знову зітхнула.

— Карошій музик, как можна блягодаріть музікант? Денги? Водка? Подарунок ручка зольотой перо?

Дістала із сумки ручку й, ледь стримуючи емоції, що кипіли в ній, покрутила ручку між великим і вказівним пальцями. Крижень посміхнувся:

— Ручку? Ні... Я сам подякую і передам подяку від тебе. А ручка... нічогенька. Он, голові подаруй, він усе це організував.

Рудий, наче почувши їхню розмову, складаючи цимбали, невдоволено забухтів на все подвір'я:

— Жеби кожен так ми дякував, то ходив би'м з голов сраков.

— Ето тоже смешно, да, Крижень? — запитала Хелен.

— Так, цей дядько дуже кумедний... — глянув на годинника. — Але час пізній. А завтра день важкий. Вам час у готель. І завтра, як Бог велів, — до Парижа. Вибори пройдуть... Ех! — гримнув кулаком по столу. — Вам їхати, а нам гуляти й молодим здоров'я бажати! Ще побачимося, Марі...

Хелен повільно звелася, а потім неохоче розвернулася й попрямувала до машини.

Ручка зосталася на столі. Ернесто потиснув руку Крижневі й пішов услід за Хелен. Полковник залишився стояти самотнім серед двору.

Сербін вдавав, що спить, лежачи головою на столі між тарілками, й скоса кидав погляди в бік Крижня. Трохимович з Наконечним захоплено про щось розмовляли; було чути часті «я табе скажу так», «які разумни», «і ти разумни»...

6

*Західна Україна, місто Калин.
1946 рік, 18 вересня, готель «Комунарка»,
після опівночі.*

Перед входом у готель голова довго розшаркувався, прощаючись із гостями, поки нарешті Хелен томливо не сказала:

— Мсьє гольова, я уставать, і надо спать. До свіданія, мсьє гольова.

Тільки після цього на прощання він їх розцілував у щоки від усієї своєї широкої душі й сів у машину.

«Журналістка» ж з Ернесто прожогом кинулися в готель, на ходу втираючись від вологих поцілунків. Дорогою Хелен шепотіла Ернесто:

— Бігом, у нас зовсім мало часу. Нам потрібно встигнути! І тримай себе в руках. Більше не пий.

— Я в нормі, не хвилюйся. Прикрию, не засну. Я виспався під сараєм, як бабак.

Вони поспіхом зайшли в номер, Хелен зачинила двері, переодягнулася в чорне трико, високі черевики, намазала обличчя маскувальною мастикою. Тим часом Ернесто дістав міні-магнітофон і увімкнув. З апарата зазвучали їхні голоси, сміх, дзвін келихів. Розмова йшла про дивні традиції в Галіції, неймовірний одяг гуцулів та застарілий — міщан. Нарешті вони побажали одне одному «на добраніч». Ернесто вимкнув магнітофон. Хелен вийшла на балкон і розчинилася в півночі.

Офіцери з команди прослушки, що зручно влаштувалися в сусідньому номері й до цієї миті ліниво слухали «розмови шпигунів», враз зіскочили на ноги: в навушниках прокотився грім. Це лунало хропіння Ернесто. Він не те що хропів — ревів!..

* * *

*Західна Україна, місто Калин.
1946 рік, 18 вересня, подвір'я сиротинця,
глуна ніч.*

Весілля закінчилося. Молодята, гості, «козачки», музики розійшлися по домівках. Затрималися лише кілька десятків гостей, що загуляли, й жінки, котрі закінчували прибирати. А ще — команда Крижня: він віддавав останні вказівки Сербіну, Трохимович продовжував захоплено розмовляти із Наконечним. Десь у закутку ще співали тужливих пісень...

Лейтенанти врешті-решт пішли геть. Крижень з Трохимовичем повернулися до столу.

Крижень нарешті з полегшенням зітхнув і сказав жартома:

— Я табе скажу так, Трохимовіч: весілля відбули — то й слава Богу. Здається, все добре в нас вийшло... А ще, як спеціалісту по молодичках, зауважу: жінок наших радянська влада перевела ні на що!

— А я табе скажу так: галовнає не в што дамочка адзетая, а в што яна раздетая! — парирував ординарець.

— Ні, старий, ні... Ось Моді... Ось Хелен. У них є те, чого немає в наших жінок, — шарм. Оця чарівливість жіноча, яка манить...

— Я думав, што в мяне адзін разумни знайоми — Наконечний, але я памілявся. У мяне два такіх разумних — цяперужо іти!

— Це правда. Так, старенький, годі балакати. Спати-спати-спати! — Крижень глянув на годинника й звівся. — Спати нам з тобою залишилося три години. Нині виспимося.

Трохимович узяв його за руку, зам'явся й сказав:

— На тим свеце виспішся. Але вось што, Іванавіч. Ти мне вжо давно абяцаеш... Раскажи, чим гетая твая гісторія з Моді завяршилася? Ти ж штотдня пра яе вспамінаеш, а мне, ну, ужо вельмі цікава. Не мучай старога...

Крижень знехотя сів, задумався й вичавив із себе, наче запечений кривавий згусток болю:

— ...Мене взяли під Дубно... Як я тоді вижив — не збагну, — налив, випили. — Там вона мене й знайшла... Красуня Моді... Унтерштурмфюрер СС...

Трохимович уточнив:

— Гаворячи чалавечою моваю — лейтенант.

Крижень кивнув і продовжив задумано:

— Я лежав на підлозі, тремтячи від жаху, холоду й болю. І зайшла вона...

* * *

*Рейхскомісаріат Україна, місто Дубно. 1942 рік,
22 травня, в'язниця гестапо «на Сурмичах»,
13:02 за місцевим часом.*

Зі скрипом розчинилися двері, пускаючи в камеру світло. На порозі стояла Моді, за нею — молодий шуцман. Він трішки перелякано заглядає в камеру. Крижень через силу розплющує очі, мружачись на світло, й ледь піднімає голову. Упізнав свою дівчину, через силу посміхнувся й важко зронив голову на бетонну долівку.

— Пані, — просить шуцман, — недовго, поки наші на обіді. Маєте хвилин п'ять.

— Дякую, — холодно сказала Моді. — Зачиніть, будь ласка, двері.

Двері зачинилися. Крижень зробив спробу піднятися з підлоги, але не знайшов у собі сил. Моді кинулась до нього.

— Не треба, лежи, я тобі допоможу. Боже! Що ці нелюди з тобою зробили! — обнімає, пригортає його до себе, ледь стримуючи сльози.

— Моді, — в голосі Крижня відчутна тривога, — як ти тут опинилася? Тобі ліпше звідси піти. Як дізнаються, що ми знайомі, тебе теж арештують... Моді...

Вона допомогла йому перевернутися на спину, підвела голову, дала попити води із алюмінієвої миски, що стояла на підлозі.

— Чутки в нашій службі швидко розходяться, тому я тут... Ти ні про що не хвилюйся. Я тебе витягну.

— Ні, зі мною покінчено. Бережи себе, не зв'язуйся, ти така молода... Це дуже небезпечно! Моді, пробач... Я не той, за кого себе видавав...

Вона стала іншою — холодною, впевненою в собі, в голосі задзвеніла крижана переконаність:

— Віллі, так важливо в цей час пам'ятати, ким ти є, й не забувати тих, хто тебе любить. І боротися за них до останнього. Зараз головне, щоб ти став на ноги й підлікувався. Зроби вигляд, що готовий іти на співпрацю з ними... Я тебе витягну.

— Ти змінилася, Моді... Не вірю, що ти стала такою...

— Війна, мій любий Віллі... Війна змінює людей.

* * *

Трохимович із розкритим ротом слухав розповідь Крижня. А той продовжував:

— Два тижні вона мене доглядала, передавала харчі. Я швидко йшов на поправку й нарешті зробив вигляд, що готовий співпрацювати з гестапо. Мене перевели в шпиталь. Щоправда, під наглядом чотирьох охоронців із мадярського уланського полку... Та одного дня ми перерізали їм горлянки й вирвалися з міста... За нами ув'язалася погоня...

* * *

*Рейхскомісаріат Україна
26 км від Дубно, 1942 рік, 7 червня,
ліс поблизу села Кути, 8:40 за місцевим часом.*

Автомобіль, на якому вони втікали, несподівано заглох на повороті й більше не заводився. Вони вискочили з нього й кинулися до лісу. Крижень — обвішаний автоматними магазинами й гранатами, напереваги — кулемет *MG 34* із запасним стволом до нього. Моді — теж з ніг до голови озброєна, в льотному комбінезоні. За кілька хвилин до автомобіля над'їхало кілька легковиків, слідом — військові вантажівки. Із них стали виплигувати офіцери, солдати, лунали вигуки команд, тупіт чобіт, брязкіт амуніції.

Вони біжать, Крижень ледь поспіває за нею. Дихає важко, майже задихається й нарешті зупинився, сказавши:

— Все, я більше не можу, зараз вихаркаю легені... Ми зарано зірвалися... Я ще не зовсім здоровий... для таких... марафонських... забігів...

— Тебе планували перевести до Львова, а там я не зможу бути з тобою, — вона узяла його за руку: — Зберися, милий, нам залишилося пройти кілометрів з десять.

— Ні, для мене це забагато... Ти йди, я їх затримаю.

— Ще трішки. Нас перестрінуть повстанці. Ну, любий, давай, зберися! Я благаю тебе!

Крижень зігнувся дугою, обпершись на кулемет і, важко відхекуючись, сказав:

— Ні, Моді, все, далі не можу. Рано ми... ще б тиждень... тоді... Я прикрию... Біжи до хлопців у ліс... Повернешся з ними — добре... Ні — врятуєш себе...

— Любий, ні! Ми зараз зав'яжемо бій, нас почують і прийдуть на допомогу. Хлопці надійні, я в них вірю...

Крижень, важко дихаючи, озирнувся, кивнув на пагорбок неподалік:

— Он гірка... Хіба там. Ще раз прошу... Біжи! Я прикрию! Ти ще можеш урятувати нас обох!

Моді, узявши його долонями за обличчя, як він колись її, глянула з любов'ю і сказала:

— Я вже не юна й наївна... Сталося те, чого ти боявся: ця війна зіпсувала мене... І ми зустрілися серед солдатчини й смерті, там, де мав бути тільки ти... Моє ім'я старонімецькою означає «могутня в битві». До бою, любий!

Вони кинулися на пагорбок, залягли. Крижень вибрав вдале місце для оборони, оскільки з одного боку їх захищав глибокий, крутий рів, через який німці навряд чи змогли б перебратися і зайти в тил. Він розклав амуніцію, кулемет розташував між двома пеньками. Переслідувачі не забарилися. Та перших їх скосили кулі. Зав'язався бій. Утікачів стали півколом оточувати. Але есесмени, що наступали, були в Крижня, мов на долоні, їх нічого не захищало; навіть перелісок, у якому вони могли б заховатися, був рідким і прострілювався наскрізь. Тому нацисти або трималися на відстані, стріляючи з гвинтівок, або ж ховалися в ямках та вибоїнах, за корчами в переліску, зрідка пострілюючи. Фронт зліва, перед яким теж була велика галявина, тримала Моді. Вона стріляла по ворогах влучно, короткими чергами, вперши в плече відкидний приклад свого МР-38. Широкий фронт справа й по центру тримав Крижень. Він часто змінював позиції. Стріляв то з кулемета, то з автомата, то жбурляв гранати, як тільки нападники намагалися підніматися в атаку. Так тривало не менше як півтори години.

Та враз до німців прибуло підкріплення — сотня донських казаків, котрих німці на Волині використовували як карателів. Ці не були схильні до затяжних облог і бездумно кинулись в бій, сп'яну зверхньо поглядаючи на есесманів, що причаїлися в укриттях. Мовляв, зараз ви побачите, як ми вміємо воювати. З улюлюканням та «ура!» вони

побігли на пагорбок, зовсім не вклоняючись кулям. Крижень косив їх десятками, не відставала й Моді. Втративши половину своїх, казакі відступили й залягли, їхню пиху як вітром здуло. Та хтось чи то з поранених, чи то з тих, хто зумів зачaitися не поміченим Крижнем, кинув гранату в центр оборони, що тримали втікачі.

Осколок гранати поранив Моді. Казакі з німцями знову кинулися в атаку. Крижень зло креснув зубами й натиснув гашетку кулемета. Наступний вибух гранати відкинув його на кілька метрів з пагорбка, в груди боляче вп'явся осколок. Перед очима поплив світ. Він перевернувся на живіт і по-пластунськи спробував доповзти до Моді, що, задихаючись, дивилася на нього й простягувала йому руку. Та за мить життя в її очах згасло. Крижень зробив останню спробу й потягнувся до неї, намагаючись доторкнутися до її руки. Так і завмер, втративши свідомість. На якусь мить постріли затихли. Кілька німців підійшли до парочки, що лежала, тягнучись одне до одного.

Але враз повітря розсікло: «Слава»! Знову залунали постріли. Кілька есесманів упали, скошені кулями, просто біля ніг Крижня й Моді. Інші, відстрілюючись, стали відступати. Козаки, на яких

повстанці гострили зуби, кинулися врозтіч. Та оскільки інсургенти їх оточили, смерть наздоганяла їх усюди. Підбіг чоловік у формі УПА Поліської Січі, кинувся до Моді, перевіряючи, чи жива. Розчаровано покивав. Помацав пульс Крижня — ствердно кивнув. Його бігом покладали на саморобні ноші й понесли в табір.

* * *

*Західна Україна, місто Калин.
1946 рік, 18 вересня, подвір'я сиротинця,
скоро світанок.*

Крижень спересердя налив собі горілки й залпом осушив склянку. Ошелешений Трохимович — теж. Аж загарчав. Крижень помовчав. Зібрався духом, продовжив.

— Нас урятував загін Лісовика... Він потім перейшов до бандерівців.

— Нявжо таго самага, што місяц назад есбісти застрелілі в Львові?

— Так, саме його... Нас врятували хлопці з УПА, бульбівці. Моді була з ними на зв'язку, вона працювала проти нацистів. На жаль, тоді Моді не вижила, а я вижив... Цей хрестик, — показав натільний хрест, — мені викували в загоні Лісовика з осколка, що убив її... Ось така історія, старий... Усе, час іти спати! Спати нам з тобою залишилося дві години. Це якщо ми зараз ляжемо спати. А вранці обов'язково треба перевірити пости. Щось мені тривожно.

Трохимович замислився, подумав і видав:

— А я думаю, чаму ти їх так не любиш. Памятаєш, як ми їх з кулямьотав пазьнішчалі в Сілезії?

— Кого? — не зрозумів Степан.

— Кізяків. Ну ти розказвав, як кізяк кінув гранату, забівши Моді.

— А-а-а, — здогадався Крижень і примовив: — Їхні діди були козаками, а вони — собачими пісюнами... Точно, кізяки — вони і є кізяки, — погодився, усміхнувшись, але з-під лоба зиркнув на Трохимовича: — Тільки поясни, є в тебе совість: таку зворушливу історію в кінці споганити «кізяками»?

— Кізякі апаганілі, а вінавати я!.. — трохи помовчав і зітхнув: — Ди не, усьо правільна ти кажаш, проста я не магу глядзець, калі табе сумна.

* * *

*Західна Україна, місто Калин.
1946 рік, 18 вересня, нічні вулиці міста — хутір Вовчий,
2:15 за московським часом.*

Хелен крадькома пробігла попід стінами будинків. У домовленому місці, на окраїні, її зустрів чоловік з кіньми й сказав слідувати за ним. Вона сіла на коня, спробувала, як він слухається чужого. Прихилилася до нього, дала цукру, погладила й прошепотіла коневі на вухо:

— Не підведи, рідненький, у нас нині довга ніч.

І дала йому шенкелів. Кінь трішки потупцював на місці, а потім рвонув риссю вперед. Їхали вони не більш як півгодини. На узліссі їх зустрів чолов'яга в кубанці з кокардою-тризубом і притримав розгаряченого коня Хелен за вуздечку.

— Не гарячкуй, друже, я тебе вигуляю, — сказав кубанець коневі.
— Стій, брате, стій. А ви, ласкавая пані, просимо до куреню, — і вказав рукою на невеличкий будиночок у глибині лісу. Хелен побігла туди.

За столом у хаті сиділо кілька незнайомих чоловіків. З ними — Рудий Василь. У гості від здивування округлилися очі. Із сусідньої кімнати вийшов підтягнутий чоловік зрілого віку у формі полковника УПА — один із нещодавніх музик на весіллі. Холодно привіталися. Чоловік запросив Хелен у кімнату. Вона радо пішла за ним. Присутні із розумінням переглянулися. Зависла тиша.

— Я так си мислю, друзі-старшини, що завтра нас чекає великий день, — сказав Рудий. — Як гебісти нас не поб'ють, то переб'ють ідне ідного. Такий буде прум-пурум!

Чоловіки, згоджуючись із ним, загули.

Хелен скоро вийшла разом з полковником і звернулася до старшин українською:

— Панове, завтра ми повинні розіграти все, як по нотах, — окинула поглядом старшин, впізнаючи в більшості з них нинішніх музик на весіллі. — І не мені вас учити нотної грамоти...

Невдовзі Хелен покинула теплу компанію й вирушила назад.

На околиці вона зіскочила з коня й, не прощаючись з провідником, пірнула в темно-сірі завулки сонного міста.

* * *

*Західна Україна, місто Калин.
1946 рік, 18 вересня,
нічні вулиці міста — готель «Комунарка»,
скоро світанок.*

Нічна темрява ще не відступила, тільки на сході почали проявлятися, мов на фотоплівці, перші червоні обриси осіннього світанку. Тихо. Крижень з Трохимовичем, сонно позіхаючи, перевіряють пости. Вони йдуть, ледь похитуючись.

— Знаєш, старий, у мене якесь дивне передчуття, — сказав Крижень. — Завтра, себто нині, щось має статися...

— Ти в паненку закахався, Сцяпан Іванавіч. Не сну в цябе няма, што і мне не даєш адаспацца... Хутчей би яна паехала да свайго Парижи, тади і табе і мяне стане спакойна і лягчей жиць.

— Може й так, старий, може й так. Але млість на душі, ніби завтра — за лінію фронту...

Вони підійшли до готелю. Крижень глянув на вікна — у вікні гостей горіло світло. Зітхнув. Покрутив у руці ручку, забуту Марі, заховав її в кишеню. Підійшли до поста, призначеного прикомандированим лейтенантам, а ті сплять собі на лавці, як коти.

Крижень стиха:

— Герої, чорти б їх дерли! Неспокійно мені, старий... — замахнувся на Сербіна. — Дати б зараз одному-другому в рило! Заснути на посту... Це ж трибунал!

— Та яни гарелкі столькі випілі, што три дні у сябе не прийдуць, а нам толькі гетага і треба — не стануць лезці в наши справи.

— Може, й так... Але береженого й Бог береже. Ходімо, привітаємося з нашими гостями. Чого б їм не спалося так рано?

Вони розвернулися й рушили до готелю. Сербін відкрив очі: він, тверезий, не спав і все чув.

Хелен з-за рогу спостерігала за сценою між Крижнем і лейтенантами, а потім поспіхом по стіні полізла на другий поверх, у свій номер.

...Крижень з Трохимовичем, ступаючи важкими чоботами по гулкому паркету, крокували на другий поверх. Із кімнат, з яких уже пахло смаженим салом і яєчнею, перелякано визирали поселені тут

«гості» й «журналісти». Для початку вони завітали до кімнати з прослушкою. Крижень відчинив двері й запитливо обвів «слухачів» поглядом.

— Що наші гості? Чому не сплять?

— Випивали, балакали... Обговорювали наші звичаї, — повідомив товстий гебіст.

— Усю ніч? — здивувався Крижень, і чортик ревностів кольнув його в серце.

— Та ні, години три тому, як полягали спати. Потім як той ваш Ернесто дав хропака!.. Ми думали, що оглухнемо. Тільки зараз там почався якийсь рух. Мабуть, прокинулися.

— Щось зарано. Вони вночі не виходили з апартаментів?

— Та слава Богу, ні на хвилинку!

Крижень ще раз зиркнув на «слухачів». Покрутив у руці ручку, залишену Хелен. І таки пішов до гостей, під носа сказавши:

— Богу молися, а сам стережися.

Тим часом у номері Хелен влізла через балкон і ввійшла до кімнати. Ернесто радісно її зустрів. Хелен кинулася в його обійми.

— Здається, встигла, — сказала трішки захекано. — Вимикай цю музику, — кивнула на магнітофон. — Вони зараз можуть прийти.

Хелен поспіхом стала переодягатися, але раптом — стук у двері. Вона, все ще в трико й лосинах, накинула на себе халат, підтягнула лосини на ногах догори й пригорщею наклала на обличчя білий крем. Кивнула до Ернесто, мовляв, відчини. Той влив у себе келих рому, з огидою скривився й, п'яно похитуючись, відчинив. На порозі стояв Крижень.

Ернесто, вдаючи, що він у доброму гуморі, радісно до Крижня:

— Ст'юпа! Ето сюпрі. Мон амі, віп'ємь? Заході, у мєнья єсть рум...

— Пробач, друже, мені потрібна на кілька слів Марі.

— Но проблем, — кличе: — Марі! — й до Крижня: — Ч'ьто слючільось, мон амі?

— Та так, Марі дещо забула...

Та вийшла з маскою на обличчі. У Крижня від здивування округлилися очі.

— О-о! Мсьє Крижень! Пардон муа. У мєня на ліцо маска. Пардон. Женцін дольжен красіво бить. У вас рано под'юм? Ужє начался віборі?

— Но, Марі... е-е-е... ні, Марі. Я тут чергую... Бачу, у вікні світло...

Ернесто, узявши під руку Трохимовича, котрий підпер плечима одвірок, повів його у свою кімнату, примовляючи:

— Мон амі, Трохимовіч... Шампан, рум? Трошкі віпьем, да? Стьйопа гарній камарад. Он нада больтать с Марі. Стрелі Амур, я понимаю...

— Так, калі гета для парадку, што мне адмовіцца?

У кімнаті Ернесто налив по склянці рому й запропонував:

— В такой харошій утра предложіть Трохимовіч віпівать на здоровье!

Трохимович крекнув, смикнувши склянку рому, й констатував:

— Добрая гарелка. За душу бяре.

— Репете?

— Ад такога присмакав адмовіцца толькі хвори чалавек, — і смикнув другу склянку, зауваживши: — Пайшла, як той дурань в бардель.

...Хелен запитально дивилася на Крижня й намагалась посміхатися, повернувшись до образу Марі, але їй це вдавалося погано.

Крижень теж чомусь не знаходив слів, та нарешті сказав:

— Марі, ти забула на столі ручку, вирішив тобі повернути. Може, вже більше ніколи ось так не побачимося, не зможемо поговорити... Сьогодні такий важкий день... Я цілий день буду на виборчій ділянці. Щоб не було провокацій.

— О-о-о, Крижень, как мільо... Мерсі. Но я оставить етот ручка презьент тебе, Крижень... На дольгій памят.

Вона наблизилася до нього й, кокетуючи, пальчиком почала крутити гудзик у нього на піджаку. Крижень втягнув носом її запах... І прозрів. У нього від цього відкриття сторч стало волосся. Він шоковано зазирнув їй у вічі й сказав сердито крізь зуби:

— А ти справді не така проста, як здаєшся... На довгу пам'ять, кажеш, ручка? А що ж я тобі подарую на пам'ять? А знаєш...

Він зняв зі своєї шиї ланцюжок з хрестиком і дав їй.

— А це — тобі на пам'ять. Це колись був осколок гранати. А ти й без гранати — просто в серце...

Хелен, грайливо кліпаючи вічками, розгубилася:

— О, я трошки не понімать вас утрєнній емосьйон. Мсьє Крижень, ві такой романтик...

— Та й добре, що не розумієш, — під носа: — лялька чортова. Насправді все ти розумієш... — гукнув: — Трохимович! Пішли! Годі гуляти!

— Іду! — озвався ординарець. — З табой пагуляць... Нават не дасі прадегуставаць добрую гарелку.

І вони поспіхом вийшли з апартаментів гостей. Крижень, важко ступаючи, сказав:

— Старий, ти правду казав: бабьонка, ой, яка не проста. Від неї аж тхне кінським потом. Цієї ночі вона не була в номері. І ця біла маска з чорними розводами...

— А дзе ж она біла?! Прослушка...

— Хто її знає. А прослушка... Магнітофон — є така хрінь — стояв у них на трюмо.

— Ах ти ж, бяда какая. Дарма даверився ти гетим лейтенантам. Ой бяда!

— Помічники хренові! — погодився Крижень. — Професіонали срані!

Крижень зупинився, коли вони вийшли з готелю. Трохимович теж став на місці й запитально глянув на полковника.

— Слухай, старий... — промовив Крижень. — Нам треба мовчати. Крім нас, ніхто нічого не знає! Бо якщо підніметься шум... Ти знаєш, на що наші чекісти здатні. Не приведи Боже, влаштують тут каральну акцію.

— А я і так нічога не чув і нічога не знаю. І галовнає — мавчу, як риба аб льод! — заявив Трохимович.

— І це правильно. Ой, відведу я зараз душеньку, ой, відведу! Ходімо будити наших «архангелів»!

Вони рвонули на пост, де на лавці продовжували хропіти лейтенанти.

Крижень підскочив і люто замахнувся, та Трохимович перехопив руку.

— Царствіє небесне проспите, товариші офіцери! — гаркнув Крижень. — Доносите на мене?! Державні гроші виговорюєте по телефону? Телеграми надсилаєте? Та я як напишу на вас рапорт, що

спите на посту! Знаєте, що з вами буде? Де іноземці? Де?.. Я вас питаю: де наші гості?!

Лейтенанти ошелешено прокинулися й зірвалися на ноги. Сербін, здивований запитанням, випалив:

— Як де? У готелі...

Не договорив — отримав у пику і впав важким мішком на газон.

— Яке ви маєте право? — обурився Наконечний.

І тут же опинився поруч із Сербіним, бо також дістав по морді.

— Встати! — люто скомандував Крижень. Ті зірвалися на ноги. — Струнко! Після виборів за сон на посту в умовах ведення бойових дій передам вашу справу у військовий трибунал, за статтею триста сорок два — порушення правил несення караульної служби. Зброю здасте Вороніну у Львові. Рапорт я передам посильним. А поки переходите в підпорядкування до начальника міліції капітана Івченка. Кругом! Кроком руш у відділення міліції!

Наконечний перелякано облизав пересохлі губи. Сербін криво всміхнувся. Обоє розвернулися і, відбиваючи крок, помарширували за вказаною адресою. Трохимович зітхнув, дивлячись услід.

— Саправди будзеш падаваць на іх рапарт? — поцікавився.

— Треба було б. Але не хочеться здіймати цунамі. Наїдуть сюди зараз з перевірками. А я так цього не люблю. Ми ж робимо вигляд, що нічого не сталося... Та й шкода пацанів. Наче й непогані хлопці, тільки якісь дурноголові. З душком. Може, те, що сталося сьогодні, їх чомусь і навчить, — постояв хвильку, подумав і додав: — Давай цей день переживемо. А там побачимо.

*Західна Україна, місто Калин.
1946 рік, 18 вересня,
кабінет голови міськвиконкому,
скоро полудень.*

На майдані перед міськвиконкомом яблуку ніде впасти. Сьогодні — вибори. У зв'язку з цим міська влада влаштувала ярмарок — по периметру площі розставили торгові ятки, в яких продавалися бублики, ситро, морозиво; розливайки з горілкою, пивом і всюдисущими новомодними біляшами. У кутку площі, на дерев'яній сцені, виступають народні колективи, троїсті музики з Рудим на чолі. Ретранслятори захлинаються бадьорими пафосними піснями.

Ернесто з Хелен прогулюються в натовпі. Він фотографує, вона щось записує в блокнот. На віддалі за ними ходять тінню Наконечний з Сербіним і кілька міліціонерів.

У кабінеті голови стара компанія: Крижень, Трохимович, Мирон Микитович — підтягнуті, виголені. Стоять біля вікна, спостерігають за людським мурашником на майдані. На площу в'їжджає посольська машина. Трохимович узяв свій раритетний бінокль і зацікавлено глянув у нього. Але розчаровано констатував:

— На площі людзей нема, калі вериць майму біноклі, тільки нейкія беляя плями.

Посольська машина зупинилася майже в центрі майдану — далі їй дорогу перегородили ятки.

— Ну, слава Богу, відбули... — з полегшенням зітхнув Крижень — і до голови: — У нас все готово для прощання?

Голова поважно розповів:

— Поперзавсе столи накрили в актовому залі. Будуть наші передовики, ветерани. Скажуть кілька слів... І подарунки для гостей: поперзавсе народні вироби — ліжники, топірці... Все скромно. А там:

Прощай любимый город,
Уходим завтра в море.
И ранней порой
Мелькнет за кормой
Знакомый платок голубой.

— Досить самодіяльності! Дивися, щоб серед тих виробів не було непристойних. Як то гуцулів з піськами. Зганьбимося на весь цивілізований світ... — повернувся до Трохимовича: — Квіти для Марі?

— Нарвав букет у школьним садзе... — показав букет, що стояв у кутку в помийному відрі поруч зі шваброю.

Крижень хотів на те щось сказати, та враз різко розчинилися двері, забігли захекані перелякані лейтенанти з істерично засклянілими очима. За ними вбіг Івченко, він, схоже, теж заклопотаний. Сербін захекано повідомив:

— Кто-то сел в посольскую машину!.. Это не водитель и не Мари с Эрнесто!...

Крижень, переглянувшись з головою і Трохимовичем, — до Івченка:

— Що ти бачив?

— Я бачив, як відчинилися й зачинилися двері. Усе! Народу багато...

— Кто-то сел в машину! Это точно! — істерично заявив Сербін.

Наконецний, із властивим йому перебільшенням і прагненням виділитися, заторохтів:

— Надо звонить на коммутатор «два ноля шесть». Команда «Закат»! Надо звонить! Мы накроем здесь всех, и никто ничего не поймет! И эту машину накроем в первую очередь!

Крижень заперечливо покивав:

— Ви зараз тут наробите справ, а мені потім розгрібай, а я так цього не люблю, — і до капітана: — Зараз підеш зі мною, перевіримо, що там, — до інших: — А ви тут не смикайтеся, ми розберемося, тоді будемо вирішувати, що робити.

— И так все ясно! Коммутатор «два ноля шесть»! Команда «Закат»! — не вгавав Сербін. — Нельзя их выпустить из города!

— Синки! Я вам зараз дам такий закат, що в очах світанок засвітиться, що до кінця життя під себе бібками будете ходити! —

перейшов на крик. — Мій наказ: усім сидіти й чекати моїх наказів! Крок вліво, крок вправо — повідриваю ноги!

Крижень рвучко розкрив дверцята шафи й вийняв загорнуту в сукно снайперську гвинтівку. Підійшов до вікна і оглянув через оптику площу, посольську машину, Хелен, Ернесто, котрі стояли поруч з авто. І сказав голові, передаючи гвинтівку:

— Прикрий, раптом що...

Голова поволі розвернувся зі стільцем, поклав зброю на підвіконня й зазирнув у приціл. Крижень глянув на лейтенантів, Трохимовича, підморгнув йому, мовляв, старий, дивись тут мені за порядком. Той коротко кивнув. Крижень з Івченком вийшли з кабінету.

На площі ревіла музика, люди пританцьовували, розважалися, хто як міг. Крижень знайшов Хелен і Ернесто біля посольської машини. Охеда до нього протягнув обійми для привітання, але Крижень відштовхнув його й до Хелен, крізь зуби:

— Хто сів у машину? — і до Ернесто, що все ще в доброму гуморі намагався їх сфотографувати — Курва з Монмартру! Прибери фотоапарат!

Хелен зблідла й з тривогою в очах пробігла поглядом по натовпу. Івченка миттєво блокували якісь люди. Вона з благанням у голосі звернулася до Крижня:

— Я забираю своє, просто повір мені. Я не спричиню вам ніякої шкоди....

— О-о, мадам розмовляють українською?.. А я все думаю, чому «падарункі», а не «подаркі»?.. І конем від тебе тхнуло вранці... Мені пояснень не потрібно. Мені потрібно те, що в машині. Ти ж розумієш: мене не зупинить ваш дипломатичний статус... — і враз відчув на хребті дуло пістолета, озирнувся й побачив Рудого. — Василю?! Оце так конспірація!.. Я б ніколи не подумав...

— А тут і думати не треба, — заявив Рудий. — Роби, що скажу, і все закінчиться тихо-мирно. У нас все під контролем.

— Це ти так думаєш. Наробите дурниць — невинної крові проллється... Твою макітру першою прострелять — он з того вікна. А я так цього не люблю — чужих мізків на своєму одязі.

Показав очима на кабінет Мирона Микитовича. Рудий примружив око, пригледівся: у вікні, на яке вказав Крижень, виднівся снайпер. Хелен, озирнувшись, теж побачила стрільця.

— Ціхо, вуйку, ціхо, не кашляй... — сказав Рудий заспокійливо. — Ми не з порожніми руками. Пропонуємо достойний обмін. А потім ти виводиш нас з міста, відпускаєш. І ми розходимося...

— Це жарт?

— Ой, пане Степане, ми своє віджартували... Ми пропонуємо німецьку агентуру усього району в обмін на виїзд машини. Ти ж за зрадниками все життя полюєш.

— Що ж ви таке вивозите, якщо своїх колег здаєте? — здивувався Крижень. — Навіть ти розкрився... А міг ще довго водити нас за носа...

— «Свої» давно на деревах гойдаються... — пхинькнув. — А «твої» всі ось тут... — кинув під ноги чохол від цимбалів.

Хелен, стривожено облизуючи губи, як останній аргумент, сказала:

— Я хочу врятувати свого батька. Ми загубилися ще в сорок другому... Крижню, в машині — мій батько. На все інше плювати. Допоможи...

Крижень здивовано свиснув і, помітивши в неї на шиї свій хрестик, з ваганням:

— Дай хоч глянути, чим торгуєш.

Він нахилився до чохла й розгорнув горішню папку... з фотографією голови. Перевів погляд на Рудого. Той покивав, мовляв, ось таке буває...

У кабінеті голова, геть упрівши, зосереджено дивився в оптичний приціл і намагався зрозуміти, що ж це таке відбувається біля машини. Рудий про щось сердито говорить із Крижнем. Марі й Ернесто чи то розгублено, чи то перелякано, дивляться на них. Голова витер з чола піт. Надто багато народу сновигає довкола... Враз Крижень нахилиється, натовп ніби розступився, й видно, що той відкриває чохол від цимбалів. Перебирає якісь папки. Переводить погляд спочатку на Рудого, той до нього киває, а потім — на вікно, де сидить снайпер, і з докором похитує головою. Мирон Микитович гарячково вишукує прицілом причину цього покинування... й раптом виловлює в стопці папок знайому течку зі своїм прізвищем на ній, що написано по-німецьки. Його палець кілька разів сіпається на спусковому гачку... Він забирає палець і важко осідає.

Крижень, побачивши досье голови, лається крізь зуби, зиркає на вікно й сичить:

— А щоб тебе, хрін безногий, чорти дерли!.. — до Рудого: — Беру! Домовилися. Їдьте до бісової матері. Я вас виведу. Але тут є кілька психів — маю заспокоїти їх, аби не наламали дров.

Хелен з Ернесто запитально дивляться то на Рудого, то на Крижня. Той гарячково пакує папки в чохол.

— Не хвилюйтеся, — сказав Рудий. — Він чоловік слова. Ми саме за це його ще не повісили.

— Не пнися, дурню, — відказав Крижень, гарячково запаковуючи папки в чохол. — Ще не все закінчено. Я зараз повернуся.

Він підхопив чохол і кинув Івченку, котрого тримали під стволами пістолетів лісовики:

— Усе буде добре, я зараз повернуся.

...Голова зблід, залишив гвинтівку на підвіконні й зі стільцем повернувся за свій стіл. Відчинив шухляду, намацав руків'я ТТ. Лейтенанти роздратовано метушилися по кабінету й торочили, що потрібно дзвонити «два нулі шість, команда «Закат». Трохимович дивився у вікно. Він був, як завжди, в доброму гуморі.

— О! — повідомив радісно всіх. — Іванавіч вяртаєцца. З цимбаламі? Вось йон цяпер нам і згуляє на гетих цимбалах. Будзем слушацца і не пераслухаєм.

— Какие еще цимбалы? — задригався Сербін. — Вы что тут, с ума посходили? Да он утром на нас руку поднял! На нас, офицеров МГБ! Да вам от самогона скоро черти будут мерещиться! Я звоню!

— Ціха, хлопчикі, спакойна. Зараз Іваніч прийде, — спробував заспокоїти публіку Трохимович, — разбяремся. Криві нам тут не треба.

— Да ты, бульба, вообще молчи! Устроили себе тут санаторий! — заверещав Сербін, — і до Наконечного, що й досі не міг опанувати себе: — Юр, звони! Согласно приказу товарища Абакумова мы берем командование операцией на себя!

Ураз щось grimнуло в коридорі. Як за командою, лейтенанти вихопили свої ТТ. Два пістолети опинилися в руках Трохимовича. Голова, мить провагавшись, пірнув рукою в шухляду столу, не знаючи, що його робити. Захекано вбіг Крижень зі своєю ношею й невдоволено подивився на диспозицію, що склалася в кабінеті голови.

— Розважаєтеся, бісові діти? — до Мирона Микитовича: — Ключі від сейфа! Бігом! І поховайте зброю, а то я нервовий нині, дам комусь у рило.

Голова слухняно віддав ключі. Крижень відчинив сейф, скинув на підлогу все, що в ньому було: течки, папери, ручки, набойки... Відкрив чохол від цимбалів і став складати в сейф папки. Одну папку, зітхнувши, кинув на стіл голові. Голова зблід.

— Яка в тебе на цей випадок пісенька? — тихо запитав Крижень у нього.

— Відспівав я своє. Дай самому піти! Я чистий... Даю слово... Так склалося...

Крижень розпачливо покивав, мовляв, «іди», й відвернув погляд.

— Товарищ полковник, надо объявлять «Закат»! — продовжував влаштовувати істерики Сербін. — Они уйдут! Они уйдут!

— Та нехай собі пиндючать до бісової мами! Я перевірів машину, нікого й нічого там немає, — заявив Крижень.

І тут вибухнув Наконечний, вийшовши зі ступору:

— Товарищ полковник! Мы сами видели, как кто-то садился в машину! Мы берем руководство операцией на себя! Прикажете своим уродам убрать оружие! МЫ начинаем операцию! Миш, я звоню!

Голова потягнувся вільною рукою до папки...

Крижень роздратовано гупнув рукою по столу:

— Струнко! Ніяких дзвінків! Це мій наказ! — обвів усіх шаленим поглядом. — Я поки вийду, дам розпорядження, а коли повернуся, обговоримо ситуацію!

Крижень вибіг, навіть не думаючи, що його можуть не послухатися.

Але як тільки за ним зачинилися двері, Сербін наказав Наконечному:

— Набирай номер!

— Е-е! Ну, не рипайцеся мені, синкі! Ви чулі, што загадав палковнік Крижень? А йон ведає, што рабіць!

Підійшов до вікна, взяв гвинтівку й став спостерігати крізь оптику за площею. Сербін, бачачи, що все виходить не за його планом, люто зиркав на голову, котрий закам'янів над папкою, на Наконечного, котрий вагався, кого слухати... Він нахилився над вухом Наконечного й просичав:

— Твій — Трохимович, мій — голова. Мочимо!

— Як?! Це ж наші! Це ж Трохимович!..

— Давай, сука інтелігентська, бо поріжу на паски. За моєю командою. Натискаєш на гачок...

Наконечний не міг повірити і з виряченими очима:

— Ні, я — ні, це ж... Ні...

— Ти офіцер МДБ. На тебе дивиться весь світ! Якщо ми цього не зробимо, нас віддадуть під трибунал. І буде Людмила Михайлівна над фото твоїм ридати, бо могилки не буде. Давай, за командою... Вже!

— Я не можу й не буду! Я не можу... — категорично заявив Наконечний.

— Скелет ти шмаркатий, а не мужик. А казав, що зможеш... Я так і знав, що ти слабак. Ну! — гаркнув йому на вухо Сербін.

Наконечний безвільно дістав з кобури пістолет і з вереском: «А-а-а!» ошелешено, приречено всадив кулю в спину Трохимовичу. Старий із усмішкою похитнувся, розвернувся, зробив крок назустріч Юркові, із нерозумінням глянув на нього, потім на Сербіна. Наконечний істерично, з божевільним переляком в очах заверещав: «Стій! Стій! Стій! Не йди!» — і рефлексивно кілька разів підряд натиснув на гашетку пістолета. Ці постріли зупинили Трохимовича, він схопився за стіл і повільно став осідати. Він дивився на Наконечного й не міг повірити, що це стріляв він...

— Юра?.. Ти?.. Ти... Не думав, што памру ад твоїх рук... Вось яна яка — смерць... Разумная... На майго сина падобная...

Наконечний, раптом усвідомивши, що сталося, заволав:

— Це не я, це він, — показав пальцем на Сербіна. — Ненавиджу!

І кинувся на старлея, давши вихід усій своїй переляканій ненависті. Сербін перехопив його випад, узяв за горло й почав душити, примовляючи:

— Ось тобі, розумнику, цитата класика: революцію не роблять у білих рукавичках.

Наконечний, опинившись в руках цього здорованя, раптом безвільно став слабнути. Він косив погляд на Трохимовича й навіть не намагався опиратися чи боротися за життя. Здавалося, що він сам хотів з цим покінчити й хотів запам'ятати обличчя людини, до котрої встиг звикнути, прив'язатися, полюбити й зрештою вбити. За мить він закотив очі, захрипів і тихо віддав Богу душу.

Сербін, гидливо відштовхуючи від себе обважніле тіло, заволав до нього:

— Ти не офіцер. Ти — баба.

Сербін, розправившись з Наконечним, зневажливо глянув на голову, котрий у розпачі переглядав свою справу, через що просто занімів. Старлей підійшов, байдуже зазирнув у неї. Покивав і коліном підпер шухляду, де права рука голови мимоволі утримувала руків'я пістолета.

— Ось таке, дядьку, в житті буває... Що я тобі скажу... Сам не святий! Зараз відправимо Крижня до праотців, а далі будеш працювати зі мною. Справу — спалимо, — притиснув дуло пістолета до скроні голови.

Голова подивився на два розпластаних тіла. Підвів очі, в яких застигла ненависть, на Сербіна. Смикнув руку з пістолетом, що вже заніміла в шухляді, але Сербін сильніше притиснув її ногою.

Мирон Микитович просичав:

— Я на тебе працювати не буду, сука!

Він знову смикнув рукою, намагаючися витягнути пістолет, але Сербін не дав і натиснув спусковий гачок. Голова відкинувся на спинку крісла. Сербін пройшовся по кабінету, оглянув тіла. Трохимович хапав з останніх сил повітря. Сербін відібрав його зброю. Узяв телефонну трубку.

— Два ноля шесть! Команда «Закат»! Старший лейтенант Сербин, — з усмішкою до Трохимовича: — Ось так... Зараз ще Крижня покладу поруч, і зірка майора на погони товаришу Сербіну забезпечена, — він почувався володарем становища й поведився розв'язно, наче переможець. — Містечко підчистимо, журналістів — на гілляку, й увесь світ побачить, які криваві ці бандерівці. Не хвилюйся, бульба, скоро тут забує справжня радянська вла...

Трохимович з останніх сил, тремтячи тілом від болю, що пронизував плоть, витягнув захований на передпліччі одинадцятиміліметровий «бульдог» і навів на Сербіна. Той встиг озирнутися й здивовано глянути на старого. Трохимович натиснув на гачок. Одна куля — в кадик. У Сербіна з горла хлинула рікою кров. Він схопився за ший, порожніми риб'ячими очима дивлячись на світ, і знавісніло захарчав.

У Трохимовича наче відкрилося друге дихання. Він прохрипів, важко тримаючись за стіл:

— Я табе скажу так: сука ти, а сучци — сучча смерць. А Юра... такі дурань.

Убіг Крижень, стривожений пострілами. Кинувся до Трохимовича. За ним — Івченко.

— Що сталося?! Що сталося, Стьопа? — не міг второпати капітан.

Крижень, нахилившись над другом, міцно взяв його за руку; той доходив:

— Бачу, відвоював ти, друже... Чесно відвоював.

— І чесно відіграв, брате. Чесно відіграв дурня... — у Трохимовича в очах закипіли сльози, йому було важко говорити. — Мені ця роль подобалася. Просто я Білорусь свою люблю, люблю Україну. Знаєш, як у нас співали у вісімнадцятому році... — тихо захрипів:

Ми вийдемо щільними радами
На вольни родни свой прастор.
Хай воля вечна будзе з нами,
А гвалту ми дамо адпор!

Ось таким я був, брате Крижень...

— Я знаю, я відчував, але ти... Я горджусь, що у мене є такий друг, як ти...

У Трохимовича почалася агонія, судома пройшла його тілом, він схопив Крижня за грудки й прохрипів:

— Карателі ідуть, бяда будзе. Сербін... Юру... галаву... Хацев цябе пакласці. Я не дау. А Юра такій разумни... Як мой син!.. Бяжи адсюль, сябар... Бяжи, братіку... Бяжи!..

І випустив дух. Крижень розчулено обняв його, перехрестив, закрив йому очі й поклав на підлогу, щоб не лежав так скручено... Глянув на Сербіна, котрий доходив у кутку, очима благально просячи допомогу. Івченко зробив до нього крок, але Крижень зупинив його:

— Нехай подихає... Слухай уважно: в сейфі — важливі документи. Ці лейтенанти — провокатори. Вони дали команду на каральну акцію в місті. Піднімай гарнізон, подзвони в сиротинець, ще, кому зможеш, щоб ховалися, бо зараз таке почнеться... І головне — сейф охороняй, до останнього. Якщо я не повернуся, до сейфа допустиш тільки людину у званні генерала МДБ. Не нижчому! За ці документи тобі не тільки зірку «героя» дадуть, скоро полковником станеш!.. І старого

поховай, як належить... — вагаючись, — і голову. Хто ж думав, що вони від своїх кулю впіймають.

— А що з нашими гостями? — поцікавився Івченко. — Що з Рудим?

— Я ними займуся. Візьми надійних хлопців, розстав кулемети, щоб прострілювали майдан. І не дай спец-загонам зайти в місто з цього боку. Поки вони почнуть обхідний маневр, втратять час. Тим часом підтягнеться гарнізон.

— Будуть проблеми... Як я потім поясню, чому воював зі «спецами»?

— Ти нічого не знаєш. Ти виконуєш мій письмовий наказ!

Крижень схопив папірець, написав наказ і розгонисто під ним підписався. Передав папірець Івченку.

— Слухаю, товаришу полковник... За нашого голову, за Трохимовича... — й мстиво, повернувшись до Сербіна: — Правильно я кажу, товаришу старший лейтенант?

Але той уже завмер із розплющеними очима.

Крижень теж це помітив, добув пістолет і прохарчав:

— Від гріха подалі... — зробив контрольний постріл у голову й пояснив: — Вони живучі, падлюки... — й до Івченка: — А ти тут згодом усе з розумом прибереш... Під цю заваруху багато можна списати.

— Та куди вже подінуся, — зітхнув Івченко.

Крижень оглянув кишені Сербіна й знайшов папірець.

Переглянув, здивовано присвиснув і уголос прочитав: «Старший лейтенант Сербин выполняет особое поручение государственной важности. Приказываю: всячески оказывать ему содействие всем советским, партийным и государственным учреждениям, а также частным лицам. Его действия могут сопровождаться любыми последствиями. Правоохранительным органам приказываю всячески игнорировать и прикрывать данные действия. Министр МВД генерал-полковник Абакумов».

Крижень з капітаном із розумінням презирнулися.

— Ось таке лайно прибилося до нашого берега, — вирішив Івченко.

— Не прибилося, — пояснив Крижень. — Сам товариш Абакумов надіслав. І я чомусь із цього не дивуюся. Як маєш таких друзів, то не

треба й ворогів.

— Я їм ніколи не вірив, — сказав Івченко. — Ніколи.

— І правильно робив. Ось що, Миколо. Може, вже й не побачимося ніколи... Не тримай зла, коли щось не так між нами було.

— Та ні, ми тут славно розважилися, полковнику... — посміхнувся Івченко, помітно стримуючи сльози.

Вони обнялися на прощання. Крижень кинув у піч папку з компроматом на голову й вибіг з кімнати. Капітан розгублено роззирнувся, підійшов до підвіконня, взяв у руки *MG-42*, що залишив Микитович, і перевірів на приціл. Узяв телефонну трубку, набрав номер і коротко кинув:

— Загальний збір...

На площі трійця змовників у напруженні стояла біля машини, коли до них підійшов захеканий Крижень і одразу до Рудого:

— Василю, зараз підуть переодягнені карателі. Передай своїм, щоб усіх попередили. Дітей нехай поховають по льохах!

— Курва ваша мама! З вашими-но тільки зв'яжися. Постійно проблеми! То мила у них немає, то сірників... То карателі!.. Я зараз.

Він відійшов на хвилику, роздав накази своїм, ті кинулися виконувати. Крижень, відвернувши погляд від Ернесто з Хелен, так і застиг із опущеною головою. У нього перед очима стояв Трохимович. На очі наверталися сльози. Він нині втратив найвірнішого друга, втратив частинку себе самого. Полковник стояв самотнім серед цього велелюддя й гомону. Він не помічав, як на нього розгублено, зі своїм болем, дивиться Хелен, як важко заціпив зуби Ернесто, котрому здалося, що він своїм вчинком зрадив товариша по боротьбі зі спільним ворогом в Іспанії. Він враз хутко підійшов до Крижня, маючи намір сказати якісь банальні слова, вибачитися, щось пояснити, навіть не уявляючи, що тут, власне, можна пояснити... І поклав руку на плече полковнику. Той повернув голову до Ернесто й сказав:

— Трохимовича вбили...

Ернесто якимось безвільно опустил руки й відійшов до Хелен, повідомивши їй цю звістку. Тут Рудий заскочив на дах авто і, щоб привернути до себе увагу, крикнув:

— А тепер музики втнуть аркан! — вихопив з-під кептарика два маузери і, розмахуючи ними в повітрі, голосно повідомив народ:

— Панове міщани! Зараз комуняки нападуть на місто! Вони переодягнулися в партизанський одяг! І це вам говорить не Василь-дурник! Це я, сотник Рудий! Рятуйте себе й дітей! Слава Україні!

Натовп на мить заляк від здивування. Рудий кілька разів пальнув у повітря. Люди з вереском почали розбігатися, роз'їжджати на возах. Крижень, зціпивши зуби, вперся чолом у стойку машини.

Фармацевт, дивлячись у вікно, діловито роззирнувся й почав пакувати ліки, повчально пояснюючи синкові:

— Ото, Шльомцю, добре, що не погром. Зробим файний гешефт. Троха хлопцям дамо до лісу, бо їм треба, а троха продамо, то будеш мав на чоколяду. А начальству скажемо: «А шо? — розвів руками. — То бандіти з лісу пограбували»...

Рудий зіскочив з машини й наказав компанії:

— Усі давайте в авто. Мене підвезете до лісу, а там розберемося... Я вас ніби взяв у заручники, — до Крижня: — І тобі спокійніше. Скажеш своїм, боявся за життя гостей.

Крижень просичав на те:

— Бісова голово, попадешся ти ще мені... Якщо мене самого не запроторять за полярне коло пасти білих ведмедів.

І тут мінометна міна врзалася в бруківку площі, але не розірвалася. Компанія заскочила в машину. Рудий — на переднє сидіння, показувати дорогу. У *Buick Roadmaster* було просторо. Першим усередину заскочив Ернесто, за ним — Хелен, останнім — Крижень. Водій без наказу натиснув на акселератор. Наступних кілька мін розірвалися й посікли рикошетом багажник.

У салоні Крижень, вмощуючись, зіткнувся із віддалено знайомим дядьком. Він з підозрою глянув на нього й запитав:

— Ви, здається, теж музикант?

— Євген Франко, полковник армії УНР у відставці. У загоні сотника Рудого — начальник штабу. Батько Олени Франко. Вона ж — Марі Монтень.

Хелен кивнула, по-новому знайомлячись з Крижнем.

— Батько?! Олени? А-а-а... — здогадався з сумом. — Нарешті хоч комусь пощастило мене обвести довкола пальця. Це ввійде у всесвітню історію розвідки, — до Ернесто: — А ти хоч був в Іспанії?

— Два роки. Моя біографія чиста. Я тільки прикриваю Хелен.

— Пане Крижень, — вирішила запевнити Хелен. — Даю вам слово, що про деталі операції ніхто не знатиме. Ваше ім'я ніде не буде фігурувати.

Крижень криво посміхнувся сказав:

— Узагалі, панове, вам не здається, вся ця історія навіть дуже романтична? Донька-розвідниця рятує батька, котрий волею долі опинився в лавах повстанців... А щодо мене, панове, то моє майбутнє дуже туманне. Хоч бери та й з вами давай драпака. Ліпшого друга вбили, інший виявився зрадником...

У Хелен аж очі загорілися, вона несвідомо потягнулася до Крижня й міцніше стиснула батькову руку.

— Та не вийде, — продовжив полковник. — Щоб ви потім похвалялися всім, що завербували самого Крижня? Не буде такого. Я проведу вас до кордону, а там... Навіть уявляти не хочу, що буде.

Несподіваний вибух раптом підкинув на швидкості машину й жбурнув її в кювет. Пасажири, мов кульки в лото, полетіли шкереберть, ударяючись об стінки авто. Це тривало якусь мить. Враз автомобіль став на колеса й завмер. Рудий заверещав:

— Шофера вбито! Усім з машини, в бік лісу! Бігом!

Очманілі й трішки контужені, пасажери стали вибігати з машини й ховатися за капот. Кілька автоматних черг з боку поля важким горохом задріботіли по дверцях авто.

Диспозиція була такою: вони залягли в рівчаку, спиною до лісу, прикриті автомобілем, їхні супротивники — в переліску з протилежного боку дороги, на горбку.

Крижень добув свій ТТ і спробував оцінити ситуацію, визирнувши з-за машини. Але кілька автоматних черг примусили його знову заховатися. Він запитав Рудого:

— Як гадаєш, там твої чи мої?

— Тепер нам усі чужі. Ми навіть не можемо зголоситися в такій компанії до своїх.

— Через ліс до КПП на кордоні ще кілометрів з вісімдесят, — подумав уголос. — Поки доберемося, нас там можуть чекати. І не з добрими намірами. Тим більше, є наказ нікого з міста не випускати...

Хелен дістала з сумки карту й показала чоловікам.

— Будемо прориватися до кордону сюди, — вказала пальцем. — Запасний варіант відходу.

— Це через гори, два дні дороги... — сказав Крижень, глянувши на мапу. — У мене є своя дірка на кордоні... У тому ж напрямку. Відводь батька далі. Ми тут поміркуємо... Заодно тил прикриєте, — дістав з-за пояса наган, віддав Франку.

Хелен, погоджуючись, кивнула та разом з батьком перебіжками побігла в ліс. Противник намагався в них поцілити, але кулі лягали невлучно, заривалися в землю під їхніми ногами.

Коли ті заховалися в лісі, з боку нападників хтось крикнув:

— Эй, бандити! Сдавайтесь! Мы гарантируем вам жизнь!

— Це спецзагін! Їм не можна вірити, — вирішив Крижень.

Рудий, виглянувши з-за укриття, різко заховався й повідомив:

— Це ваші у формі наших, — подумав хвилю, наче щось пригадуючи, й гукнув до них: — А це не ти, куме Петро, мені здатися пропонуєш?

— А це ти, куме Василю? — озвався Петро. — На яких дорогах зустрілися!

— Мій хрещеник де? — поцікавився Рудий.

— Та біля мене... — повідомив навіть з радістю в голосі кум Петро, — і до сина: — Поздоровкайся, дурню, з хрещеним!

— Слава Йсу, вуйку! — якимось неохоче буркнув хрещеник.

— Навіки Богу слава, Остапчику... Обоє, значить, продалися комунякам?

У відповідь — тиша... А потім, після якогось вовтузіння, знову озвався Петро:

— Здавайтеся, бо постріляємо! Ми всі дороги перекрили. Вам діватися нікуди! — і сердито додав від себе: — А ти кому служиш? Он, з Крижнем!

Рудий криво всміхнувся, дістав з тайстри гранату, зірвав кільце й гукнув:

— А ось моя відповідь, дорога родино! — жбурнув гранату, коментуючи: — Ловіте наш ответ!

З боку противників — вибухи, крики, хаотична стрілянина. Рудий витягнув з-під кептарика «бергмана» — й знову до кума:

— Усі живі?! Це ненадовго! — й до Крижня: — Ти мусиш їх провести. Я затримаю, наскільки зможу. Дасть Бог, і до своїх доберуся. А по-іншому — як?..

Ернесто зі смиренным розпачем нарешті сказав:

— Із Хелен таке трапляється завжди. Гори трупів... — кивнув до Крижня: — І я залишаюся. З моєю ногою по горах довго не побігаш. Зброя є?

Рудий дав йому маузер.

— Як колись, в Іспанії, — всміхнувся Ернесто, — здобудемо зброю в бою, пригадуєш, Крижню?

Крижень, передаючи кілька обойм від свого ТТ та дві гранати, на те тільки й сказав:

— Онукам розкажу — не повірять. Штабна нарада зі шпигуном, пардон, розвідником і банди... пардон муа, інсургентом... І ділюся з ними набоями...

— А ще рятуємо сімейство Франко. Майже Франко... — пожартував Ернесто. — Нічого, брате, зараз доберемося до машини, там є мій боезапас. На півгодини бою вистачить. Ну, а далі... Не вперше.

Крижень розчулено обняв його й сказав на прощання:

— Ми відійдемо, а ви відтягуйте їх на південь.

— Іди вже геть, Штефку! — кинув йому на прощання Рудий. — Дасть пан Бог, зобачимося... і не на допитах...

Крижень знехотя всміхнувся:

— Так є, пане сотнику!

— Передай Хелен, що я повернуся, — попросив Ернесто. — Думаю, що цей вояж нас нарешті примирить... Ми завжди недолюбували одне одного... Венсеремос!

— Ага, не всеремось! — вирішив припинити прощання, що затягувалося, Рудий, — і до Крижня: — Біжи, прикриємо.

...Олену з батьком, як тільки відбігли за пригірок, перестріло трое чоловіків у радянській формі без відзнак із автоматами наготові. Старший з них зробив крок навперейми й розставив руки, мовби ловив курят:

— А куда это мы такие красивые? — до Франко: — Старик, тебя это не касается... Добегались, сукины дети? Ану, руки вверх!

— Я есть гражданіна Франції. Я іметь дїпломатїк непрїкосновенность, — заявила Хелен, не злякавшись солдатів.

— А мы сейчас ее аннулируем... — вирішив старший і кинув до підлеглих: — Обыскать!

Щойно вони наблизилися, Олена метнула невеличкий ніжик просто в око капітану, той схопився руками за око й упав на коліна. Крізь пальці просочилася густа кров. Влучним ударом ноги в голову вона звалила одного з солдатів, рвучко скрутила йому в'язи. Іншого нейтралізував батько — руків'ям нагана в чоло. Родичі захекано подивилися одне на одного. У Хелен на обличчі застигла маска люті.

— Мені дивно й лячно бачити тебе за цією роботою, — сказав їй батько.

— Потім, тату! Усе потім... Зараз нам треба рятуватися. Знову пішло все не за планом! Бери зброю, — наказала.

... Крижень, прикритий пострілами Ернесто й Рудого, підбіг до цієї парочки, з подивом оглянув трупи вояків спецзагону й те, як родичі встигли озброїтися трофейними автоматами. Третій автомат Хелен передала полковнику.

Крижень, узявши зброю напереваги, тільки й сказав:

— Ходімо. У нас немає часу. Я проведу тебе до кордону. Там є надійні хлопці.

— Ернесто залишається?

— Так, з Рудим. Сподівається, що ви з ним після цього помиритесь. Так і передав... Дивні діла Твої, Господи... Ходімо. Ви як? — до старого. — Дійдемо?

— Ще вас на собі понесу. З чотирнадцятого року в піхоті.

Під звуки перестрілки, не оглядаючись, вони поспіхом стали заглиблюватися в ліс.

* * *

*Західна Україна. 1946 рік, 18 вересня,
ліс між Калином і кордоном з Польщею,
далеко пополудню.*

Вони йшли довго, мало спілкуючись, зате поспішаючи пройти сьогодні якнайбільший шмат дороги до кордону. Обирали не стежки, а нетрі, щоб не потрапити нікому на очі: ні спецназівцям, ні партизанам. У Крижня на серці лежав важкий камінь. Ще нині вранці він жив своїм життям. Поруч були друзі, враження, плани на майбутнє. Була школа, діти, яких він любив і до кожного ставився, мов до рідного. Та якихось півгодини карколомних ранкових подій переламали все. І тепер, ідучи,

він виконував свою частину домовленості й не міг по-іншому. Бо він дав слово, слово офіцера. Що буде далі — зараз це не мало значення. Хоча одна-єдина думка про це стискувала болючим спазмом серце. Він думав про Івченка: чи справився той з карателями? Думав про місто, яке полюбив і заради спокою якого йому багато разів доводилося ризикувати, викручуватися, маневрувати... Він думав... думав... пригадував... Як йому зараз бракувало Трохимовича! Усе б віддав, тільки б старий залишився живим... щоб почути його «скажу табе так»...

Нарешті вони підійшли до грота в скелі, в котрому йому не раз доводилося ночувати раніше. Це було кілька років тому, коли працював у тилу в німців. І ось доля знову привела його сюди. Геть звечоріло. Потрібно було зупинитися на перепочинок.

— Усе, — вирішив Крижень. — Привал. Далі не підемо, бо поночі ноги можна поламати.

Хелен втомлено всілась на землю. Поруч з нею опустився батько. Крижень примостився на невисокому камені, закинув голову й заплющив очі. Морфей, здавалося, ось-ось віднесе його в сни...

Франко дістав із наплічної торбини хліб, сало, фляжку зі спиртом. Старий полковник зробив на коліні бутерброди, один подав Крижневі, поклавши йому на коліно.

Крижень рвучко розплющив очі, взяв бутерброд і сумно сказав:

— По-біблійному якось... Хліб з вами ділимо... Дивина. Полковник УНР... Мої дядьки теж служили в «Чорних запорожцях». Обоє загинули десь під Грицівом.

Франко із розумінням покивав і сказав доньці:

— Постій поки на варті. Я зміню.

Та зі згодою кивнула й пішла на стежу. Франко почав розповідати Крижневі:

— Я служив у розвідці. Молодість моя теж у штабах не пройшла. Потім — еміграція, Лондон. Мене запросили на службу в *SIS*, — подав Крижневі фляжку.

Степан розкоркував, надпив, скривився й передав назад.

— А як вас занесло сюди?

— Був резидентом у Чехії. Після замаху на Гейдріха довелося перебратися в Україну. Втратив зв'язок з центром...

— Це ваша рація недавно працювала?

— Так, моя.

Крижень із розпачем покивав:

— Наробили ви, колего, справ... Ой, наробили! Ви навіть уявити не можете, яких! — зітхнув. — Що й ні словом сказати, ні пером описати...

Франко здивовано знизав плечима.

— Тепер сам бачу. Хто ж знав... А я просто хотів повернутися додому, до Оленки. А ще — допомогти нашим, їм зараз дуже важко без підтримки ззовні.

— Крові багато піде з вашими допомагами. Треба зупинитися. Рано чи пізно більшість цих повстанців переб'ють, перевербують! Стільки років війни... не кожен витримає, ще й у таких умовах.

— Знаю... Та й усі це розуміють. Просто це така боротьба, яку не можна припиняти. Ніколи.

— Люди гинуть. Достойні, чесні, розумні. Мені їх шкода... А те, що разом з ними здихає й різне падло, мене зовсім не втішає, — помовчав, запитально глянув на Франка. — Так, просто цікаво... А після закордону ви знову повернетесь сюди?

— Мені б ваші роки... Клянуся, повернувся б! І продовжив би боротьбу... Серце підводить. І ходити важко. Потоптали мої ноги землю, просяться відпочити. А за кордоном для наших я зроблю набагато більше.

— Щиро. Дуже щиро ви зі мною. Хоч я ваш ворог... І як чекіст, як радянська людина, я повинен вас просто зараз убити.

— А як українець?

— Як українець — теж! Я більше не хочу бачити крові, яку проливає мій народ!.. Але як розвідник і людина честі — я вам аплодую.

— Ви гравець, пане Крижню. Ви розумний і талановитий гравець. Я знаю про ваші подвиги на війні, знаю, як ви рятували наших хлопців... Ви дуже не проста людина.

Крижень розсміявся:

— Тут?! Бути простим?! Пане полковнику, для простих — першаліпша гілляка. Це, пардон, не ваша вошива повстанська розвідка.

— Ви зараз будете ще більше сміятися, коли я вам скажу таке... — зробив паузу й ошелешив відкриттям: — Фройлян Мод Шультце

працювала на нас. Тому вас і врятували наші. Ось така в нас «вошива» розвідка, пане Крижню...

Крижень, ошелешено відкашлявшись, прохрипів:

— Не може цього бути... Мені залишається перед вами зняти капелюха... — задумався. — Красуня Моді... А як її насправді звали?

— Її так і звали — Красуня Моді. Дівчинка з аристократичного пруського роду. Її біографія чиста. Я дружив з її батьком. Олена й Моді росли разом.

— Я кохав її, — враз зізнався Крижень. — Вона мені врятувала життя. І загинула, рятуючи. Вона мені й досі сниться. Часто...

— Я знаю цю історію... Олена кілька днів плакала, коли дізналася про її смерть.

Крижень узяв фляжку й знову припав до неї.

— Олена й Моді... — задумано покивав. — Вони такі схожі... І ми з вами схожі, полковнику. І я зараз лякаюсь від думки, яка спадає в цьому контексті, — подивився на Франка й пророче сказав: — Насправді ми з вами по один бік барикад. Просто обоє досі цього не усвідомили.

Франко зі згодою покивав:

— А ви дуже схожі на своїх дядьків з ескадрону розвідки. Я їх добре пам'ятаю. Розповісти про них?

— Ні! Досить! Боже, який тісний світ! — вигукнув вражено Крижень. — Годі, полковнику! Годі... Я більше нічого не хочу ні чути, ні відати! Може, завтра... Мені подрібно все це осмислити!

На ці окрики повернулася Хелен і сказала йому:

— Лягай спати, Крижню... Тобі треба відпочити. А нам з батьком — поговорити. Ми так давно не бачилися... Ти дізнався все, що тобі треба було. Удосвіта станеш на чати.

Та Крижень, здається, не чув її. Він тільки повторював:

— Це ж треба... вошива повстанська розвідка... На голову не налазить. Вошива розвідка... Пардон. Тепер точно — пардон!

Він уместився на землі — кулак під голову — й миттю заснув. Прокинувся від штурханів у бік, неохоче розплющив очі. Сірий світанок. І плач Хелен.

— Уставай, Крижню. Батько помер, — крізь сльози сказала вона.

Крижень зірвався на ноги й сварливо запитав:

— А на варті хто?! Залиши вас — ще не такого наробите!.. — та усвідомив, про що йдеться, здивувався: — Як помер?

Олена з опухлими від сліз очима відказала:

— Мабуть, серце. Ми довго говорили, він мене обняв, гладив по голові, як у дитинстві, і я заснула... Прокинулася, а він вже й охолов...

Крижень співчутливо обняв Олену. Сон куди й подівся. Йому чомусь враз стало шкода цього старого вояку, що помер на Батьківщині, але так далеко від свого дому...

— Навіть не знаю, що тобі сказати... Я вчора теж втратив свою сім'ю — найближчого друга.

— Але це інше... Я батька чекала вісім років...

— А я з Трохимовичем пройшов війну...

Вони довго так і стояли, обнявшись. Самітні, наче одні-єдині на цілому світі. Двоє людей, що втратили цієї миті, здавалося, все... Та треба було поспішати, йти далі.

— Треба поховати батька, — нарешті сказала Хелен.

— Так-так... Треба.

І вони взялися, чим доведеться, рити яму. Коли було готове щось на зразок неглибокої могили, поклали туди батька Хелен. Вона, ледь стримуючи сльози, попрощалася з ним. Крижень накрив йому очі хустинкою й засипав могилу землею. Зверху могилку виклав камінням. Коли все було закінчено, вони стали над могилкою. Степан прочитав «Отче наш» і «Богородицю».

— Якщо дасть Бог повернутися, передам хлопцям у ліс координати. Хай по-людськи поховають... — сказав, закидаючи на плече автомат.

— Нам час іти, — зітхнула Олена.

— А мені чомусь не хочеться. Чомусь є бажання залишитися тут, — глянув на Хелен і несподівано для себе сказав: — З тобою.

— А в мене вдома син... Скучила за ним... — з надією глянула на Крижня. — Але ж тебе тут більше нічого не утримує. Трохимовича вбили. Якщо повернешся, тебе точно візьмуть. Може, підемо зі мною?

— У мене теж тут є діти, півсотні душ. Як рідні. Ще в мене є країна, якій я присягав, і Батьківщина, яка й досі кров'ю стікає. І це не патетика. Навіть не зважаючи на те, що дізнався вчора від твого батька!

— І ти хочеш кров потопити в крові, як це робили твої вчора у твоєму ж місті? Мій батько проти більшовиків боровся все життя! Бо саме вони залили кров'ю його батьківщину!

— Він боровся за батьківщину панів і буржуїв! Ми — люди різних світів. Ти — панського, а я — від плуга. І нам навряд чи вдасться порозумітися. І ти... Ти теж з іншого світу, дівчинко...

— Щоб ти знав: я — майор армії Його Величності короля Великобританії Георга шостого! — заявила роздратовано. — Ніяка я тобі не дівчинка! Я теж війну пройшла.

— Ось що, майоре... — закипів Крижень. — Георга шостого!.. Іди своєю дорогою, поки я тобі під зад не надавав! Я виконав свою частину договору. Амінь!

Олена крутнулася й різко пішла на захід. Він повернув на схід і рішуче попрямував назустріч своїй долі.

— Марі... — бухтів під носа. — Ще хто зна, з ким і за кого ця фіфа воювала... Марі... Олена... Моді! Хрестик їй віддав. Який дурень! Який дурень!

І раптом різко розвернувся й побіг назад. Олена бігла йому назустріч, із розпачем, зі страхом цієї втрати — втрати людини, котру так несподівано покохала. Вони не загубилися в цьому лісі, а зіткнулися на невеличкій полянці й кинулися в обійми одне одного. Він з пристрасстю дикуна зірвав з неї одяг і відтягнув у кущі...

Уже сутеніло. Вони лежали на підстилці з моху й дивилися в небо. Між гілками смерек пливли хмарки, схожі на підпечені булочки, бо з одного боку їх золотило сонце. Нечутний вітер колисав верхівки дерев.

— Я кохаю тебе. Я давно нікого не кохав, — сказав Крижень.

— І я тебе кохаю. Це божевілля. Але мені справді нікуди не хочеться йти.

— А йти потрібно. Якщо потрапиш до рук моїх колег, вони з тебе душу витрясуть.

— Уперше за багато років я не знаю, що мені робити.

— Я теж. Але я почуваюся щасливим. Просто щасливим.

— А знаєш, ми з батьком завжди багато сперечалися... Я, дурна, йому суперечила, щось доводила. А Бог нам відміряв так мало часу разом. Страшно, коли подумаю про нас із тобою... Ти так ризикуєш через мене!

— Колись мені сказала одна дівчина: «Важливо пам'ятати, ким ти є, й не забувати тих, хто тебе любить. І боротися за них до останнього».

— Моді... Вона мені багато розповідала про тебе. Можеш уявити, що я відчувала, коли вперше тебе побачила! Востаннє ми з нею зустрічалися в сорок другому в Польщі. Потім її перекинули в Україну, тут вона й загинула...

— Вона мені й досі сниться... А ти, негідниця така, мене підловила — ти була як вона, в усьому...

— І зараз? І зараз я — не я? — награно обурилася Хелен. — Ти в мені бачиш її?

— Навіть якщо це так, ти сама в цьому винна... Ти нав'язала мені свою гру, і я прийняв її. Але насправді тепер я бачу тільки тебе. На весіллі, коли ти танцювала польку, у мене в грудях щось ніби вимкнулося, а потім щось інше — увімкнулося...

Олена лягла йому на груди. Притулилася так ніжно й глибоко, що здавалося, вони зливаються в єдине ціле...

— Я ніби прив'язана до цього місця, до тебе, — сказала Хелен. — Невже ми скоро розпрощаємося? Ні! Я так не хочу!

Вона почала цілувати його очі, неголені щоки, груди...

— Мені так боляче не було ніколи... Так боляче, так солодко... — шепотіла вона.

Раптом звіддала — звук гілки, що хруснула, й віддалені голоси. Обоє зірвалися на ноги.

— Біжи, Оленко. Біжи, — хапаючи зброю, сказав Крижень. — Я їх затримаю і відверну, хоч хто б це був. Тобі залишилося до кордону трішки.

— Я знову втрачаю рідну людину... — зірвалася на сльози Хелен, шалено обнімаючи й цілуючи його.

— Біжи, так простіше прощатися. Біжи! Я тебе кохаю! Я не хочу, щоб сталося так, як з Моді! — і захарчав: — Жени!

— Я тебе обов'язково знайду! І більше ніколи не втрачу! Обіцяю — знайду!

Вона кинулася геть, Крижень, зціпивши до болю губи, глянув їй услід і ледь стримав у собі вовче виття, яке виривалося назовні. Потім рішуче поправив на плечі автомат, дістав пістолет і нашорошив слух.

* * *

*Річмонд, передмістя Лондона.
1946 рік, 5 жовтня, будинок майора SIS Хелен Сміт,
16:18 за Грінвічем.*

Осінь геть позолотила дерева на затишній вуличці біля будинку Хелен. Повітря наповнилося вологою, намочило асфальт. Він почорнів, і на ньому поодинокими золотими плямами лежали перші опалі листки кленів.

Хелен переступила поріг свого будинку. Їй назустріч кинувся Адам. Вона міцно-преміцно обняла його й розплакалася від розчулення.

— Мамо, мамо, не плач, ти цього разу майже не затрималася! Як там у Парижі?

— У Парижі... — на мить розгубилася. — А-а-а... так, у Парижі...
Що тобі сказати? Париж є Париж. Романтично...

— Мамо, а ти мені обіцяла привезти подарунок.

Вона відпустила обійми, взяла сина за руку й повела у вітальню. Сувора міс Блеклок цього разу прихильно привіталася з хазяйкою, з похвальбою подивилася на Адама, котрий весь минулий місяць поводив себе достойно, чемно; узяла валізи місіс Сміт і понесла їх за господинею.

Хелен із сумки дістала стос фотографій та паперів. Пояснила сину:

— Це пам'ять про твого дідуся. Він був героєм... — враз серед них помітила ланцюжок з хрестиком. Її очі радісно спалахнули, вона притиснула хрестик до щоки. — Господи! А я думала, що загубила... А це, — показала хрестик синові, — ще одна згадка про ще одного великого героя. Дуже великого...

— Мені подобаються герої!

— Я тобі про нього потім розповім.

* * *

*Західна Україна. 1946 рік, 19 вересня,
ліс, за 15 кілометрів до кордону з Польщею,
пізній вечір.*

Крижень глянув услід, як силует коханої губиться між деревами. Сторожко роздивився. Перед ним між стовбурами дерев виникли тіні. Вони йшли ланцюгом, стиха перемовляючись. На мить йому примарилося, що це — силуети в німецьких одностроях. Колись їх з Моді так уже ловили. Струснув головою. Ні — радянські солдати вперемішку з «партизанами». Він кинувся вбік, відводячи їх від напрямку руху Хелен. Він водив їх по лісу півночі, поки нарешті не зупинився, підняв руки й сказав: «Свої, слава Богу!» Але отримав прикладом між лопаток і впав обличчям на землю. Сотник Гачок наступив чоботом йому на шию і придавив.

— Догрався, полковнику... — просичав Гачок. — А моя гра тільки почалася.

— Дурень ти, Гачок, хоча й сотник... Моя гра ніколи не закінчиться, бо я граю у надто серйозні ігри. Дуже серйозні.

Гачок задумався і забрав ногу з шиї Крижня.

* * *

*Москва, Кремль. 1951 рік, 2 квітня,
кабінет Сталіна,
16:00 за московським часом.*

У кабінеті обстановка не змінювалася давно. Хазяїн не любив кардинальних перемін, особливо в інтер'єрах. Усе тут мало бути таємничим, загадковим, розмитим. І головне — більше напівтонів, напівмороку. Із цього мороку хижаку завжди легше нападати... Та сьогодні нападати не було на кого, з ним у кабінеті був лише Берія, який розповідав про чергову жертву своїх інтриг — Абакумова.

Сьогодні Сталін був у доброму гуморі, слухав розповідь Берії, посміхався, походжаючи по кабінету, й задоволено смоктав люльку. Коли Лаврентій закінчив, Йосип Віссаріонович вирішив:

— Абакумов — тварь продажная... Лаврентий, как мы могли столько лет не замечать у себя под носом предателя?!

— Виноват, товарищ Сталин, — Берія звівся з-за столу.

— Да сиди ты, Лаврентий... Все и так понятно. Ты не виноват.

— Вообще Абакумов — человек мерзкий... — продовжив Берія. — Он даже друзей не щадил, сажал в тюрьму по липовым обвинениям!

— Кого ты имеешь в виду?

— Ну хотя бы этого... Крыжня. Полковника Крыжня, которого...

— Да помню я! — здивовано зупинився Сталін посеред кабінету. — Как посадил?! Он мне сказал, что его убили!.. А ну-ка, Лаврентий, поведай мне, что там за история с Крыжнем?

— Четыре года назад на территорию Западной Украины приезжали западные журналисты — освещать становление Советской власти в регионе. Ведомством Абакумова была разработана операция...

— Я помню, Лаврентий, операция «Карпатский капкан».

— И в ходе этой операции Абакумов дал приказ уничтожить самого Крыжня. Да... Там получилась такая история, такая петрушка!

— Да, но какие мотивы у Абакумова? Впрочем, у подонков не может быть мотивов, кроме мотивов собственного сволочного характера... Так чем закончилась история с Крыжнем?

— Как мне удалось узнать, вследствие действий Крыжня нам удалось изобличить более двух сотен фашистских пособников! А ему — даже вывести из зоны карательной операции аккредитованных журналистов газеты компартии Франции «Хуманитэ»!

— И этого человека посадили в тюрьму?

— Товарищ Сталин, мне стало известно об этом только вчера... Кстати, я с ним разговаривал, спросил, что я для него могу сделать. Знаете, что он попросил?

Сталин розвів руками.

— Сделать ремонт в детском доме, где он был директором.

— Настоящий советский человек. Молодец! Как он держится в тюрьме?

— Молчит, как и Абакумов.

— Пять лет молчит?.. Мне он нравится. Абакумов не нравится. Молчит этот или говорит — нам все равно. А героя — Крыжня — освободить, восстановить в звании, вернуть награды и выдать жалованье за пять лет плюс премию за агентуру... Но пока отправить на периферию. Понаблюдаем за его фортелями. У человека жизнь не серая; все нам веселее будет.

* * *

***Москва, Лубенська площа. 1951 рік, 15 квітня,
при виході з Лубенської внутрішньої тюрми,
15:00 за московським часом.***

Крижень, схудлий, але в новій формі полковника, з новим орденом Леніна й нагородними планками вийшов на вулицю, мружачись на денне світло. Раптом щось пригадав і почав бити себе по кишнях. Знайшов. Дістав ручку, подаровану Оленою, й метушливо поклав назад. Він став на порозі, насолоджуючись світлом, повітрям, шумом міста... Прислухався. Із репродуктора звучав гарчливий голос конференсьє: «По просьбам трудящихся, в завершение концерта вы услышите украинскую народную песню «Летела кукушка». Эта песня — о нелегкой доле украинских крестьян Галичины, которых до 1939

года беспощадно угнетали польские паны. И об их извечном стремлении к объединению с великим русским народом в едином государстве, под мудрым руководством товарища Сталина и Коммунистической партии Советского Союза»!

Грім оплесків. Музичний вступ, слідом тужливо вступає хор:

Летіла зозуля та й стала кувати.

Ой, то не зозуля, то рідная мати...

Крижень якось непевно посміхнувся. Було видно, що вагається, куди йому йти.

Шаркаючи черевиками, повз нього пройшов дядько із гострильним станком на плечі. Дядько зупинився, глянув на Крижня — й до нього:

— Товарищ, может, вам чего-то поточить, поправить ножичек, бритву?

Крижень, невдоволений тим, що сторонні люди втручаються в його перші хвилини свободи, буркнув:

— Нет, спасибо.

Та враз спантеличено перевів погляд на гострильника.

— Василию?.. Як?! Це ти, Рудий?

Але Рудий вдавав, що не розуміє, про що мова:

— Извините, не понял... А-а! Нет-нет. Обознались, товарищ. Я Рудаков Василий. Правим ножи, бритвы...

Насправді, це Рудий. Те саме обличчя з лукавинкою в очах, тільки він трохи постарів. Руда шевелюра посріблилася пасмами сивини. Крижень мало того, що не прийшов до тями від своєї свободи, а тут ще й це диво із московською говіркою! Він досі не може повірити, що це відбувається з ним!

— Мил человек! — враз заявив Рудий, ніби нічого й не сталося. — Вот что я бы вам посоветовал... Сходите-ка на выставку. Замечательная выставка в Доме профсоюзов. И фотограф известный... — показав рукою. — А вот и плакатик на стеночке.

Крижень отетеріло перевів погляд у вказаному напрямку й побачив навпроти, через дорогу, величезний плакат «Выставка всемирно известного фотохудожника-интернационалиста, члена компартии Франции Эрнесто де ля Охеда. Эрнесто Охеда — участник гражданской войны в Испании (1936-39 гг.), французского движения Сопротивления (1940-44 гг.), специальный фотокорреспондент органа

компартии Франции *L'Humanité* — представляет свои фотоработы последних двадцати лет». У Крижня здивовано відвисла щелепа: на плакаті сам Ернесто з новим мужнім шрамом на обличчі. Розглядаючи колаж на плакаті, Крижень враз починає стримано, крізь сльози сміятися. Серед кількох фотографій — усміхнений Трохимович, з розумним виглядом Наконечний, весілля, діти з сиротинця, голова у своєму кабінеті, капітан, він сам — сердитий, з Хелен біля машини на площі...

— Не може бути... — прошепотів Крижень собі під носа.

Він усе збагнув, поспіхом повернувся до гострильника, але усміхнену пику Рудого побачив у вікні трамвая, що проїжджав перед ним. Той зняв з плеча станок і скинув у привітанні капелюха.

— Знайшла!.. — розчулено покивав Крижень. — Таки знайшла...

14.07.12 — 23.06.14 pp. Київ

Сергій Ухачевський

Народився у Тернополі.
Працював журналістом,
продюсером, PR-консультантом,
кризовим менеджером і сценаристом.
Має військовий досвід:
у минулому — «афганець»,
пізніше — Майдан, АТО...

Сергій Ухачевський відомий читачам за своїми
гостросюжетними соціальними романами й повістями
«Пройдисвіти», «Пройдисвіти. Гра зі смертю»,
«Чужа гра», «Стіна» та «Осінні ілюзії».
Він також є автором документальної книги
«Київ бандитський. Динозавры отечественного рэкета»,
теле- та кіносценаріїв для телеканалів
Discovery, National Geographic, Інтер, СТБ і кількох кінокомпаній.

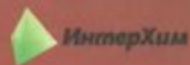
«Карпатський капкан» — назва каральної операції,
запланованої Москвою на території Галичини 1946 року
проти місцевого населення та воїнів УПА,
яка збіглася у часі з кількома іншими подіями,
не залежними від радянського уряду.
А на «перетині інтересів» урядів кількох країн опиняється
директор дитячого сиротинця для глухонімих —
професійний розвідник, доля якого видається абсолютно
неймовірною саме тому, що вона є справжньою —
у головного персонажа роману є реальний прототип.

www.calvaria.org.ua

ISBN 978-966-663-347-0

Видання здійснено за сприяння
фармацевтичної компанії
ТДВ «ІнтерХім»

<http://interchem.com.ua>